"समावेशी, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र जलवायु उत्थानशील शिक्षामार्फत लैङ्गिक समानता, सामाजिक न्याय र समान अवसर सुनिश्चित गर्दै सीपयुक्त, सृजनशील, स्वावलम्बी तथा वातावरणप्रति जिम्मेवार नागरिक निर्माण गरी दिगो, समतामूलक र समृद्ध गाउँपालिका निर्माण गर्ने।"

नासों गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र योजना

२०८२/०८३ - २०८६/०८७

नासों गाउँपालिका गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

धारापानी, मनाङ, गण्डकी प्रदेश, नेपाल

गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिती: २०८३।०३।१०

नासों गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र योजना

२०८२/०८३-२०८६/०८७

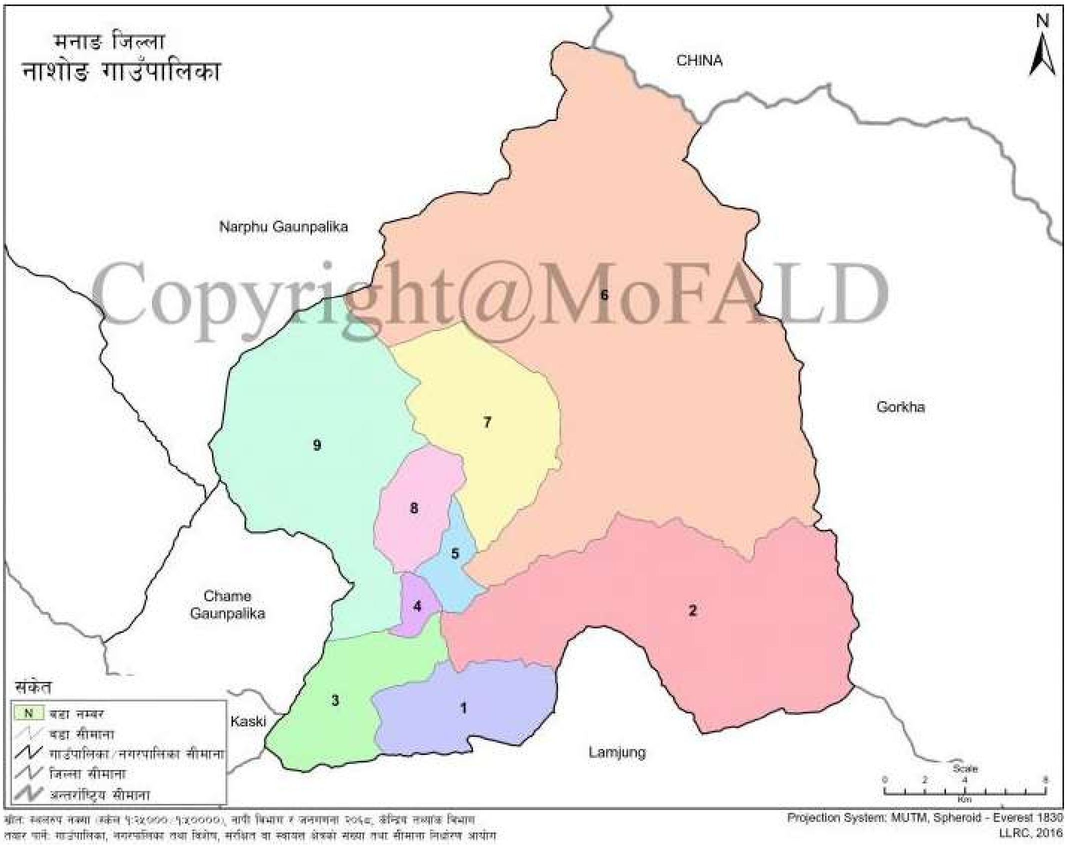

नासों गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

धारापानी, मनाङ

गण्डकी प्रदेश

नेपाल

प्रकाशक : नासों गाउँपालिका शिक्षा, खेलकुद तथा यूवा शाखा
प्रकाशन प्रति :
सर्वाधिकार : नासों गाउँपालिका धारापानी, मनाङ
मुद्रण :
प्रमाणित मिति :
प्रकाशन मिति :

प्राविधिक परामर्श सेवा सहयोग: विद्याश्री अध्ययन केन्द्र, पोखरा

शुभकामना

नासोँ गाउँपालिकाले आगामी ५ वर्षलाई दृष्टिगत गर्दै तयार गर्न लागेको स्थानीय शिक्षा क्षेत्र विकास योजना हाम्रो गाउँपालिकाको शैक्षिक सुधार र समृद्धिको दिशामा एक महत्वपूर्ण मार्गचित्र हुनेछ। हाल शिक्षामा देखिएका विविध चुनौतीहरूको सम्बोधन र भविष्यका सम्भावनाहरूको उपयोग गर्न यो योजना एक सशक्त साधन बन्नेछ।

हालको अवस्थाले देखाउँछ कि सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा कमजोर पृष्ठभूमिका बालबालिकाहरू शिक्षामा पछि परिरहेका छन्, जसको प्रत्यक्ष असर गाउँपालिकाको शैक्षिक उपलब्धिमा देखिएको छ। स्रोतसाधनको उपस्थिति हुँदाहुँदै पनि अपेक्षित परिणाम प्राप्त हुन नसक्नु हामी सबैका लागि आत्ममूल्यांकनको विषय हो। यसले व्यवस्थापनमा देखिएका कमजोरीलाई सुधार गर्दै योजनाबद्ध रूपमा अघि बढ्नुपर्ने आवश्यकता औंल्याएको छ।

नेपालको संविधान र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७७ ले सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय, निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा प्रदान गर्नुपर्ने स्पष्ट व्यवस्था गरेको भए तापनि त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा केही चुनौतीहरू अझै विद्यमान छन्। विशेषगरी आर्थिक रूपले कमजोर वर्गका बालबालिकाहरूको पहुँच अझै सन्तोषजनक छैन।

यस योजनाले गाउँपालिकाको सम्पूर्ण शैक्षिक संस्थाहरूको स्तरोन्नति, स्रोतसाधनको न्यायसंगत वितरण, नियमित शिक्षक प्रशिक्षण, सहुलियत कार्यक्रम, प्रविधिको प्रयोग, र सिकाइ वातावरणको समग्र सुधारमा विशेष ध्यान दिनेछ। हामीले विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार, विद्यार्थी–शिक्षक अनुपात, र व्यवस्थापन प्रणाली सुधारमा पनि सन्तुलित ध्यान दिनु पर्नेछ।

बालमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण, नियमित उपस्थिति सुनिश्चितता, र विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीहरूलाई लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी समावेशी र उत्तरदायी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्नु हाम्रो लक्ष्य हो। अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, समुदाय, शिक्षक र विद्यार्थी सबैको सहकार्य बिना यो सम्भव छैन।

हामी नासोँ गाउँपालिकामा उपलब्ध स्रोतसाधनलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरी, प्रविधि र नवप्रवर्तनको सहायताबाट शिक्षामा परिवर्तन ल्याउने दृढ संकल्पका साथ अघि बढिरहेका छौं। यो शिक्षा योजना सम्पूर्ण पालिकावासीहरूको सक्रिय सहभागितामा सफल कार्यान्वयनतर्फ उन्मुख हुनेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं।

अन्त्यमा, नासोँ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बालबालिकाको उज्ज्वल भविष्य निर्माण गर्न हामी सबै मिलेर अघि बढ्न आवश्यक छ भन्ने भावनाका साथ यो योजनाको कार्यान्वयनको लागि पूर्ण प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु।

धन्यवाद

धन बहादुर गुरूङ
गा पा अध्यक्ष

मन्तब्य

नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको संरचनासहित संघीय शासन प्रणालीलाई अंगीकार गरेको छ। स्थानीय तहहरू जनताको नजिक रहेका सेवा प्रवाह गर्ने जनप्रतिनिधिद्वारा निर्वाचित सरकार हुन्। संविधानको अनुसूचीमा उल्लेख गरिएअनुसार, स्थानीय तहलाई शिक्षा क्षेत्रसमेत स्पष्ट जिम्मेवारी र अधिकार प्रदान गरिएको छ।

संविधानले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क रूपमा प्राप्त गर्ने नागरिकको मौलिक हकको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। यस व्यवस्थाले स्थानीय तहहरूलाई शिक्षा क्षेत्रप्रति संवेदनशील भई गुणस्तरीय शिक्षा विकास गर्ने दिशामा अग्रसर हुन उत्प्रेरित गरेको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले आधारभूत र माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी जिम्मेवारीलाई थप स्पष्ट पार्दै स्थानीय तहलाई आफ्ना अधिकार क्षेत्रभित्र रणनीतिक तथा लक्ष्यकेन्द्रित योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने जोहो गरेको छ।

संविधान र अन्य कानुनी व्यवस्थाले तोकेको अनुसारका जिम्मेवारीहरू निर्वाह गर्दै नासोँ गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि योजनाबद्ध ढंगले अगाडि बढ्न **गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र विकास योजना (२०८२/०८३ –२०८६/०८७)**तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ।

यस योजनाले शिक्षा सेवा प्रवाहको सन्दर्भमा गाउँपालिकाको हालको अवस्था, विद्यमान समस्या र चुनौतीहरू पहिचान गर्दै तिनको समाधानका लागि उपयुक्त रणनीति र प्रमुख कार्यक्रमहरू तय गरेको छ। साथै, यसले आगामी दश वर्षको लागि नासोँ गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको दिशानिर्देशन प्रदान गरेको छ।

यस योजना कार्यान्वयन गरी तोकिएका समृद्ध शैक्षिक लक्ष्यहरू हासिल गर्न जनप्रतिनिधि, राष्ट्रसेवक कर्मचारी, आम नागरिक तथा संघ र प्रदेश सरकारको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहनेछ। यस्तै, निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र र विकास साझेदारहरूसँगको सहकार्य बिना योजना सफल कार्यान्वयनतर्फ उन्मुख हुने विश्वास गरिएको छ।

नासोँ गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको दिगो विकासका लागि तयार पारेको यो पाँच वर्षको सघन कार्यक्रम सहित गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनमा सरोकारवालाहरूको पूर्ण साथ, सहयोग र सहकार्यको अपेक्षा गर्दछ। अन्त्यमा, यो शिक्षा योजना तयार गर्न सक्रिय सहयोग गर्ने गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सामाजिक विकास समिति संयोजक, कार्यपालिका सदस्यहरू, शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरू तथा सम्पूर्ण नासोँ गाउँपालिकावासीहरू प्रति हार्दिक आभारसहित योजना कार्यान्वयनमा समेत निरन्तर साथ, सहयोग र सुझावको अपेक्षा व्यक्त गर्दछु।

धन्यवाद |

अनुप पौडेल
प्रमुख प्रशासनिक अधिकृत

हाम्रो भनाइ

संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनमा आएपछि मुलुकमा तीन तहका सरकार स्थापना भएका छन्। तीमध्ये माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक जिम्मेवारी मुख्यतः स्थानीय सरकार अन्तर्गत रहेको छ। कक्षा १२ सम्मको शिक्षा स्थानीय तहको मातहतमा रहेकाले यसलाई व्यवस्थित र गुणस्तरी ढंगले सञ्चालन गर्न विभिन्न प्रयासहरू भइरहेका छन्।

नासोँ गाउँपालिकाको सन्दर्भमा कुरा गर्दा, २०७४ र २०७९ सालमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको नेतृत्वमा शैक्षिक विकासका लागि उल्लेखनीय रचनात्मक कार्यहरू थालिएका छन्। पालिकाले शिक्षाका क्षेत्रमा गरेका कतिपय अभ्यासहरू अन्य स्थानीय तहका लागि पनि सिकाइको विषय बनेका छन्। विशेष गरी सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थीको आकर्षण बढाउन पालिकाले भौतिक पूर्वाधार तथा शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। दरबन्दी नभएका विद्यालयहरूमा आफ्नै स्रोतबाट शिक्षक नियुक्त गर्ने, छात्राहरु लाई प्रोत्साहन गर्ने, बालमैत्री कक्षा निर्माण गर्ने लगायतका कार्यहरूले विद्यालयहरूमा उल्लेखनीय परिवर्तन ल्याएका छन्।

हालसम्म गरिएका कार्यहरू आफैमा पूर्ण नभए पनि, ती कार्यहरूले यहाँको शैक्षिक क्षेत्रलाई सकारात्मक दिशामा अगाडि बढाउन योगदान पुर्‍याएका छन् भन्ने कुरा जो–कोहीले महसुस गर्न सक्छ। यही पृष्ठभूमिमा नासोँ गाउँपालिकाको शिक्षा प्रणालीलाई अझ व्यवस्थित, योजनाबद्ध, समावेशी, समतामूलक र गुणस्तरीय बनाउने उद्देश्यले यो पाँच वर्षीय शैक्षिक योजना निर्माण गरिएको हो।

यस योजनाको तयारीका क्रममा पालिकाभित्रका सरोकारवाला पक्षहरूसँग व्यापक छलफल, राय, सुझाव र परामर्श लिइएको छ। यो योजना लागू हुँदा

शिक्षामा नयाँ आयाम थपिने विश्वास लिएको छु। प्रस्तुत योजनाले बालबालिकालाई समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइको वातावरणमा सहभागी गराउने सुनिश्चितता प्रदान गर्दै दीगो विकासका लक्ष्यहरू (SDGs) प्राप्त गर्ने मार्गमा टेवा पुर्‍याउनेछ।

योजनाले संविधानद्वारा प्रत्याभूत सबै बालबालिकालाई आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने र माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षामा पहुँच पुर्‍याउने लक्ष्य लिएको छ। साथै विद्यालय छोडेका बालबालिकालाई पुनः शिक्षामा ल्याउने वातावरण निर्माणको पक्षलाई पनि यसले सम्बोधन गरेको छ।

अन्त्यमा, यस योजनाको निर्माण प्रक्रियामा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा योगदान पुर्‍याउनुहुने गाउँपालिका अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतज्यू, सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिज्यूहरू, राजनीतिक दल, सरोकारवाला संघसंस्थाहरू, शिक्षक, कर्मचारी तथा यस योजनालाई यहाँसम्म लेखन सहयोग, तथ्याङ्क विश्लेषण, वडास्तरका कार्यशाला संचालन लगाएतका क्षेत्रमा प्राविधिक रूपमा सहयोग गर्नुहुने **रविन्द्र आचार्य** लगायत सबैप्रति हार्दिक आभार एवं कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु। साथै, योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि सबैको निरन्तर साथ, सहयोग, समन्वय र समर्थन रहनेमा पूर्ण विश्वास व्यक्त गर्दछु।

धन्यवाद।

शिक्षा शाखा प्रमुख

हाम्रो भनाइ

शिक्षा विकास र सभ्यताको जननी हो।चेतना र जागरण बिना सामाजिक रूपान्तरणसम्भव छैन । सामाजिक विकासको मेरुदण्ड भनेको दक्ष र ऊर्जाशील जनशक्ति हो जुन शिक्षाको माध्यमबाट मात्र सम्भव छ । शिक्षामा गरिएको लगानी दीर्घकालीन महत्वको हुन्छ । भनिन्छ "यदि तपाईं एक वर्षको योजना बनाउँदै हुनुहुन्छ भने धान रोप्नुस् यदि तपाई २० वर्षको योजना बनाउँदै हुनुहुन्छ भने रुख रोप्नुस् र यदि तपाई १०० वर्षको योजना बनाउँदै हुनुहुन्छ भने बालबालिकालाई उचित शिक्षा दिनुस्"अतः आजका बालबालिका भनेका यो देशका कर्णधार र देश विकास गर्ने सारथि हुन् । हामीले बालबालिकाको विकासका लागि पर्याप्त लगानी गर्नु जरुरी छ । आज विश्वमा जुन देशले शिक्षामा व्यापक लगानी गरेको छ सोही देश विकासको पथमा अग्रणी रहँदै आएको छ । अतः न्यून, मध्यम तथा उच्च स्तरका जनशक्ति उत्पादन शिक्षाले मात्र गर्न सक्छ । यसर्थ शिक्षाको योजनाबद्ध विकासबाट मात्र देशले काँचुली फेर्न सक्छ सभ्यताको जग बस्न सक्छ र आफ्नो भाषा संस्कृति र पहिचानको संरक्षण र संवर्द्धन हुनुका साथै सामाजिक एवम् आर्थिक विकास समेत हुन सक्छ । समग्रमा योजनाबद्ध र गुणस्तरीय शिक्षा विकासको मूल आधार हो ।

सामान्यतया योजनाले अहिलेको वर्तमान अवस्थाबाट हामी पुग्न चाहेको गन्तव्यको बिचमा सेतुको काम गरेको हुन्छ । नासों गाउँपालिकाको शिक्षालाई निश्चित दिशा तय गर्न तथा गन्तव्य पहिल्याउनका लागि यो हामी सबैका लागि कोशे ढुङ्गासाबित होस् भन्ने चाहनाका साथ यो दस्तावेज तयार गरिएको छ । यस पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको क्रममा हामीले शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट जारी गरिएको शिक्षा क्षेत्र योजना विद्यालय क्षेत्र विकास योजना तथा शैक्षिक योजना निर्माणको कार्य ढाँचालाई आधार मानिएको छ । यो योजना निर्माण गर्दा कुनै बाह्य व्यक्ति संस्था वा निकायबाट नभई नितान्त यहाँका सरोकारवाला व्यक्तिहरूद्वारा आफ्नै सहभागिता र सक्रियतामा निर्माण भएको हुनाले यस प्रति सबैको अपनत्व हुनु स्वाभाविकै हो । योजना निर्माण गर्ने क्रममा गाउँ कार्यपालिकाबाट शिक्षा योजना निर्माण समितिको गठन र योजना निर्माण कार्यदल गठन भई सोही कार्यदल मार्फत तयार गरिएको छ । यसै क्रममा योजनामा समावेश गर्नुपर्ने मूलभूत विषयको अलावा यसका लागि जनअपेक्षा सामाजिक आवश्यकता र मागलाई सम्बोधन गर्ने गरी सरोकारवालाहरूबाट विभिन्न गोष्ठी सेमिनार अन्तरक्रिया तथा छलफलको माध्यमबाट पर्याप्त मात्रामा सुझाव तथा पृष्ठपोषण लिइएको छ । योजनाका उद्देश्य लक्ष्य तथा रणनीतिहरू र परिमाणात्मक सूचक निर्माण गर्ने क्रममा राष्ट्रिय शिक्षा योजनाका लक्ष्यहरूलाई पुरा गर्न मदत पुग्ने तथा सो सँग तादात्म्य हुने गरी तय गरिएको छ । स्रोत व्यवस्थापनको कुरा साल बसालीरूपमा शिक्षामा भइरहेका खर्च शीर्षक तथा भविष्यमा बढ्न सक्ने सम्भावनालाई समेत मध्यनजर राख्दै संघीय, प्रदेश र स्थानीय तहका स्रोतहरूलाई नै आङ्कलन गरी प्रक्षेपण गरिएको छ । यस योजनामा परिलक्षित लक्ष्य र सोको लागि तय गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि सम्बद्ध सबै पक्षबाट साथ सहयोग र सहकार्य हुनेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं । धन्यवाद ।

गाउँ शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल

कार्यकारी सारांश

नासों गाउँपालिकाले पहिलो पटक आफ्नै गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ । आव **२०८२/०८३** देखि **२०८६/०८७** सम्मका लागि पञ्चवर्षीय रुपमा तयार गरिएको यस योजनाले नासोंको शिक्षा क्षेत्रलाई आगामी पाँच वर्षमा कस्तो बनाउने भन्ने बारेमा स्पष्ट मार्गचित्र कोरेको छ । योजनामा उल्लेखित लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा स्रोत व्यवस्थापन लगायतका समग्र विषयलाई विश्लेषण गर्दा योजनाको विशेषतालाई सारांशमा देहाय बमोजिम प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

- गाउँ शिक्षा योजना नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रको स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन २०७९(*परिमार्जित तथा अद्यावधिक संस्करण २०८१*) बमोजिम तोकिएको ढाँचामा निर्माण गरिएको छ ।
- माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको अधिकार संवैधानिक रुपमा स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरिएबमोजिम यसको जिम्मेवारी अपनत्व र जबाफदेहितालाई दृष्टिगत गरी गाउँ शिक्षा समितिबाट गठित योजना निर्माण कार्यदलले तयार गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा आन्तरिक कार्यविधि बमोजिमको प्रक्रियाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने योजना रहेको छ ।
- यस योजना कुनै व्यक्ति वा पदाधिकारी वा सङ्घसंस्थाहरूबाट निर्माण नभई नासों गाउँपालिकाका सरोकारवालाहरूकै प्रत्यक्ष सहभागिता र प्रयासमा निर्माण भएकोले यसमा सबैको अपनत्व रहनुका साथै कार्यान्वयनका लागि समेत सबैलाई दायित्वबोध भएको छ ।
- योजना निर्माण गर्दा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट निर्माण गरिएको शिक्षा योजना निर्माणको कार्य ढाँचा, शिक्षा क्षेत्र योजना तथा विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामा उल्लेखित ढाँचालाई अनुसरण गरी त्यसलाई स्थानीय परिवेशसँग तादात्म्यता हुने गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।
- यस योजनामा परिलक्षित गरिएका शैक्षिक कार्यक्रमहरूका सम्बन्धमा पाँच वर्षमा गर्न सकिने कार्यक्रमहरूका लागि प्रत्येक कम्पोनेन्टको लागि पञ्चवर्षीय लक्ष्य र सोको लागि आवश्यक बजेट समेत अनुमान गरिएको छ भने भौतिक लक्ष्य आगामी १० वर्षसम्मका लागि नै निर्धारण गरिएको छ ।यसले नासोंको शैक्षिक क्षेत्रलाई समुन्नत बनाउन र गन्तव्यमा पुर्‍याउन दीर्घकालीन रुपमा मार्गदर्शन गर्नेछ भन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
- गाउँ शिक्षा योजना भनेको राष्ट्रिय शिक्षा योजनाकै अङ्ग भएको र यसले राष्ट्रिय शैक्षिक लक्ष्य तथा सूचकहरूलाई पुरा गराउन सहयोग गर्नुपर्ने भएकोले यस योजनामा उल्लेखित कार्यक्रमहरू राष्ट्रिय शैक्षिक कार्यक्रम र लक्ष्यसँग तादात्म्य हुने गरी निर्माण गरिएको छ ।
- योजनाका लागि अत्यन्त महत्त्वपूर्ण र आधारशिलाको रुपमा रहने शैक्षिक तथ्याङ्क तथा अन्य विवरणहरूको मूल स्रोत भनेको एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली (IEMIS) नै हो । यसका अतिरिक्त योजना निर्माण कार्यदलले निर्माण गरी पठाएको खाका बमोजिम विद्यालयहरूबाट तयार गरी पठाइएका तथ्याङ्क तथा विवरणहरु,राष्ट्रिय जनगणना २०७८, विद्यालयको स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदन तथा कार्यालयको अभिलेख आदिलाई पनि आधार लिइएको छ ।

- योजना निर्माणका लागि शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, कार्यशाला गोष्ठी तथा सहयोगी सामग्री मार्फत् सहजीकरण भएको छ । यसबाट योजना निर्माण टोलीलाई ठुलो सहयोग प्राप्त भएको छ ।
- योजना निर्माणको क्रममा आवश्यक प्रशासनिक एवम् व्यवस्थापकीय सामग्रीका लागि बजेटको व्यवस्था यस गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट गरिएको छ ।
- योजना निर्माणका क्रममा विद्यालय सुधार तथा अन्य पक्षको सुधारका लागि निर्माण गरिएका योजना कार्यक्रम तथा बजेटलाई बढी महत्त्वाकाङ्क्षी नबनाई व्यवहारिक, यथार्थपरक र सरल बनाउने प्रयास गरिएको छ ।
- सङ्घीय तहबाट सशर्त कार्यक्रमको रुपमा प्राप्त हुने सालबसाली खर्च तथा अनुदानलाई पनि समष्टिगत योजनाकै अङ्ग बनाइएको छ ।साथै हरेक शीर्षकगत बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्दा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा उल्लेखित मापदण्ड तथा दररेटलाई आधार मानिएको छ । भौतिक पूर्वाधारसँग सम्बन्धित विषयमा सङ्घीय सरकारको ड्रइङ् डिजाइन तथा लगत इष्टिमेट र मापदण्ड बमोजिमकै प्रति इकाई लागत अनुमान तयार गरिएको छ ।
- यस योजनाको पाँच वर्षे अवधिको कूल बजेट रु.२**५,७०,७२,०००**प्रक्षेपण गरिएको छ । यस मध्ये संघीय तहबाट रु. **१०,६२,७२,०००**, प्रदेश तहबाट रु.**११,५००,०००**, स्थानीय तहबाट रु.**१३,९३,००, ०००**र विद्यालय तथा अन्य क्षेत्रबाट रु.० लगानी हुने अनुमान गरिएको छ । यसलाई पनि संभव भएसम्म यथार्थपरक बनाउने प्रयास गरिएको छ ।
- कार्यक्रमहरूका शीर्षक (कम्पोनेन्ट) हरू मध्ये विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरूका बारेमा प्रत्येकको सूक्ष्म ढङ्गले व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ र प्रत्येक कम्पोनेन्टको परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौतीहरु, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, प्रमुख क्रियाकलाप, पञ्चवर्षीय लक्ष्य र सोको लागि स्रोत व्यवस्थापन(लगानी) जस्ता पक्षमा समीक्षा र विश्लेषण गरी कार्यक्रमलाई यथार्थपरक ढङ्गले सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- विद्यालय शिक्षा सुधार गरी अनुकूल सिकाइ वातावरण निर्माणका लागि यस योजनामामुख्यतया सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमताको अवस्था (Prioritized Minimum Enabling Condition-PMEC) लाई पुरा गराउने, शिक्षकको पेसागत सहयोग तथा सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास कार्यक्रमहरूलाई जोड दिने, आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट कक्षा कोठा शिक्षणलाई थप आकर्षक, प्रविधिमैत्री र प्रभावकारी बनाउने, विपन्न अशक्त र सुविधाविहीन बालबालिकाहरूको समतामूलक पहुँच स्थापित गर्ने र समावेशीकरणलाई सुनिश्चित गर्ने राज्यको सेवा प्रवाहलाई लक्षित वर्ग उन्मुख बनाउने, बालमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने र नासों गाउँपालिकामा रहेका बहु जातीय, बहुभाषीय, बहुसांस्कृतिक, बहु धार्मिकविशेषताहरूलाई आत्मसात् गरी नासोंको आफ्नो मौलिक पहिचान झल्काउने तथा यहाँको ऐतिहासिक, पर्यटकीय एवम् आर्थिक सामाजिक अवस्थालाई सम्बोधन गर्ने खालको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयनका लागि अनुकूल वातावरण निर्माण गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।साथै यसले अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाई अपेक्षाकृत नतिजा निकाल्ने कुरालाई जोड दिइएको छ ।

- योजनामा उल्लेखित समग्र कार्यक्रम रणनीति तथा बजेट व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकारले अपनत्व लिनुका साथै यसलाई पूर्ण रूपमा प्रभावकारी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता समेत व्यक्त गरेको छ ।
- योजनामा उल्लेखित कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा गाउँपालिका स्तरीय अनुगमन समितिले निरन्तर र सघन रुपमा निरीक्षण अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गरी नतिजामूलक (Result oriented) ढङ्गले कार्यक्रम लागु गर्न सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरूको परिचालन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।
- योजना सम्बन्धी विषयवस्तु, स्रोत, व्याख्यात्मक प्रस्तुति र विश्वसनीयताका लागि अन्तमा सो सम्बन्धी अनुसूची र सन्दर्भ सामग्री राखिएको छ ।

अतः गाउँ शिक्षा योजनाले आगामी पाँच वर्षमा नासों गाउँपालिकाको शिक्षा विकासको दिशा तय गर्नुका साथै यसले सरोकारवालाहरूको जिम्मेवारी जबाफदेहिता र अपनत्वका लागि मार्ग प्रशस्त समेत गरेको छ । यसको सफल र प्रभावकारी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नु हामी सबैको साझा दायित्व हो । यस योजना निर्माणका लागि सहयोग एवं सहजीकरण गर्नुहुने सरोकारवाला पक्षहरू योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट तथा अन्य व्यवस्थापनका लागि प्रतिविद्धताका साथ अपनत्व लिनुहुने स्थानीय सरकार तथा सम्बद्ध सबै पक्षको समन्वय, सहयोग र सहकार्यमा यो योजना कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने पूर्ण विश्वास लिएका छौं ।

विषय सुची

हाम्रो भनाइ IV

कार्यकारी सारांश........ V

क (विषय प्रवेश 1

ख (नासो गाउँपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता 1

ग (स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य........ 2

घ (शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया 2

शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू 3

योजनाको लेखाजोखा 4

परिच्छेद १ -परिचय........ 6

१.१ पृष्ठभूमि 6

१.२ नासों गाउँपालिकाको परिचय........ 7

१.३ नासों गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति........ 8

१.४ नासों गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन 8

१.५ नासों गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या अवस्था 9

१.६ नासोंको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था: 10

१.७ नासों गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था:........ 10

१.८ नासोंको शैक्षिक सन्दर्भ........ 11

१.८.१ साक्षरताको अवस्था........ 11

१.८.२ नासों गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण........ 12

१.८.३ जातिगत र तहअनुसार विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका बालबालिकाहरूको सङ्ख्या........ 12

१.८.४ तहगत शिक्षक दरबन्दी विवरण 13

१.८.५ पालिकाको शैक्षिक सूचक र वर्तमान अवस्था........ 13

१.४ नासोंको विद्यालय शिक्षाका मुख्य चुनौतीहरू 16

१.५ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू........ 18

परिच्छेद २-..19

दुरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य..19

२.१ परिचय 19

२.२ दीर्घकालीन सोच 19

समावेशी, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र जलवायु उत्थानशील शिक्षामार्फत लैङ्गिकसमानता, सामाजिक न्याय र समान अवसर सुनिश्चित गर्दै सीपयुक्त, सृजनशील, स्वावलम्बी तथा वातावरणप्रति जिम्मेवार नागरिक निर्माण गरी दिगो, समतामूलक र समृद्ध गाउँपालिका निर्माण गर्ने। 19

२.३ ध्येय 19

२.५ रणनीतिहरू 20

२.६ कार्यनीति..22

२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि..23

२.८ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य 24

परिच्छेद ३ -विद्यालय शिक्षक मुख्य उपक्षेत्रहरू 27

३.१ प्रारम्भिक वाल विकास र शिक्षा..27

३.१.१ परिचय..27

३.१.२ वर्तमान अवस्था..27

३.१.३ उद्देश्य..29

३.१.४ रणनीति..29

३.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा..30

३.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 32

३.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन..34

३.२ आधारभूत शिक्षा 36

३.२.१ परिचय..36

३.२.२ वर्तमान अवस्था..36

३.२.३ उद्देश्य...39

३.२.४ रणनीति...39

३.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.......................................41

३.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 43

३.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन...46

३.३ माध्यमिक शिक्षा... 49

३.३.१ परिचय...49

३.३.२ वर्तमान अवस्था...49

३.३.३ उद्देश्य...51

३.३.४ रणनीति...52

३.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.......................................53

३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 55

३.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन...58

३.४ प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम....................................... 61

३.४.१ परिचय...61

३.४.२ वर्तमान अवस्था...61

३.४.३ उद्देश्य...62

३.४.४ रणनीति...62

३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 63

३.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन...63

३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ................................. 65

३.५.१ परिचय...65

३.५.२ वर्तमान अवस्था..65
३.५.३ उद्देश्य..66
३.५.४ रणनीति..67
३.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा..67
३.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 69
३.५.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन..70
परिच्छेद ४ -अन्तर सम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू 72
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन.. 72
४.१.१ परिचय..72
४.१.२ वर्तमान अवस्था..73
४.१.३ उद्देश्य..75
४.१.४ रणनीति..75
४.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 77
४.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन..78
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास 81
४.२.१ परिचय..81
४.२.२ वर्तमान अवस्था..81
४.२.३ उद्देश्य..82
४.२.४ रणनीति..82
४.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा..83
४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 85
४.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन..86

४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण 89
४.३.१ परिचय.. 89
४.३.२ वर्तमान अवस्था.. 89
४.३.३ उद्देश्य.. 92
४.३.४ रणनीति.. 92
४.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.. 93
४.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 95
४.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 96
४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम.. 99
४.४.१ परिचय.. 99
४.४.२ वर्तमान अवस्था.. 99
४.४.३ उद्देश्य.. 101
४.४.४ रणनीति.. 101
४.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.. 102
४.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 104
४.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 105
४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता.. 108
४.५.१ परिचय.. 108
४.५.२ वर्तमान अवस्था.. 109
४.५.३ उद्देश्य.. 110
४.५.४ रणनीति.. 111
४.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.. 111

४.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 113

४.५.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 114

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास.. 116

४.६.१ परिचय.. 116

४.६.२ वर्तमान अवस्था... 116

४.६.३ उद्देश्य.. 117

४.६.४ रणनीति... 118

४.६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा... 118

४.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 120

४.६.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 121

४.७ शिक्षामा सूचना तथा प्रविधि.. 123

४.७.१ परिचय.. 123

४.७.२ वर्तमान अवस्था... 123

४.७.३ उद्देश्य.. 125

४.२.४ रणनीति... 125

४.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा... 125

४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 127

४.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 128

परिच्छेद ५ -सुशासन तथा व्यवस्थापन.. 130

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता 130

५.१.१ परिचय.. 130

५.१.२ वर्तमान अवस्था... 131

५.१.३ उद्देश्य.. 132

५.१.४ रणनीति.. 133

५.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.. 133

५.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 135

५.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 154

५.२ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध.. 156

५.२.१ परिचय.. 156

५.२.२ वर्तमान अवस्था.. 156

५.२.३ उद्देश्य.. 157

५.२.४ रणनीति.. 157

५.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.. 158

५.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 159

५.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 159

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.. 161

५.३.१ परिचय.. 161

५.३.२ वर्तमान अवस्था.. 161

५.३.३ उद्देश्य.. 162

५.३.४ रणनीति.. 162

५.3.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा 163

५.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य 164

५.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.. 165

परिच्छेद ६ -लगानी र स्रोत व्यवस्थापन 167

६.१ परिचय 167
६.२ वर्तमान अवस्था 167
६.३ उद्देश्य 170
६.४ रणनीतिहरू 171
६.५ स्रोत अनुमान र विश्लेषण 171
परिच्छेद ७ -योजना नतिजा खाका 186
७.१ परिचय 186
७.२ योजनाको तत्कालीन उपलब्धि 186
७.४ योजनाको मध्यकालिक उपलब्धि 188
७.५ योजनाको दीर्धकालिन उपलब्धि 188
७.६ प्रमुख कार्यसम्पादन सूचक तथा कार्यक्रम नतिजा खाका.. 190
अनुसूचीहरू.. 194
सन्दर्भ सामग्रीहरू 196

तालिका सुची

तालिका १: उमेरगत जनसङ्ख्या विवरण.. 9
तालिका २: वडागत जनसङ्ख्या विवरण 9
तालिका ३: नासों गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण..11
तालिका ४ : नासों गाउँपालिकाको साक्षरताको विवरण 11
तालिका ५: नासों गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण 12
तालिका ६: आधारभूत तहः १-८ सम्ममा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको विवरण..12
तालिका ७: माध्यमिक तह ९-१२ सम्ममा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको विवरण..13
तालिका ८: नासों गाउँपालिका अन्तरगतका विद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूको विवरण..13
तालिका ९: नासों गाउँपालिकाकाको शैक्षिक सूचकहरूको विवरण..13

क) विषय प्रवेश

शैक्षिक सेवा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न एवम् शिक्षामा पँहुच, गुणस्तर, सहभागिता र समता सुनिश्चित गर्नका लागि शिक्षा योजनाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । नेपालको विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनमा रहेको छ । त्यसै गरी प्रदेश स्तरमा पनि शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण भई कार्यन्वयनमा छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ जारी भएपश्चात् आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाका कार्यक्रम स्थानीय तह मार्फत कार्यान्वयन भइरहेका छन् । अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा हासिल गर्नका लागि यस गाउँपालिकाले सङ्घीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आवश्यकतालाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय तहस्तरीय शिक्षा योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । नासों गाउँपालिकाको शिक्षा योजना तयार गर्ने कार्य प्रारम्भ गरेको सन्दर्भमा नासों गाउँपालिकाले ५ वर्षे यो शिक्षा योजना तयार गरिएको छ ।

ख) नासो गाउँपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य, सोह्रौं पञ्चवर्षीय योजनाको अवधारणा तथा विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन कानुनले प्राथमिकतामा राखेका नीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरूलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप कार्यान्वयन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशानिर्देश गर्न सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षा योजनाको निर्माण गर्न आवश्यकता देखिएको छ । विज्ञान प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई आत्मसात् गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा नेपालको शिक्षालाई आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी नागरिक तयार गर्नका लागि र शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना मार्फत समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ।

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार अन्तर्गत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७५ (११ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ वटा शिक्षाको अधिकार तोकेको छ ।

ऐनको दफा २४ (१) मा स्थानीय तहले आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था समेत गरेको छ । यी प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि सबै स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य छ ।

विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजिक लगायतका कारणले सुविधाविहीन, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको समतमतलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर तथा सान्दर्भिकका अभिवृद्धि गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १० वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan) स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसैको आधारमा प्रदेश स्तरमा शिक्षा योजना निर्माण

भएका छन् । यसै परिवेशमा यस नासों गाउँपालिकाले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नु पर्ने आवश्यकतालाई महसुस गरी यस नासों गाउँपालिकाले स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ ।

ग) स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य

- तीनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बिच लम्बीय (Vertical) र क्षितिजीय (Horizontal) सहसम्बन्ध स्थपित गर्न
- सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न
- कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएको अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमताजस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न
- साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन
- शिक्षासम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउन

घ) शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्न गरिने परिकल्पनाको स्वरूपलाई कार्यान्वयन तहसम्म पुऱ्याउन प्रतिफल दिने प्रक्रियाहरूको सम्मिश्रण योजना हो । योजना आफैंमा निर्मित हुने होइन ,यसलाई निर्माणगर्नुपर्छ ।त्यसैले योजना निर्माण गर्नुजटिल र चुनौतीपूर्ण कार्य पनि हो । विगतको अनुभव वर्तमानको कार्यशैली र भविष्यको दृष्टिकोण नै योजना भएकाले सबै तथ्यगत वस्तुको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न र यसलाई विश्लेषणात्मक रूपमा कार्यान्वयन तहसम्म पुऱ्याई मिठो प्रतिफल दिने अपेक्षाका साथ सहभागितामूलक ढङ्गले योजना निर्माणकार्य गरिएको छ।यो गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गर्न तपसिलका चरण र प्रक्रियाहरूलाई गम्भीरतापूर्वक अवलम्बन र अनुसरण गरिएको छ ।

क) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता पहिचान
ख) शिक्षा योजना निर्माणका लागि गाउँ कार्यपालिका मार्फत निर्णय
ग) शिक्षा योजना निर्माणका लागि गाउँभाबाट बजेट विनियोजन
घ) अनुसूची १ अनुसारको २०८२ भाद्र १५ गते शिक्षा योजना निर्माण समिति गठन,
ङ) मिति .... भाद्र .... गते पालिका स्तरीय सरोकारवालाहरूको सुझाव सङ्कलन कार्यशाला सम्पन्न,
च) मिति .... गते शिक्षा योजना लेखन समितिको गठन,
छ) मिति २०८.....गते शिक्षा योजना लेखन कार्यदल मार्फत शिक्षा योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयारी गरिएको थियो,
ज) मिति २०८.... गते शिक्षा योजनाको पहिलो मस्यौदा माथि सरोकारवालाहरूको सुझाव तथा पृष्ठपोषण कार्यशाला आयोजना मार्फत सरोकारवालाको सुझाव तथा पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको थियो ।
झ) मिति २०८.... गते सरोकारवालाहरूको सुझाव तथा पृष्ठपोषण समावेश गरी शिक्षा योजनाको अन्तिम करण गरिएको थियो ।

ञ) शिक्षा योजनाको अन्तिम मस्यौदालाई बाह्य विज्ञ मार्फत लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिएको थियो ।

ट) मिति २०८३।०३।१० गते गाउँ कार्यपालिका मार्फत शिक्षा योजनाको स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने निर्णय गरियो ।

शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू

नासो गाउँपालिकाले शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्नलिखित दस्ताबेजहरूमा शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था भए अनुसार मूल आधार बनाई शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छः

क) नेपालको संविधान

ख) सोह्रौं आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वयतथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७

ङ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan)र सिकाइ आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना

छ) शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९

ज) विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति

झ) दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा

ञ) स्थानीय तथा प्रदेशको तहको आवधिक योजना

ट) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना

ठ) स्थानीय तहको मध्यमकालिन खर्च संरचना

ड) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८

ढ) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रमआदि

ण) नासो गाउँपालिकाका विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरू

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहले अन्य क्षेत्रमा निर्माण गरेका योजना (कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास, आदि) तथा विद्यालयले बनाएका विद्यालय सुधार योजना र नमुना विद्यालय विकास योजना जस्ता विभिन्न योजनालाई कार्यान्वयन सहजीकरण गर्ने अभिप्रायले योजनाले परिलक्षित गरेका मुख्य मुख्य कार्यक्रमलाई आधार मानि विभिन्न योजनाबिचको अन्तर्सम्बन्ध कायम हुने गरी योजना तर्जुमा हुनुपर्छ। यसका लागि स्थानीय तहअन्तर्गतका विभिन्न विभाग/शाखाहरूसँग पनि समन्वय गर्नुपर्छ। शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहले बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री र अपाङ्गमैत्री, विभिन्न प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तनप्रति उत्थानशील, सफा तथा स्वच्छ भौतिक पूर्वाधार र हरित विद्यालय निर्माण गरी अनुकूल सिकाइ वातावरणको प्रबन्ध तथा त्यसको सबलीकरण गर्नुपर्नेछ ।

योजनाको लेखाजोखा

स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण गरिसकेपछि सो योजना विश्वसनीय, वस्तुनिष्ठ, दिगो र लगानीयोग्य छ कि छैन भन्नका लागि योजनाको विविध पक्ष समेटेर लेखाजोखा गरिनुपर्छ, जुन योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व गरिने महत्त्वपूर्ण कार्य तथा योजनाको अभिन्न अङ्ग हो । निर्माण भएको योजनाको लेखालोखा कार्यलाई सम्बन्धित स्थानीय तहले आन्तरिक र बाहिरका विभिन्न विषयक्षेत्रका विज्ञहरूको समिति निर्माण गरी तोकिएका आधारमा योजनाको लेखाजोखा गरिएको छ ।

क्र.सं.	लेखाजोखाका पक्ष	विस्तृत विवरण
१	नेतृत्त्व तथा सहभागिता	शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रियामा यस गाउँपालिकाका अध्यक्ष्य, उपाध्यक्ष, सामाजिक विकास समिति संयोजक, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वडा अध्यक्षहरु ,राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, शिक्षक, विद्यार्थी, महिला शिक्षक, अपाङ्गता भएका विद्यार्थी, अभिभावक वि. व्य. स., शिक्षक, अभिभावक, प्र. अ. तथा वरिष्ठ शिक्षकहरुको सक्रिय तथा अर्थपूर्ण सहभागिता रहेको छ । सामाजिक विकास समितिको संयोजकको संयोजकत्वमा योजना निर्माण कार्यदल गठन गरी योजना निर्माण गरिएको छ । कार्यशालाको आयोजना गरी गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विश्लेषण गरिएको छ ।
२	पर्याप्तता र सान्दर्भिकता	योजनामा समावेश भएका रणनीति, कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप शिक्षा क्षेत्रका मुख्य समस्या तथा चुनौतीलाई सम्वोधन गर्नुका साथैसम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको सक्रिय सहभागिता तथा बृहत छलफल पश्चात निधार्ण गरीएकाले पर्याप्त तथा सान्दर्भिक छन्।
३	समता,सक्षमता तथा गुणस्तर	शिक्षा क्षेत्रको समग्र प्रदर्शन बढाउनका लागि योजनामा समता, सक्षमता, तथा सिकाइ र गुणस्तर अभिवृद्धिसम्बन्धी प्रमुख मुद्दाहरूको सम्बोधन भएको छ । अपाङ्गता भएका बालबालिका तथा शिक्षक, छात्रामैत्री योजना, महिला शिक्षकमैत्री योजना उनीहरुको सिकाइ र गुणस्तर अभिवृद्धि र समग्रमा मुद्दाहरुको सम्बोधन गरिएको छ ।
४	अन्तर सम्बन्ध र तादात्म्य	यो शिक्षा योजना शिक्षा क्षेत्रको योजना , दिगो विकास लक्ष्य, र स्थानीय तहको गुरुयोजना, अन्य क्षेत्रमा निर्माण गरेका योजना (कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास, शिक्षा आदि) तथा विद्यालयले बनाएका विद्यालय सुधार योजना र नमुना विद्यालय विकास योजना जस्ता विभिन्न योजनाबिच अन्तरसम्बन्ध कायम गरिएको छ। दिगो विकास लक्ष्यसँग अनुकूल हुने गरी आन्तरिकीकरण र समायोजन गरिएको छ ।राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय दूरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति अनुरूप क्रियाकलाप निधारण गरी योजना निर्माण गरिएको छ । शिक्षा योजनाका समावेश भएका विभिन्न उपक्षेत्र तथा विषयबिच अन्तरसम्बन्ध कायम गरिएको छ ।
५	सम्भाव्यता र कार्यान्वयन योग्य तथा सान्दर्भिकता	योजनामा भएका विषयको अन्य पक्षसँग तादम्यता कायम गरिएको छ । योजनाका लक्ष्य प्राप्तिका लागि सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्न सकिने

		व्यावहारिक र सान्दर्भिक रुपमा बृहत छलफल पश्चात निर्धारण गरिनुका साथै अनुगमन र मूल्याङ्कनका संयन्त्रहरु निर्धारण गरिएका छन ।योजनालाई स्थानीय विशिष्ट आवश्यकता विशेष गरी जनसङ्ख्या, जातजाति, आर्थिक, भाषिक, पिछडिएक वर्ग र क्षेत्रका आधारमा सान्दर्भिक बनाउने दृष्टिकोणका साथ अगाडि सारिएको छ ।योजनाले शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीलाई उठान तथा सम्बोधन गरेको छ ।
६	स्रोतको प्रबन्ध	शिक्षा योजनामा समावेश भएका विभिन्न कार्यक्रम तथा क्रियाकलापका लागि आवश्यक स्रोतको क्षेत्र निर्धारण गरिएको र जिम्वेवारी तोकिएको छ। साथै स्रोतको प्रबन्ध कसले गर्ने समेत तोकिएको छ। लक्ष्य प्राप्तिका लागि सञ्चालन गरीने क्रियाकलापमा पर्याप्त बजेट विनियोजन भएको छ। योजनामा प्रस्तावित कार्यक्रम तथा बजेटबिच आपसी तालमेल कायम गरिएको छ। स्रोतको प्रबन्धका लागि विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थासँग समन्वय, सहकार्य र साझेदारी प्रणालीको विकास गरिएको छ जस्ले गर्दा स्रोतको उपलब्धता र प्रयाप्तता रहेको छ।
७	संस्थागत क्षमता	कार्यान्वयनका लागि तालिम तथा क्षमता विकासका कार्यक्रम तथा संयन्त्र तय गरिएको छ। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहभित्र विभिन्न चरणमा संरचनात्मक र संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ।
८	कार्यान्वयनमा तत्परता	योजनाको कार्यान्वयनका लागि वार्षिक रणनीतिक योजना तथा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गरिएको छ । योजनाको कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहभित्रका सरोकारवालाको सहभागिता र अपनत्व कायम गरिएको छ।
९	तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रक्षेपण	स्थानीय तहभित्रका शैक्षिक सूचक र अन्य तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ। आधिकारिक रुपमा प्रमाणित प्राथमिक तथा द्वितिय तथ्याङ्कको प्रयोग गरिएको छ। तथ्याङ्क तथा सूचनाबिच तादात्म्यताको विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गरिएको छ ।IEMIS, Flash report, Census reports र विद्यालयबाट संकलन भएको तथ्यांकलाई आधार बनाइएको छ।
१०	अनुगमन र प्रतिवेदन	आवधिक रूपमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने प्रक्रिया निर्धारण गरिएको छ। अनुगमन सूचकको प्रयोग गरिएको छ। प्रतिवेदन प्रणाली यकिन गरिएको छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संयन्त्र र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ।
		उज्जवल लोहनी लेखाजोखा समिति संयोजक शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख

परिच्छेद १- परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

शिक्षालाई कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको मूल विषय क्षेत्र मानिँदै आएको पाइन्छ । नेपालको संविधानले समाजवाद उन्मुख राज्य प्रणालीमा आधारित भई प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । यसका अतिरिक्त अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने र मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक समेतको व्यवस्था गरेको छ । राज्यको आर्थिक समृद्धि र सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माणका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र सबैका लागि जीवनपर्यन्त शिक्षाको समान अवसरले दिगो शान्ति असल संस्कृति सामाजिक सहिष्णुता तथा साझा मूल्यको प्रवर्द्धन गरी राष्ट्र निर्माणमा आवश्यक मानव संसाधनको विकासका लागि शिक्षाको अहम् भूमिका रहने कुरामा दुई मत छैन । मानव संसाधनको विकासबाट मुलुकमा उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधन र अवसरहरूको समुचित परिचालन हुन गई नेपाल सरकारले राखेको २५ वर्षे दीर्घकालीन सोच "समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली" सहितको समुन्नत राष्ट्र निर्माणमा शिक्षाको माध्यमबाट योगदान पुर्‍याउन सकिन्छ । यही बृहत्तर उद्देश्य प्रासिका लिग राष्ट्रिय रूपमा नै शैक्षिक कार्यक्रमहरू बिच तादात्म्य सहित राष्ट्रिय शैक्षिक योजनाको खाका भित्र रही प्रदेश र स्थानीय तहको शैक्षिक योजनामा यस्ता पक्षहरू समाविष्ट हुनुपर्छ भन्ने मान्यतालाई आत्मसात् गर्दै योजना निर्माण गरिएको छ ।

नेपालको संविधान विद्यमान कानुन राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता तथा प्रोटोकलहरू देशको आवश्यकता तथा देशमा सिर्जित आकस्मिक तथा आपत्कालीन अवस्थामा पनि शिक्षा क्षेत्रलाई सुचारु गर्ने उद्देश्य सहित निर्माण भएको राष्ट्रिय शिक्षा योजनाको कार्य ढाँचा भित्र रही राष्ट्रिय शैक्षिक लक्ष्यलाई परिलक्षित गरी सोको परिपूर्तिका लागि सहयोग पुग्ने गरी स्थानीय शिक्षा योजनाका नीति कार्यक्रम लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिहरू तय गर्नुपर्ने मार्गदर्शनलाई आत्मसात् गर्दै यस गाउँ शिक्षा योजना निर्माण भएको हो ।

नेपालमा वि.सं. २०१० को नेपालमा शिक्षा नामक योजना कार्यान्वयन भएसँगै शिक्षामा आम नागरिकको चासो बढ्न गएको र राष्ट्रिय माग तथा विश्व परिस्थितिबाट सिर्जित ज्ञानको विकासमा नेपालको शिक्षा नीति योजना कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू कार्यान्वयन हुँदै आइरहेका छन् । प्राथमिक शिक्षा परियोजना आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना प्राथमिक शिक्षा विकास परियोजना सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम शिक्षक शिक्षा परियोजना प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम परियोजना सहस्राब्दी विकास लक्ष्य उच्च शिक्षा परियोजना विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना तथा विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आए । यी योजनाहरूले राखेका शैक्षिक लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिहरूलाई पुरा गर्न परिपूरकको रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहका शैक्षिक योजनाहरू निर्माण भइरहेका छन् ।

देशमा सङ्घीय स्वरूपको राज्य व्यवस्था स्थापना भई तीनै तहका सरकारहरू क्रियाशील रहेका छन् । राज्यको यस बदलिँदो शासकीय स्वरूप लगायत स्थानीय, राष्ट्रिय र विश्वव्यापी परिस्थितिमा धेरै परिवर्तनहरू भइसकेका छन् । अब निर्माण हुने शिक्षा योजनाका विषयवस्तुहरूलाई फरक ढङ्गबाट सम्बोधन गर्नुपर्ने

अवस्था सिर्जना भएको छ । राष्ट्रिय आधार मापदण्ड र स्तर निर्धारण गर्ने जिम्मेवारी सङ्घीय सरकारकै हुने संवैधानिक प्रावधान भएको सन्दर्भमा सङ्घीय सरकारले बनाउने शिक्षा योजनाले मुलुकलाई शिक्षा विकासको मार्गदर्शन गर्नुपर्ने र तीनै तहका सरकारले बनाएका योजनाका मूल मर्म र गन्तव्यहरूलाई प्रतिविम्बसित गर्नुपर्ने हुन्छ । यी मान्यतालाई आत्मसात् गरी तीनै तहका योजना निर्माणमा आपसी सहकार्य हुनुपर्ने देखिन्छ । तीनै तहका शिक्षा योजनाहरू सँगसँगै विकास गर्न सकेमा योजनाको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी अपेक्षित उद्देश्य व्यवहारिक र कार्यान्वयनयोग्य हुन सक्छ । संविधानको मर्मअनुसार समन्वय सहअस्तित्व सहकार्य र सहकारिताको सिद्धान्तमा आधारित शिक्षा योजना सँगै निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिएको छ । यसो हुन सकेमा स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग हुनेछ भने समस्या पहिचान र प्राथमिकता समेत तादात्म्य आइ समग्रमा योजनामा गुणात्मकता आउनेछ ।

विद्यालय शिक्षा सुधारका लागि दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्दा गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने शिक्षाको सान्दर्भिकतामा सुधार गर्ने सेवा प्रवाहमा कुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने र नतिजामा आधारित समता प्रवर्द्धन गर्ने विषयलाई राष्ट्रिय शिक्षा योजनाले जोड दिएको सन्दर्भमा स्थानीय योजनले पनि स्थानीय स्तरमा यही विषयलाई अगाडि बढाउनुपर्ने हुन्छ । यसै गरी योजना निर्माण प्रक्रियाका दृष्टिले सरोकारवालाको सहभागिता र अपनत्व (Participation and ownership of the stakeholder) ले उत्तिकै महत्त्व पाउनुपर्ने देखिन्छ । स्थानीय सरकार साधन र स्रोत प्राविधिक क्षमता लगायत जनशक्ति व्यवस्थापन र अनुभवको हिसाबले पनि स्रोत सम्पन्न नभएको र योजनामा परिलक्षित गरिएका अधिकांश कार्यक्रमहरू सङ्घीय सरकारले स्थानीय तहमा प्रदान गर्ने अनुदानहरू जस्तै समानीकरण (equalization), समपूरक (complementary) सशर्त (conditional) र विशेष (special) अनुदान नै भएकोले सङ्घीय सरकारको मार्गदर्शनमा रहेर काम गर्नुपर्ने र सोही बमोजिम बजेटको आङ्कलन र प्रक्षेपण गर्नुपर्ने बाध्यता पनि विद्यमान रहेको छ । सामान्यतया योजना निर्माणका तीन चरणहरू पूर्व तयारी, योजना निर्माण र कार्यान्वयनलाई अवलम्बन गर्दै योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने दिशामा अघि बढेको छ ।

१.२ नासों गाउँपालिकाको परिचय

नासों गाउँपालिका नेपालको संविधानको धारा २९५ उपधारा ३ बमोजिम नेपाल सरकारबाट २०७३ साल फाल्गुण २७ गते गठित स्थानीय तहहरू मध्येको एक हो । यो गाउँपालिका नेपालको ४ नं. प्रदेश अन्तर्गत मनाङ जिल्लाको तल्लो भेगमा अवस्थित छ । साबिकका धारापानी,ताचै बगरछाप र थोँचे गाविस लगायत ३ वटा गा.वि.स.हरू यसमा समावेश भएका छन् ।७०९.५८ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको यस नासों गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या वि.सं. २०७८ को जनगणना अनुसार १६७१ रहेको छ।यस गाउँपालिकाको पूर्वमा गोरखा जिल्ला, पश्चिममा चामे गाउँपालिका र लमजुङ जिल्ला, उत्तरमा नार्पा भूमि गाउँपालिका र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत तथा दक्षिणमा लमजुङ जिल्ला रहेका छन् । यस नासों गाउँपालिकामा ९ वटा वडाहरू रहेका छन् भने यसको केन्द्र नासों ३ स्थित साबिक धारापानी गा.वि.स.को कार्यालय (२१६० मि.) मा रहेको छ । नासों गाउँपालिका नेपालको सङ्घीय संरचना अन्तर्गत प्रतिनिधिसभाको एउटा मात्र निर्वाचन क्षेत्र रहेको मनाङ जिल्ला अन्तर्गतको प्रदेश सभा “क”निर्वाचन क्षेत्र भित्र पर्दछ।यस क्षेत्र पर्यटकीय पदयात्राका दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण रहेको छ। बर्सेनि हजारौंको सङ्ख्यामा

स्वदेशी र विदेशी पर्यटकहरू मनाङ जिल्ला प्रवेश गर्ने द्वारको रुपमा यस गाउँपालिकालाई लिन सकिन्छ । अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र पदयात्रा, लार्के पास मनास्लु पदयात्रा तथा माथिल्लो मनाङ पदयात्राका लागि यस गाउँपालिका क्षेत्र भएर यात्रा गर्नुपर्दछ । यस गाउँपालिका भित्र पर्यटकको सेवालाई मध्यनजर राख्दै विभिन्न सुविधा सम्पन्न होटेल, लज तथा गेस्टहाउसहरू सञ्चालनमा छन् । ग्रामीण भेग भएका कारण सहरी सुविधा भन्दा पनि गाउँले परिवेशमा रमाउने तथा पदयात्राको मज्जा लिन चाहने प्रकृति प्रेमीका लागि मनाङ अनुपम गन्तव्य हो । यस गाउँपालिकामा विशेष गरी बौद्ध र हिन्दु धर्म मान्ने धर्मावलम्बीको हिस्सा उच्च रहेको पाउन सकिन्छ । गुरुङ जातीको बाहुल्यता भए पनि पुनेल, वि.क.लगायतका जातीहरू पनि रहेको यस गाउँपालिकाका अधिकांश जनताले गुरुङ भाषा बोल्ने गर्दछन् । बेशीसहर-चामे सडक खण्डमा पर्ने यस गाउँपालिकामा सडक यातायातले छोए पनि कच्ची साँघुरो र अत्यन्तै अप्ठ्यारो ग्रामीण सडक भएका कारण यात्रा गर्न त्यति सहज भने छैन । सञ्चारको हिसाबले नेपाल टेलिकमको जि.एस.एम. र सि.डी.एम.ए.मोबाइल सेवाको सुविधा पुगेको अवस्था छ भने प्राइभेट कम्पनीहरूले इन्टरनेट सेवा पुऱ्याइरहेका छन् । एकाध ठाउँमा बाहेक अधिकांश जनताले विद्युत् सुविधा उपभोग गरिरहेका पाउन सकिन्छ । खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्थालाई हेर्दा कुल जनसङ्ख्याको करिब आधा हिस्साले यो सुविधा उपभोग गरिराखेको अवस्था छ । स्वास्थ्य तथा शिक्षा क्षेत्रमा भने आशातीत रुपमा विकाश हुन सकेको छैन । कृषियोग्य जमिनको उपलब्धता अत्यन्तै कम रहेको कारण यहाँ कृषि उपज उत्पादन ज्यादै न्यून भएता पनि पशुपालन व्यवसायलाई भने यहाँका कृषकहरूले केही महत्त्व दिएको पाउन सकिन्छ । पदमार्ग क्षेत्रमा बसोबास गर्ने बासिन्दाको मुख्य आम्दानीको श्रोत होटेल व्यवसाय नै हो भने पदमार्गमा नपर्ने गाउँलेहरू निर्वाहमुखी कृषि र पशुपालन गरी जीवनयापन गर्न बाध्य छन् ।

१.३ नासों गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति

नासों गाउँपालिका नेपालको गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत मनाङ जिल्लामा अवस्थित छ । भौगोलिक अवस्थिति हेर्दा यो गाउँपालिका २८.५१८७६९^{0}N८४.३५८०४४^{0}E सम्म फैलिएको छ । समुन्द्र सतहको २१६० मिटर देखि ४१०० मिटर सम्मको उचाइमा रहेको यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ७०९.५८ वर्ग किमी फैलिएको छ । नेपालको गण्डकी प्रदेशको ११ जिल्ला मध्य दुर्गम हिमाली जिल्लाको रूपमा रहेको मनाङ जिल्ला चीनको सिमाना सम्म फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा गिर्खा जिल्ला, पश्चिममा चामे गाउँपालिका, र लमजुङ जिल्ला पर्दछ । यस गाउँपालिकाको अधिकांश भूभाग उच्च पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको अधिकांश भूभाग भिरालो रहेको छ । कहीं कहीं खोला तथा नदी किनारामा भने साना साना फाँट तथा खोचहरू पनि रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा वनजंगलले मात्र १०.९३ प्रतिशत भूभाग ओगटेको छ । यस गाउँपालिकाको केन्द्र धारापानी बजारमा रहेको छ । गाउँपालिकामा ९ वटा वडा कायम रहेका छन् ।

१.४ नासों गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

नासों गाउँपालिका नेपालको संविधानको धारा २९५, उपधारा २ बमोजिम नेपाल सरकारबाट २०७३ साल फागुन २७ गते गठित स्थानीय तहहरू मध्ये एक हो । नेपामा सङ्घीय व्यवस्था लागु भएपछि नेपाललाई

७ प्रदेश र ७५३ स्थानीय तहमा विभाजन गरिएको छ । गण्डकी प्रदेश अन्तरगत मनाङ जिल्लामा रहेको नासों गाउँपालिकालाई ९ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ ।

१.५ नासों गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या अवस्था

नासों गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०८० अनुसार नासों गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्या २१९९ रहेको छ । त्यस मध्ये १११८ महिला र १०८१ पुरुष रहेका छन् ।राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या वृद्धिदर प्रतिशत रहेको छ । नासों गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०८० अनुसार यस गाउँपालिकामा ४७० कुल परिवार सङ्ख्या रहेको छ, उमेरगत जनसङ्ख्या विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १: उमेरगत जनसङ्ख्या विवरण

क्रस	उमेर समूह	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत
१	५ वर्ष भन्दा मुनि	४६	५२	९८	४.४६
२	५-९ वर्ष सम्म	५७	५२	१०९	४.९६
३	१०-१४ वर्ष सम्म	७७	६६	१४३	६.५०
४	१५-१९ वर्ष सम्म	८४	६८	१५२	६.९१
५	२०-२४ वर्ष सम्म	७९	८२	१६१	७.३२
६	२५-४४ वर्ष सम्म	३७३	४०६	७७९	३५.४३
७	४५-५९ वर्ष सम्म	२०६	१९५	४०१	१८.२४
८	६०-६९ वर्ष सम्म	९५	८३	१७८	८.०९
९	७० वर्ष भन्दा माथि	१०१	७७	१७८	८.०९
	जम्मा	१११८	१०८१	२१९९	१००.००

स्रोतः नासों गाउँपालिका नासों गाउँपालिकाको पार्श्व चित्र २०८०

यसै गरी यस गाउँपालिका भित्रका विभिन्न ९ वटा वडामा रहेको जनसङ्ख्या विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।जसअनुसार सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या वडा नम्बर १ मा ३२९ र सबै भन्दा कम जनसङ्ख्या वडा नम्बर ५ मा १७८ रहेको छ । वडागत जनसङ्ख्या विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २: वडागत जनसङ्ख्या विवरण

वडा नम्बर	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
१	१६१	१६८	३२९	१४.९६%
२	९३	९२	१८५	८.४१%
३	१२३	१२३	२४६	११.१९%

वडा नम्बर	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
४	१२५	१२८	२५३	११.५१%
५	८९	८९	१७८	८.०९%
६	१३०	१३१	२६१	११.८७%
७	८८	९२	१८०	८.१९%
८	१६७	१५७	३२४	१४.७३%
९	११६	१२७	२४३	११.०५%
जम्मा	१०९२	११०७	२१९९	१००.००%

स्रोतः नासों गाउँपालिका नासों गाउँपालिकाको पार्श्व चित्र २०८०

१.६ नासोंको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाः

यस गाउँपालिकामा ४८ प्रतिशत हिन्दु, २१.७ प्रतिशत वोन, २७.२३ प्रतिशत बौद्ध धर्मावलम्बीको बसोबास छ । गरूङ जातीको बाहुल्यता भए पनि घले, लामा, पुनेल, वि.क., परियार जस्ता जातजाति रहेको यस गाउँपालिकामा माधे सङ्क्रान्ति, कृष्ण चरित्र नाच, तिर हान्ने, ल्होसार, तोडे पर्व, गाउँ बार्ने, बिउ बार्ने, चण्डी पूजा, पितृ पूजा, निकै भव्यताका साथ मनाइन्छ । गुरुङ घले समुदायले चैते दसैंमा परेवा पूजा गर्छन् । पौष महिनामा ल्होसार, मनाउँछन् , त्यस्तै, क्षेत्री, कामी, दमाई लगायतका जातिले भाद्र महिनामा तीज मनाउने गर्दछन् । त्यस्तै असोज, कार्तिक महिनामा क्षेत्री, गुरुङ, मगर, कामी दमाई लगायतका जातीले भाद्र महिनामा तीज मनाउने गर्दछन् । त्यस्तै असौज, कार्तिक महिनामा क्षेत्री, गुरुङ, मगर, थकाली, कामी र दमाई लगायतले दसैं तिहार मनाउने गर्छन् भने धान्ने पूर्णिमा मगर, कामी, दमाई आदी जातीले मनाउने गर्दछन् ।

यस गाउँपालिकामा ७७.४५ प्रतिशतले गुरुङ भाषा बोल्ने गर्दछन् भने १२.३५ प्रतिशतले नेपाली भाषा, ८.९४ प्रतिशत टिबेटियन र १.२८ प्रतिशत अन्य भाषा बोल्ने गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा गुरुङहरूको बढी बसोबास भएका कारण सोही अनुसारको भेषभुषा बढी पाइन्छ तर नयाँ पुस्तान्तरण सँगै आधुनिक पोसाकमा यहाँका युवाहरूलाई पनि छोएको छ । यस गाउँपालिकामा चाडपर्वको समयमा आफ्नो संस्कृति झल्कने पहिरन लगाउने गरेको पाइन्छ ।यसका साथै पुरुषले कमिज-सरवाल, दौरा-सुरुवाल लागाउँछन भने पाइलाहरूले साडी, ब्लाउज, तथा चोली लगाउने गर्दछन् । तर आधुनिक समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतिहरूले क्रमशः पेन्ट सर्ट, टिसर्ट ब्लाउज, कुर्ता सलवार नै लगाउन रुचाउँछ ।

१.७ नासों गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्थाः

यस गाउँपालिकाका ५९.५८ प्रतिशत जनसङ्ख्याले कृषीलाई मुख्य पेसा बनाएका छन् । भने ९.१५ प्रतिशत जनसङ्ख्याले नोकरी/जागिरलाई मुख्य पेसा बनाएका छन् । त्यसै गरी ८.५१ प्रतिशत उद्योग/व्यापार ७.८८ प्रतिशतले वैदेशिक रोजगार, ५.५३ प्रतिशत ज्याला/मजदुरी, २.१२ प्रतिशत निवृत्तिभरण, २.९८ प्रतिशत होटेल व्यवसाय र ४.२५ प्रतिशत जनसङ्ख्या बेरोजगार रहेका छन् ।

यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी आम्दानी ४८ प्रतिशत वैदेशिक रोजगारबाट हुने गरेको छ । १७.३४ प्रतिशत अन्य, १७ प्रतिशत जागिर, ८.४ प्रतिशत होटेल व्यवसाय, ५.११ प्रतिशत श्रम, ३.१२ प्रतिशत

व्यापार, १.२७ प्रतिशत पशुपन्छी पालन, १.४ प्रतिशत जडिबिटि र १.२ प्रतिशत अन्न बालीबाट आम्दानी हुने गरेको छ ।

यस गाउँपालिकामा सबै भन्दा बढी ३०.३ प्रतिशत इन्धनमा खर्च हुने गरेको छ । त्यसै गरी २१.०२ प्रतिशत शिक्षा, १७.६८ प्रतिशत खाद्यान्न, १०.६६ चाडपर्व, ८.०५ लत्ता कपडा, ७.५४ स्वास्थ्य, ३.१७ प्रतिशत सञ्चार, र १.५६ प्रतिशत कृर्षीमा खर्च हुने गरेको छ ।

१.८ नासोंको शैक्षिक सन्दर्भ

नासों गाउँपालिकामा जम्मा ११ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू रहेका छन् । ११-१२ सञ्चालित विद्यालय सामुदायिक १, कक्षा ९-१० कक्षा सञ्चालित १, कक्षा १-८ सञ्चालित विद्यालयहरू २ वटा रहेका छन् भने कक्षा १-५ सञ्चालित विद्यालयहरू ६ वटा रहेका छन् ।यस नासों गाउँपालिकामा १२ वटा बाल विकास केन्द्र । यस गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका ३: नासों गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

क्र सं	विद्यालय शिक्षण संस्थाको प्रकार	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा
१	बाल विकास केन्द्र	१२	०	१२
२	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-३)	०	०	०
३	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-५)	६	०	६
४	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)	३	०	३
५	माध्यमिक विद्यालय (कक्षा ९-१०)	१	०	१
६	माध्यमिक विद्यालय(कक्षा ९-१२)	१	०	१

स्रोतः नासों गाउँपालिका EMIS २०८२

१.८.१ साक्षरताको अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस नासों गाउँपालिकाको साक्षरता दर ८७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । जस अन्तरगत ८५.५ पुरुष, ७०.५ प्रतिशत महिलाको रहेको छ । त्यसै गरी नासों गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०८१ अनुसार कूल जनसङ्ख्याको ९८ प्रतिशत साक्षर रहेको छ । यस सम्बन्धी थप विवरण यस प्रकार छ ।

तालिका ४ : नासों गाउँपालिकाको साक्षरताको विवरण

क्र सं	क्षमता	पुरुष	महिला	जम्मा
१	पढ्न र लेख्न सक्ने	६६९	५६२	१२३१
२	पढ्न मात्र सक्ने	२	१	३
३	पढ्न र लेख्न नसक्ने	१११	२३४	३४५

४	साक्षरता नखुलेको	०	०	०
५	५ वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्या	७८२	७९७	१५७९
६	साक्षरता दर (प्रतिशत)	८५.५	७०.५	७८.००

स्रोतः केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.८.२ नासों गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को अनुसार यस गाउँपालिकामा ३२ जना नव प्रवेश, २७४ प्राथमिक, २०२ जना निम्न माध्यमिक, ९१ जना माध्यमिक, १५० जना एस एल सि वा सो सरह, ३६१ जना प्रवीणता प्रमाणपत्र तह, २७ जना स्नातक, १४ जना स्नातकोत्तर सम्मको शैक्षिक योग्यता भएका मानिसहरू रहेको देखाउँछ ।

तालिका ५: नासों गाउँपालिकाको शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी विवरण

क्र सं	पुरा गरेको शैक्षिक योग्यता/तह	पुरुष	महिला	जम्मा
१	नवप्रवेश /Beginner	१६	१६	३२
२	प्राथमिक कक्षा १-५	१४६	१२८	२७४
३	निम्न माध्यमिक कक्षा ६-८	११३	८९	२०२
४	माध्यमिक कक्षा ९-१०	६४	२७	९१
५	एस एल सी वा सो सरह	९०	६०	१५०
६	प्रवीणता प्रमाणपत्र तह वा सो सरह	१९६	१६५	३६१
७	स्नातक वा सो सरह	१४	१३	२७
८	स्नातकोत्तर वा सो सरह	११	३	१४
९	तह नखुलेको	१	४	५

स्रोतः केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.८.३ जातिगत र तहअनुसार विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका बालबालिकाहरूको सङ्ख्या

तालिका ६: आधारभूत तहः १-८ सम्ममा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको विवरण

कक्षा	दलित			जनजाति			बाहुन/क्षेत्री			कुल जम्मा		
	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
बाल विकास केन्द्र	१	१	२	२१	१४	३५	१	०	१	२३	१५	३८
१	०	१	१	४	५	९	०	०	०	४	६	१०
२	२	१	३	३	३	६	०	०	०	५	४	९
३	१	१	२	२	२	४	०	१	१	३	४	७
४	१	०	१	४	३	७	०	०	०	५	३	८
५	०	१	१	६	८	१४	०	०	०	६	९	१५

६	२	०	२	३	१२	१५	१	०	१	६	१२	१८
७	२	२	४	५	६	११	०	०	०	७	८	१५
८	२	१	३	४	५	९	०	०	०	६	६	१२
जम्मा	११	८	१९	५२	५८	११०	२	१	३	६५	६७	१२३

स्रोतः नासों गाउँपालिका EMIS २०८२

तालिका ७: माध्यमिक तह ९-१२ सम्ममा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको विवरण

कक्षा	दलित			जनजाती			बाहुन/क्षेत्री			कुलजम्मा		
	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
९	०	०	०	८	५	१३	०	०	०	८	५	१३
१०	०	२	२	८	११	१९	०	०	०	८	१३	२१
११	०	०	०	१	५	६	०	०	०	१	५	६
१२	०	०	०	५	४	९	२	३	५	७	७	१४
जम्मा	०	२	२	२२	२५	४७	२	३	५	२४	३०	५४

स्रोतः नासों गाउँपालिका EMIS २०८२

१.८.४ तहगत शिक्षक दरबन्दी विवरण

तालिका ८: नासों गाउँपालिका अन्तरगतका विद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूको विवरण

क.सं.	तह	अस्थायी/करार	स्थायी	राहत	कुल जम्मा	कैफियत
१.	बाल विकास केन्द्र	१२	०	०	१२	
२.	प्राथमिक	२	३९	१	४२	
३.	निम्न माध्यमिक	२	१०	१	१३	
४.	माध्यमिक	३	६	०	९	
	जम्मा	१९	५५	२	७६	

स्रोतः नासों गाउँपालिका EMIS २०८२

१.८.५ पालिकाको शैक्षिक सूचक र वर्तमान अवस्था

यस पालिकाका प्रमूख शैक्षिक सूचकहरु देहाय अनुसार रहेका छन्।

तालिका ९: नासों गाउँपालिकाकाको शैक्षिक सूचकहरूको विवरण

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८२	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा				
१.१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर*	स्थानीय	१२७.३	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८२	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	(%)	प्रदेश	१००.७	फ्ल्यास प्रतिवेदन	फ्ल्यास प्रतिवेदन
		राष्ट्रिय	९९.९	फ्ल्यास प्रतिवेदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवेदन
१.२	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	४२.४	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		प्रदेश	७९.०	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	७०.६		फ्ल्यास प्रतिवदन
१.२	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	५०.०	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		प्रदेश	८२.२	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	७६.९	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
२.	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)				
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९३.९	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	९४.९	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	९५.७	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	१००.००	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	११३.१	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	११५.९	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९०.४	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	९५.४	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	९५.६	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९६.२	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	११७.९	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	१२४.८	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय		शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	८७.३	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	८८.४	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
२.६	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय			
		प्रदेश			
		राष्ट्रिय			
२.७	आधारभूत तहमा(प्राथमिक	स्थानीय			

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८२	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	कक्षा १-५)मा भर्ना ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	प्रदेश			
		राष्ट्रिय			
२.८	आधारभूत तह (कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क*	स्थानीय	१.७३	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		प्रदेश			
		राष्ट्रिय			
२.९	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९०.२	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		प्रदेश	९५.१	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	९५.२	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
२.१०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	९३.९	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		प्रदेश	११९.०	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	१२१.६	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
२.११	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	६०.०	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		प्रदेश	८४.९	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	८६.३	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
२.१२	आधारभूत तहको कक्षा १मा भर्ना भई कक्षा ८ पुरा गर्ने दर*(%)	स्थानीय	६०.०	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		प्रदेश	८४.९	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	८६.३	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
२.१३	आधारभूत तह(कक्षा१-८) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	स्थानीय	१.२०	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		प्रदेश	०.९९	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		राष्ट्रिय	१.००	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
२.१३	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका *(%) — आधारभूत तह(कक्षा१-५)	स्थानीय	९.६	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन
		प्रदेश	५.१	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	४.३	फ्लयास प्रतिवदन २०८२	फ्लयास प्रतिवदन
	आधारभूत तह(	स्थानीय	९.८	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फयास प्रतिवेदन

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८२	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	कक्षा१-८)	प्रदेश	४.९	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	४.८	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
२.१४	आधारभूत तह(कक्षा १-८) अध्ययनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	३८.१८	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश			
		राष्ट्रिय			
३.	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)				
३.१	माध्यमिक तह(कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	५५.१	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	५८.८	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	५६.८	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
३.२	माध्यमिक तह(कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	८९.७	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	८६.०	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	८३.८	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	१.४१	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश	०.९६	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
		राष्ट्रिय	०.९६	फ्ल्यास प्रतिवदन २०८२	फ्ल्यास प्रतिवदन
३.४	माध्यमिक तह(कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय	११.११	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली २०८२	फ्यास प्रतिवेदन
		प्रदेश			
		राष्ट्रिय			

१.४ नासोंको विद्यालय शिक्षाका मुख्य चुनौतीहरू

सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न नसकिनु, विद्यालय भर्ना भएका विद्यार्थीको निरन्तरता कायम गर्दै अपेक्षारूपमा सिकाइ उपलब्धि हासिल हुन नसक्नु, तहगत र विषयगत रूपमा सबै विद्यालयमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसकिनु, प्राविधिक धारलाई विद्यालय शिक्षाको मूल धारको रूपमा विकास गर्न नसकिनु, शिक्षा सम्बन्धी अधिकार कार्यान्वयनको लागि प्रयाप्त स्रोतको व्यवस्था हुन नसक्नु, तोकिएको शैक्षिक सत्रमा तह पार गर्नेको सङ्ख्या कम हुनु, पठन संस्कृतिको विकास तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सार्वजनिक पुस्तकालय प्रणालीको विकास नहुनु, शिक्षा क्षेत्रका सबै तहमा सुशासनको प्रत्याभूति हुन नसक्नु जस्ता विषयहरू विद्यालय शिक्षाका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन्। विद्यालय शिक्षाका उपलब्धि र अन्तरका आधारमा देखिएका समस्याहरू निम्नानुसार पहिचान गरिएको छ :

चुनौतीहरू:

- यस गाउँपालिकामा दिनानुदिन बालबालिकाहरूको सङ्ख्या घट्दै गइरहेकोले बालबालिकाहरूको सङ्ख्या बुद्धि गर्न।
- यस गाउँपालिकामा रहेका बाल विकास केन्द्रहरूको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्न ।
- पाठ्यक्रमले निर्धारण गरे अनुसार बालबालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्न ।
- यस गाउँपालिकामा हिउँदको समयमा भारी हिमपात हुने भएकाले चिसोको समयमा बालबालिकाहरूको सिकाइलाई निरन्तरता गर्न ।
- शिक्षक व्यवस्थापन गर्न
- विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूको पहुँच र गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्न ।
- भर्ना भएका सबै बालबालिकाहरूलाई निरन्तरता गर्नु र कक्षा तथा तह पुरा गर्ने दर वृद्धि गर्न ।
- विद्यालयमा बालमैत्री निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्न ।
- शिक्षामा सूचना तथा प्रविधिको पहुँच वृद्धि गर्न ।
- संवैधानिक प्रदत्त अधिकारमा रही गाउँपालिकाको शिक्षा ऐन, नियमावली तयार गर्न ।
- विद्यालय शिक्षामा अभिभावकहरूको विश्वास बढाउन ।
- विद्यार्थीको सङ्ख्या घट्दै गएको सन्दर्भमा विद्यालय समायोजन गर्न ।

समस्याहरू:

- धेरै प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरिएको हुन नसक्नु
- आधारभूत तहका विद्यालयले न्यूनतम भौतिक आवश्यकताहरू पुरा गरेको देखिँदैन ।
- आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा आवासीय कार्यक्रममा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको छैन ।
- विद्यालय छोड्ने, कक्षा दोहोर्‍याउने दर देखिन्छ ।
- सबै विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री तथा सिकाई वातावरणको कमी हुनु ।
- आधारभूत तहमा बालबालिकाको सिकाई उपलब्धि अत्यन्त न्यून हुनु ।
- माध्यमिक तहको शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाको सङ्ख्या न्यून हुनु ।
- सबै विद्यालयमा सूचना, प्रविधि तथा सञ्चारको पहुँच छैन ।
- माध्यमिक तहमा प्राविधिक धार तर्फको अध्यापन अध्यापन सुरुवात भएको छैन ।
- माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षाको पहुँच, विस्तार तथा गुणस्तरमा अभिवृद्धि गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउन नसक्नु ।
- माध्यमिक तहमा बालबालिकाको कुल भर्ना दर तथा खुदभर्ना दर कमी हुनु ।
- सञ्चालित आवासीय विद्यालयमा उपयुक्त न्यानो कोठाको व्यवस्था हुन नसक्नु ।
- उपयुक्त विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, कम्प्यूटर प्रयोगशाला कक्षाको अभाव ।
- नानीबाबुहरूको पढाइ नियमित नगरी बिचैमा छाडने समस्या ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम निमगण र कार्यान्वयन गर्न नसकिनु ।

- पालिकाको शिक्षा शाखामा जनशक्ति कम भएकाले नियमित अनुगमन लक्ष्य अनुसार हुन नसकेको
- परीक्षा प्रणालीमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्नु
- माध्यमिक तहमा विषय शिक्षककहरूको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु ।
- विद्यालयमा बालबालिकाहरूलाई खेलकुद र मनोरञ्जनका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न नसक्नु । विद्यालय शिक्षामा अभिभावकहरूको विश्वास घट्दै जानु,
- नव प्रवेश शिक्षकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्न नसक्नु
- शिक्षकको पेसागत विकासमा सहयोग पुऱ्याउन विषयगत विज्ञ शिक्षकको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु कमजोर अनुगमन प्रणाली हुनु,
- नियमित प्रभावकारी अनुगमन प्रणालीको विकास गर्न नसक्नु ।
- विद्यालयमा राजनीतिक दलको प्रभाव बढ्दै जानले विद्यालयको गुणस्तरमा कमी आउनु ।
- शैक्षिक संस्थामा प्राथमिक उपचारको उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा शिक्षकहरूलाई आधारभूत तालिमको व्यवस्था गर्न नसक्नु ।

१.५ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू

- विद्यालय शिक्षाका लागि संवैधानिक तथा कानुनी आधार प्राप्त हुनु,
- स्थानीय सरकार ऐन २०७५ले स्थानीय तहलाई शिक्षाका अधिकारहरू निर्धारण गरी प्रदान गर्नु ।
- आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क र माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क शिक्षा संवैधानिक र कानुनी आधार हुनु ।
- शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात राम्रो हुनु ,
- सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट शिक्षामा लगानी, समन्वय, र सहकार्य हुनु ।
- विभिन्न प्रकोपबाट सिकाइ क्षति भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ आपुर्ण गर्नको लागि द्रुत सिकाई मापदण्ड तयार भई कार्यान्वयन हुनु ।
- बालबालिकाहरूको अनुपातमा भौतिक आधारभूत भौतिक पूर्वाधारको परिपूर्ति हुनु ।
- शिक्षामा सूचना र प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु ।
- विद्यालय शिक्षामा अभिभावकहरूको सक्रिय सहभागिता हुनु ।
- सिकाइ क्षति भएका बालबालिकाहरूको सिका आपुर्ण गर्नको लागि द्रुत सिकाइ कार्यान्वयन नहुनु ।

परिच्छेद २-
दुरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य

२.१ परिचय

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि परिच्छेद एकमा उल्लेखित नासों गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक परिवेशलाई आधार मानी अघि बढ्नुपर्छ । त्यहाँ उल्लेख गरिएका शैक्षिक चुनौती अवसर र सम्भावनाहरूलाई मध्यनजर राख्दै नेपाल सरकारले लागु गरेको विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा, सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ तथा सन् २०३० सम्म नेपालले प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेट्ने गरी यस परिच्छेदमा यस गाउँ शिक्षा योजनाको दूर दृष्टि(Vision) ध्येय(Mission) उद्देश्यहरू(Objectives) रणनीतिहरू(Strategies) तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक(Key Achievement Indicators) प्रस्तुत गरिएकोछ ।

२.२ दीर्घकालीन सोच

समावेशी, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र जलवायु उत्थानशील शिक्षामार्फत लैङ्गिकसमानता, सामाजिक न्याय र समान अवसर सुनिश्चित गर्दै सीपयुक्त, सृजनशील, स्वावलम्बी तथा वातावरणप्रति जिम्मेवार नागरिक निर्माण गरी दिगो, समतामूलक र समृद्ध गाउँपालिका निर्माण गर्ने।

२.३ ध्येय

आगामी ५ वर्ष भित्र नासों गाउँपालिका भित्रका सबै बालबालिका तथा सिकारूहरूका लागि लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण र समान अवसर सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री तथा जलवायु उत्थानशील सिकाइ वातावरणको विकास गरी सीपयुक्त, सृजनशील, स्वावलम्बी र वातावरणप्रति जिम्मेवार नागरिक निर्माण गर्ने।

२.४ उद्देश्यहरू

गाउँ शिक्षा योजनाको समग्र उद्देश्य विद्यालय शिक्षालय बालबालिकाको अधिकारका रूपमा स्थापित गरी शिक्षामा समतामूलक पहुँच वृद्धि गरी गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी व्यावसायिक, प्रतिस्पर्धी शिक्षा प्रदान गर्दै दक्ष, प्रतिस्पर्धी तथा स्वावलम्बी जनशक्ति उत्पादन गर्नु रहेको छ । यस योजनाको समग्र उद्देश्यलाई पुरा गर्न निम्नानुसारका उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छः

१. सबै बालबालिका तथा सिकाइकर्ताको जातजाति, लैङ्गिकता, अपाङ्गता, आर्थिक अवस्था, भौगोलिक अवस्था, भाषा तथा सामाजिक पृष्ठभूमिका आधारमा हुने विभेद न्यूनीकरण गर्दैसमतामूलक, समावेशी र समान अवसरयुक्त शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।

२. बालमैत्री, सुरक्षित र समावेशी शिक्षण–सिकाइ वातावरण विकास गरीविद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि, सिर्जनशीलता, आलोचनात्मक सोच, समस्या समाधान तथा जीवनोपयोगी सीप अभिवृद्धि गर्नु।

३. शिक्षा प्रणालीका नीति, योजना, कार्यक्रम, बजेट तथा कार्यान्वयन प्रक्रियामा GESI मूलप्रवाहीकरण गर्दै लैङ्गिक तथा सामाजिक विभेद, हिंसा र बहिष्करण न्यूनीकरण गर्नु।

४. विद्यालय तथा समुदायमा उपलब्ध स्रोतसाधनको उपयोग गर्दै सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच, प्रयोग र डिजिटल साक्षरता विस्तार गरी शिक्षण–सिकाइलाई प्रविधिमैत्री र प्रभावकारी बनाउनु।

५.जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक विपद्का जोखिमप्रति सचेत, अनुकूलनशील र उत्थानशील विद्यालय तथा समुदाय निर्माण गर्दै हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकूलनसम्बन्धी ज्ञान, सीप र व्यवहार विकास गर्नु।

६.स्थानीय आवश्यकता, स्रोत, सम्भावना र रोजगारीका अवसरसँग शिक्षालाई जोड्दै व्यावहारिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, उद्यमशील तथा जीवनोपयोगी सीप विकास गरी विद्यार्थीलाई स्वावलम्बी र उत्पादनशील बनाउनु।

७.शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा शैक्षिक नेतृत्वको पेसागत दक्षता, प्रविधिको प्रयोग, समावेशी शिक्षण तथा जलवायु उत्थानशील शिक्षण अभ्याससम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्नु।

८.सबै विद्यार्थीका लागि हिंसारहित, भेदभावरहित, अपाङ्गतामैत्री, लैङ्गिकमैत्री, बालमैत्री तथा विपद् उत्थानशील विद्यालय वातावरणसुनिश्चित गर्नु।

९.स्थानीय भाषा, कला, संस्कृति, परम्परागत ज्ञान, प्राकृतिक स्रोत तथा जैविक विविधतालाई शिक्षासँग जोड्दै स्थानीय पहिचान, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासप्रति जिम्मेवार नागरिक निर्माण गर्नु।

१०.शिक्षा क्षेत्रमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता, सहभागिता र समन्वय अभिवृद्धि गर्दै स्थानीय तह, विद्यालय, अभिभावक, समुदाय, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबीच प्रभावकारी साझेदारी विकास गर्नु।

२.५ रणनीतिहरू

यस शिक्षा योजनाको उद्देश्य पुरा गर्नको लागि तपसिल बमोजिमका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ ।

१. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको मापदण्डबमोजिम विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच, गुणस्तर र निरन्तरता सुनिश्चित गर्न विभिन्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
२. विद्यालय भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको पहिचान गरी विद्यालय भर्ना गर्ने वातावरण तयार गरिनेछ ।

३. विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गरी विद्यालयमा निरन्तर गर्ने वातावरण तयार गरिनेछ ।

४. गाउँपालिका भित्र सञ्चालित सबै प्रारम्भिक बालबिकास केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा कक्षाकोठाको वातावरण प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा राष्ट्रिय मापदण्डले तोकिएको मापदण्ड र ढाँचा बमोजिम निर्माण गरी स्रोतपूर्ण, बालमैत्री र सिकाइयोग्य बनाइनेछ ।

५. आधारभूत तहका सबै कक्षाहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी सो बमोजिमका समय सान्दर्भिक पाठ्यपुस्तक लगायत सन्दर्भ सामग्रीको यथोचित प्रबन्ध गरिनेछ ।

६. सबै शिक्षकहरूलाई एकीकृत पाठ्यक्रम, अक्षराङ्कन पद्धति तथा मूल्याङ्कन प्रणालीबारेमा अभिमुखीकरण गरी प्रशिक्षित गरिने छ ।

७. शिक्षकहरूलाई पेसागत हिसाबले सक्षम बनाइनुका साथै पूर्ण तयारीका साथ कक्षाकोठामा प्रवेश गर्ने वातावरण निर्माण गरिनेछ ।

८. शिक्षकको पेसागत विकास गर्न आवश्यकताका आधारमा शिक्षकहरूको क्षमता विकासमा सहयोग गर्न विज्ञ समूह परिचालन गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।

९. विद्यार्थीको सिकाइ सक्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि सिकाइ सुधार योजना निर्माण गरी सो अनुसार शिक्षण गतिविधिहरू कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१०. विद्यालय छोड्ने दर र कक्षा दोहऱ्याउने दरलाई कम गर्न विद्यार्थीहरूलाई प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरूको प्रबन्ध गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

११. विद्यालय शिक्षामा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न विद्यालयको नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन र नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणालीको विकास तथा अनुगमन एवं मूल्याङ्कन संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।

१२. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाई तथ्याङ्कको आधारमा विद्यालयका योजना तयार गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

१३. गाउँपालिका शिक्षालयहरूमा आधुनिक सूचना प्रविधि र उपकरणका साथ स्रोतपूर्ण बनाई सबैको पहुँचयोग्य र समावेशी बनाइनेछ ।

१४. बालबालिकाको सिकाइ अभिवृद्धि गर्न शिक्षण सिकाइलाई सूचना प्रविधि र उपकरणको प्रयोग गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।

१५. यस गाउँपालिकाका शिक्षालयका भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा भवन संहिताको मापदण्ड अनुसार निर्माण गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ । भौतिक पूर्वाधारका संरचना तयार गर्दा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री मापदण्ड अनुसार निर्माण गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।

१६. सबै बालबालिकाहरूको प्रारम्भिक पहिचान गरी कार्य सीमितताका आधारमा वैयक्तिक सिकाइ योजना तयार गरी शिक्षण क्रियाकलाप गर्ने वातावरणको प्रबन्ध गरिनेछ ।

१७. अनौपचारिक शिक्षा तथा वैकल्पिक सिकाइ मार्फत सिकेका ज्ञान तथा सीपलाई आयमूलक कार्यक्रम सँग आबद्ध गरी जीवन पर्यन्त सिकाइ सुनिश्चितता गरिनेछ ।

१८. विद्यार्थीको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धतिलाई सुदृढ गरी यसलाई नतिजामुखी बनाइनेछ ।

२.६ कार्यनीति

यस योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति हासिल गर्नको लागि देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन।

१. सबै प्रारम्भिक बाल विकास कक्षामा न्यूनतम मापदण्ड बमोजिमका पूर्वाधारहरू तयार गरिने छ ।
२. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाका शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्न आधारभूत तालिम प्रदान गरिने छ ।
३. सबै प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कक्षामा बालबालिका अनुकूल बाह्य खेल सामग्री, सिकाइ र खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ ।
४. प्रारम्भिकसिकाइ र विकास मापदण्ड (Early Learning and Development standards) अनुसार सबै बालबालिकाहरूको प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी सो अनुसार सिकाइका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिने छ ।
५. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा अभिभावकहरूको जबाफदेहिता बढाउन अभिभावकको सहभागितामा अभिभावक शिक्षा सञ्चालन गरिने छ ।
६. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको प्रारम्भिक पहिचान गरी कार्यगत सीमितताका आधारमा सिकाइ योजना तयार गरी सिकाइमा सहयोग गरिने छ ।
७. प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरूको नक्साङ्कन गरी पुन वितरण गरिने छ ।
८. विद्यालय भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको पहिचान गरी विद्यालयमा निरन्तरता गर्न आवश्यक सहयोग गरिने छ ।
९. लक्षित समुदायका बालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति, स्टेश्नरी र आवश्यक सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ ।
१०. दिवा खाजाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिने छ ।
११. चिसो मौसममा बालबालिकाहरूको सिकाइलाई सहयोग पुऱ्याउनको लागि आवश्यकताका आधारमा न्यानो कक्षाकोठा तयार गर्न विद्यालयलाई आवश्यक सहयोग गरिनेछ ।
१२. आधारभूत तह सम्मको लागि स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरिने छ ।
१३. आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम अनुसार पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी सबै बालबालिकालाई वितरण गरिने छ ।
१४. स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।
१५. सबै शिक्षकहरूलाई एकीकृत पाठ्यक्रमको तालिम प्रदान गरिनेछ ।
१६. विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारलाई बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, लैङ्गिक मैत्री र प्रविधि मैत्री अनुसार व्यवस्थापन गरिने छ ।
१७. विद्यालयमा अभिभावकको अनुगमनका लागि आवश्यक संयन्त्र निर्माण गरिने छ ।
१८. विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक शिक्षक सङ्घका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास गर्ने क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने छ ।

२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

यस गाउँ शिक्षा योजनाको अन्त (२०८६/०८७) सम्ममा देहाय बमोजिमका उपलब्धि प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ :

1. गाउँपालिका भित्रका सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने
2. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच स्थापित र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुने ।
3. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको अवसर प्राप्त भई शिक्षामा सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।
4. शिक्षाका सबै निकायहरूमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति सरोकारवालाहरू उत्तरदायी हुने प्रणालीको विकास हुने ।
5. गाउँपालिका भित्र सञ्चालित सबै बालबिकास केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा कक्षाकोठाको वातावरण तोकिएको मापदण्ड र ढाँचा बमोजिम निर्माण भई स्रोतपूर्ण, बालमैत्री र सिकाइयोग्य बन्ने।
6. शिक्षा विकासका लागि आवश्यक जनशक्ति लगायतका अन्य उपलब्ध स्रोत र साधनहरूको पुनर्वितरण भई सबैलाई समतामूलक न्याय प्राप्त हुने ।
7. गाउँपालिका भित्रका सबै विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारहरू बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सिकाइमैत्री बन्ने ।
8. बालबालिकाको पोषणको अवस्था र स्वास्थ्यमा सहयोग पुग्ने र विद्यालयमा उपस्थिति र निरन्तरता दर बढ्ने ।
9. आधारभूत तहका सबै कक्षाहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुने ।
10. पेसागत हिसाबले सबै शिक्षकहरू सक्षम बन्ने र आफ्नो कर्तव्यपालनमा दृढ संकल्पित भएको हुने ।
11. पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरे बमोजिमका सिकाइ सक्षमता तथा व्यवहार कुशलसीप (Soft Skills) बालबालिकाहरूमा हासिल भएको हुने ।
12. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास भई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुने।
13. नयाँ एकीकृत पाठ्यक्रम, अक्षराङ्कन पद्धति तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको बारेमा सबै शिक्षकहरू प्रशिक्षित भएको हुने ।

14. गाउँपालिका स्तरीय परीक्षाका लागि एक प्रकारका स्तरयुक्त प्रश्न पत्रको निर्माण तथा प्रयोग हुनुका साथै परीक्षा एवं मूल्याङ्कन प्रणालीमा गुणस्तरीयता प्राप्त हुने ।
15. विद्यालयको नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन र नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणालीको विकासबाट विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भएको हुने ।
16. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धतिलाई सुदृढ र नतिजामुखी भएको हुने ।
17. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू प्रभावकारी व्यवस्थापन भई जीवनोपयोगी सीपको प्रवर्द्धनका लागि यी निकायहरू सबल भएको हुने ।
18. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग भई शिक्षणमा प्रभावकारिता, समय सान्दर्भिकता र गुणस्तरीयता कायम भएको हुने ।
19. आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको सुनिश्चितता भएको हुने ।

२.८ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनामा उल्लेखित दुर्दृष्टि, ध्येय तथा उद्देश्यहरूलाई परिपूर्ति गर्नका लागि निर्धारित अवधिमा प्राप्त हुने गरी देहायबमोजिमका मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरिएका छन् ।

मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा					
१.१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कूल भर्नादर* (%)	105.6	104	103	100
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	77.8	80	90	100
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा१ - ८)					
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेशदर (%)	44.1	60	80	100
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेशदर (%)	77.8	80	90	100
२.३	आधारभूततह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्नादर*	95.8	98	99	100

	(%)				
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्नादर* (%)	110.4	107	104	100
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुद प्रवेशदर* (%)	50	70	80	100
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५को कूल प्रवेशदर* (%)	200	150	125	100
२.७	आधारभुत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउदर* (%)	75	80	90	100
२.८	आधारभूततह (प्राथमिक कक्षा५) पूरा गर्ने दर* (%)	36.7	70	90	100
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा१-५)मा भर्ना भएका ५-९वर्षउमेरभन्दामाथिकाबालबालिका* (%)	10.2	8	5	0
२.१	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा१-५) कूल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	0.96	97	98	100
२.११	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा खुद भर्नादर* (%)	94.3	96	98	100
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा कूल भर्नादर (%)	94.6	96	98	100
२.१३	आधारभूततहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	80	90	95	100
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	76.9	80	90	100
२.१५	आधारभूत तह (कक्षा१-८) कूल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचक*	1.25	1.1	1.0	1.0
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	8	0	0	0
२.२	आधारभूत तह (कक्षा१-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	41.8	43	45	50
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा९-१२)					
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा खुद भर्नादर* (%)	58.7	70	90	100
३.२	माध्यमिकतह (कक्षा९-१२) मा कूल भर्नादर* (%)	81.3	90	95	100
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा९-१२)	1.29	1.2	1.1	1.0
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	100	100	100	100
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कक्षा १०	71.4	80	90	100

	मा पुग्नेदर (%)				
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्नेदर (%)	54.5	70	90	100
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	10	20	30	50
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरतादर (१५वर्षभन्दामाथि) (%)				
४.२	साक्षरतादर (६वर्षभन्दामाथि) (%)	70.5	90	95	100
४.३	साक्षरतादर (१५-२४उमेरसमूह) (%)				
४.४	साक्षरतादरमा लैङ्गिक समता (१५वर्ष भन्दा माथि)				
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूततह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	1.2	5	7	10
५.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	3.92	5	7	10
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	2.1	5	7	10
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	4.12	5	7	10
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	5.1	7	8	10

परिच्छेद ३- विद्यालय शिक्षक मुख्य उपक्षेत्रहरू

३.१ प्रारम्भिक वाल विकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

बाल विकास विद्यालय शिक्षाको जग हो । जबसम्म जग (आधार)बलियो हुँदैन तबसम्म शिक्षामा गुणस्तरीयता सम्भव छैन । बालबालिकाको अवस्था उनीहरूको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य र उनीहरूको सिकाइको स्तरले समग्र देशको अवस्थालाई प्रतिबिम्ब गर्छ । भनिन्छ Child shows the man as morning shows the day."सुनिश्चित बालअधिकार, समृद्ध नेपालको आधार" भन्ने नेपाल सरकारको मान्यता तथा दृष्टिकोण रहेको छ ।

अतः विद्यालय शिक्षाको जग बलियो बनाउनका लागि बाल विकास केन्द्र तथा पूर्व प्राथमिक तहलाई व्यवस्थित, स्रोतपूर्ण र आकर्षक बनाउनु जरुरी छ । यसका लागि बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नका लागि उनीहरूको शारीरिक, मानसिक/बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकास गरिनु पर्छ । अध्ययनले देखाएको छ कि बाल विकास केन्द्रको अनुभव लिई कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ सक्षमता तथा शैक्षिक गुणस्तर अनुभव बिना सिधै कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको तुलनामा राम्रो रहेको पाइएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

यस नासों गाउँपालिका अन्तर्गत विद्यालयमा आधारित १२ वटा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरू रहेका छन् । यस गाउँ पालिका अन्तर्गत सबै बाल विकास केन्द्रहरू विद्यालयमा आधारित रहेका छन् । हाल नासों गाउँपालिका अन्तर्गत सामुदायिक विद्यालयमा आधारित बाल विकास केन्द्रमा ३९ जना बालबालिकाहरू अध्ययन गरिरहेका छन् ।यस गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको कुल भर्ना दर १२७.३ प्रतिशत रहेको छ भने खुद भर्ना दर ४२.४ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने अझै पनि ५७.६ प्रतिशत बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रमा भर्ना हुन सकेका छैनन् ।५० प्रतिशत बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना भएको देखिन्छ । प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा बालबालिकाको लैङ्गिक समता सूचक ०.९ रहेको छ । प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कार्यरत सबै शिक्षकहरू महिलाहरू रहेका छन् ।सबै बाल विकास केन्द्रहरू सामुदायिक विद्यालयमा सञ्चालन रहेका छन् ।

सामुदायिक विद्यालयहरूमा बाल विकास केन्द्र सहयोगी कार्यकर्ताले बालबालिकाको सिकाइमा सहजीकरण गरिरहेका छन् । भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा अन्य व्यवस्थापनको जिम्मा विद्यालयको रहेको छ । बालबालिकालाई दिवा खाजा कार्यक्रममा सहभागी गराई विद्यालय सञ्चालन तथा हाजिर भएको दिनका लागि दैनिक रु १५ का दरले रकम उपलब्ध गराइरहेको छ । हाल बाल विकास केन्द्रको भौतिक अवस्था एवं वातावरण अपेक्षाकृत बालमैत्री, आकर्षक र स्रोतपूर्ण बनाउन सकिएको छैन । शिक्षा तथा मानव स्रोत

विकास केन्द्रबाट प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा गुणस्तर कायम गर्नका लागि प्रारम्भिक बाल विकास सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड निर्देशिका २०६७(पहिलो संशोधन २०७५) निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। त्यसै गरी प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा लगानीको सुनिश्चितताको लागि लागत सहभागिता मापदण्ड २०७७ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा सञ्चालन गर्ने केन्द्रहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण र बाल विकासहरूको सिकाइ तथा विकास स्तर परीक्षणको कार्य शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट भइरहेको छ। शिक्षकहरूको पेसागत विकासको लागि तालिम प्याकेज निर्माण गरी शिक्षकको पेसागत विकास तालिम सञ्चालन भइरहेको छ । प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका २०६७ बमोजिम केन्द्रमा प्राथमिकताप्राप्त न्यूनतम सक्षमताको अवस्था (**Prioritized Minimum Enabling Condition - PMEC**) रहेको देखिँदैन । कतिपय विद्यालयमा उपलब्ध साधन र स्रोतको व्यवस्थापन गर्दा बाल विकास केन्द्र उच्च प्राथमिकतामा परेको देखिँदैन । विद्यालयमा उपलब्ध कक्षा कोठाहरू मध्ये सबैभन्दा ठुलो, उज्यालो, सुरक्षित, आवागमनमा सहज हुने र स्रोतपूर्ण कक्षालाई बाल विकास केन्द्रको रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने अवस्थामा अधिकांश विद्यालयहरूले यसलाई मनन गरेको देखिँदैन। फलतः सबै केन्द्रहरूलाई बालमैत्री प्रविधिमैत्री र सिकाइमैत्री बनाउन सकिएको छैन ।

यस गाउँपालिकाको शैक्षिक तथ्याङ्कलाई अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दा प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको कूल भर्ना दर (GER) ११५.२ प्रतिशत रहेको छ भने तोकिएको उमेर समूहका बालबालिकाको खुद भर्ना दर (NER) ८१.८ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी कक्षा १ मा बाल विकास प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको अनुभव लिई आउने बालबालिकाको भर्ना दर ५० रहेको छ ।

सामुदायिक विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कार्यरत ११ जना शिक्षकहरू मध्ये सबैले आधारभूत तालिम प्राप्त गरेको देखिन्छ । बाल विकास केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६१ बमोजिम केन्द्रको व्यवस्थापनका लागि बाल विकास केन्द्रमा अध्ययनरत बालबालिकाका अभिभावकहरू मध्येबाट अलग्गै बाल विकास केन्द्र व्यवस्थापन समिति गठन गरिने कुरा उल्लेख छ तथापि अधिकांश विद्यालयहरूमा यो गठन भएको अवस्था देखिँदैन र विद्यालय व्यवस्थापन समितिले नै सबै कक्षाको रेखदेख सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्दै आइरहेको अवस्था छ । यसले गर्दा विद्यालय व्यवस्थापन समिति माथिल्ला कक्षाहरूको भौतिक एवं जनशक्ति व्यवस्थापनमा मात्र केन्द्रित रहेको अवस्था पनि रहेको छ । अतः बाल विकास केन्द्रमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाका अभिभावकहरू र सहयोगी कार्यकर्ता सम्मिलित अलग्गै व्यवस्थापन समिति आवश्यक देखिन्छ ।

यस नासों गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अवस्थालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी विवरण २०८२

सि.नं.	विवरण	सङ्ख्या	कैफियत
१	बाल विकास केन्द्र सङ्ख्या	११	
२	विद्यार्थी सङ्ख्या	३९	

सि.नं.	विवरण	सङ्ख्या	कैफियत
३	केन्द्र र विद्यार्थी अनुपात	३:४५	
४	कुल भर्ना दर(प्रतिशत)	१२७.३	
५	खुद भर्ना दर (प्रतिशत)	४२.४	
६	प्रारम्भिक बाल विकास अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना प्रतिशत	५०.०	
७	सरकारी अनुदानको प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र नभएका विद्यालय सङ्ख्या	१२	
८	एस.इ.इ भन्दा कम शैक्षिक योग्यता भएका बाल विकास शिक्षक	१२	
	एस.इ.इ वा सो सरह शैक्षिक योग्यता भएका बाल विकास शिक्षक	०	
	एस.इ.इ भन्दा बढी शैक्षिक योग्यता भएका बाल विकास शिक्षक	०	
८	न्यूनतम पूर्वाधार पूरा भएका बाल विकास केन्द्र सङ्ख्या	१	
९	३० दिनको तालिम सहजकर्ता सङ्ख्या	११	

उल्लिखित विश्लेषणका आधारमा प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको क्षेत्रमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ ।

- सबै वाल विकास शिक्षकहरूले आधारभूत तालिम प्राप्त गर्नु ।
- वाल विकास केन्द्रमा बालबालिकाको सङ्ख्या बढाउन, ।
- सबै बाल विकास कक्षामा पर्याप्त मात्रामा सिकाइ तथा खेल सामग्री उपलब्ध गराउनु, ।
- बाल विकास र शिक्षा मापदण्ड अनुसार सबै बाल विकास कक्षामा न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्नु ।
- सबै बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै व्यवस्थापन समिति गठन गर्न ।
- हिउँदको समयमा अत्यधिक हिमपात हुने भएका बाल कक्षाहरू नियमित सञ्चालन गर्न ।

३.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा सहभागितामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
- सबै बाल विकास कक्षालाई बाल विकास र शिक्षा मापदण्ड अनुसार न्यूनतम मापदण्ड तयार गर्नु ।
- आपत्कालिक अवस्थामा पनि प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको सिकाइलाई निरन्तरता गर्नु ।
- कक्षा १ मा भर्ना हुने सबै बालबालिकाहरू बाल विकास केन्द्रको अनुभव लिई आएको सुनिश्चित गर्नु

३.१.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि निर्धारित न्यूनतम मापदण्ड, पाठ्यक्रम, प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास मापदण्ड अनुसार प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल कक्षा शिक्षकहरूको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तालिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाका सबै शिक्षकहरूलाई आधारभूत तालिम प्रदान गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा उपयुक्त सिकाइ तथा खेल सामग्रीको व्यवस्थापन गरी कक्षाकोठामा सिकाइको वातावरण तयार गरिनेछ ।
- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपमा आधारित भई प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि न्यूनतम सिकाइ कार्य घण्टा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- सबै बाल विकास र शिक्षा कक्षामा न्यूनतम पूर्वाधारको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय र विद्यालयलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।

३.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

यो योजनाको कार्यान्वयनबाट निम्नानुसार मुख्य उपलब्धि हासिल हुनेछ ।

- सबै प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका हुने छन् ।
- सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालव कस र शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा सहज पहुँच हुनेछ ।
- कक्षा १ मा भर्ना हुने सबै बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अनुभव लिएका हुनेछ ।
- सबै प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कक्षाको बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
- सबै प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा केन्द्रले सिकाइ क्षेत्र (भाषा, गणित, सिर्जनात्मक, अभिनय, स्वावलम्बन, र विज्ञान सिकाइ क्षेत्र) सहित न्यूनतम राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गरेका हुनेछन् ।
- सबै बालबालिकाको लागि आधारभूत पोषण सहितको दिवा खाजाको व्यवस्था भएको हुने छ ।

- सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य परीक्षण गरी सिकाइको स्तर अनुसार सिकाइको अवसर प्राप्त गरेका हुनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय र विद्यालय जिम्मेवार भएका हुनेछन् ।

मुख्य नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर	१२७.३	१२७.३	१२०	११५	११०	१०१
२	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर	४२.४	५०.०	५५.००	६०.००	७०.००	८०
३	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	०.९	०.९	१.००	१.००	१.००	१.००
	न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका बाल विकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या		८	९	१०	११	१२
४	प्रारम्भिक बाल विकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाको दर	५०.००	५०	६५	७०	७५	८०
५	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षकको सङ्ख्या	१२	१२	१२	१२	१२	१२
६	बालबालिकाको कार्यगत सीमितता परीक्षण गर्ने प्रारम्भिक बाल विकासको सङ्ख्या	०	५	१२	१२	१२	१२

३.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)	भौतिक लक्ष्य (१०

								वर्ष)
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
१	प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षकलाई आधारभूत तालिम	जना	०	१२	०	०	०	१२
२	सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	केन्द्र	०	५	३	२	१	१२
३	न्यूनतम बाह्य खेल सामग्री व्यवस्थापन	केन्द्र	०	२	४	३	३	१२
४	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरू पहिचान गरी सिकाइमा सहयोग (प्रारम्भिक पहिचान)	पटक	०	१	१	१	१	१०
६	न्यूनतम मापदण्ड अनुसार बाल विकास केन्द्र व्यवस्थापन	केन्द्र	०	५	३	२	२	१२
७	पोषण सहितको दिवा खाजा व्यवस्थापन	सङ्ख्या	१२	१२	१२	१२	१२	१२
८	बाल विकास केन्द्रको लेखाजोखा	सङ्ख्या	०	१२	०	०	१२	१२
९	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा बाल मैत्री बसाइ व्यवस्थापन	कक्षाकोठा	०	२	४	२	३	११
१०	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा सम्बन्धमा सरोकारवाला निकायहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
११	बाल विकास केन्द्र अभिलेखीकरण	केन्द्र	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१२	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

३.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कार्यक्रमका लागि अनुमानित वार्षिक लागत तथा स्रोत

बजेट अनुमानित रू. हजारमा गरिएको छ

प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा			भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	2083	2084	2085	2086	2087	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
1	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	200	0	0	100	0	300			300	
2	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	वटा	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
3	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने (गापा स्रोत)	निरन्तर	140	140	150	150	150	730	730	0	0	
4	वालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्ड पुरा	वटा	200	200	200	200	200	1000	0		1000	

	गर्ने										
5	सहजकर्ताहरुको पेशागत विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
6	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चानल गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
7	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	निरन्तर	50	0	0	50	0	100	0	0	100	
8	सहजकर्ताहरुको पारिश्रमीक व्यवस्थापन		**2579**	**2579**	**3000**	**3000**	**3000**	14158	**14158**	**0**	**0**	**0**
9	स्थानीय तहबाट सहजकर्ताहरुको नपुग पारिश्रमीक व्यवस्थापन		**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	0	**0**	**0**	**0**	
10	वालविकास केन्द्रका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण		**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	110	**110**	**0**	**0**	
	जम्मा		3589	3340	3772	3923	3774	18398	14998	0	3400	0

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपाको संविधानले आधारभूत शिक्षालाई कुनै पनि व्यक्तिको मौलिक अधिकारको रूपमा लिएको छ । यस तहको शिक्षामा समता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने दायित्व सरकारको हो। नेपाल संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने, अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुने छ भनी व्यवस्था गरेको छ । निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षासम्बन्धी ऐन,२०७५ ले यस तहको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत तहको सबै बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हो । विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२ले विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरेर कक्षा १ देखि ८ लाई आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरेपछि विद्यालय शिक्षा हाललाई जम्मा दुई तहको भएको छ । कुनै पनि चिजको जग वा आधार बलियो भए मात्र सोको समग्र संरचना बलियो र गुणस्तरीय हुन्छ भनेझैं सिकारुले भविष्यमा कस्तो मानव स्रोत भएर निस्कने भन्ने कुराको आधार उसको शिक्षाको सुरुवात कसरी र कस्तो हुदैछ भन्ने कुराले निर्धारण गर्दछ ।नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३१ मा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख गरिएको छ ।त्यसै गरी संविधानमाआधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुने व्यवस्था गरिए बमोजिम यस पालिकाका सम्पूर्ण बालबालिकालाई गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाको पहुँच सुनिश्चितता गराउनु यस पालिकाको मुख्य दायित्व रहेको छ । हालको कानुनी व्यवस्थामा आधारभूत तह कक्षा १-५ र आधारभूत तह कक्षा ६-८ गरी दुई वटा कोटीमा बाँडिएको छ । यस पूर्व प्राथमिक तह र निम्न माध्यमिक तहमा विभाजन भएका कक्षाहरू हाल एकीकृत रूपमा आधारभूत तहका नामले चिनिन्छ ।

आधारभूत शिक्षाको महत्वलाई दृष्टिगत गरेर यसलाई योजनबद्ध रूपमा व्यवस्थित र गुणस्तरीय र पहुँचयोग्य आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्न यस नासों गाउँपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षा विकास कार्यक्रमहरू समावेश गरेको छ । यस कुरालाई आधार मानी यस खण्डमा आधारभूत शिक्षाको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरी समस्या एवं चुनौतीको पहिचान र तिनीहरूको सम्बोधन गर्ने गरी उद्देश्य रणनीति अपेक्षित उपलब्धि नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य तय गरिएको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

नासों गाउँपालिकामा आधारभूत तहमा ९ वटा विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । जस मध्ये १-५ कक्षा ६ र १-८ कक्षा ३ वटा विद्यालयहरू सञ्चालन रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा आधारभूत तह सम्म १०४ बालबालिकाहरू अध्ययन गरिरहेका छन् । जस मध्ये ५४ छात्रा, ५० छात्र रहेका छन। यस गाउँपालिकामा आधारभूत तह(१-५) को खुद भर्ना दर ९५.८ प्रतिशत र कुल भर्ना दर ९५.८ प्रतिशत रहेको छ । भने आधारभूत तह (१-५) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क ०:९६ रहेको छ । आधारभूत तह (१-५) कक्षा दोहऱ्याउने दर १६% रहेको भने उत्तीर्ण दर ८०.८ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ८ प्रतिशत बालबालिकाहरू आधारभूत तह (१-५) उमेर समूहका

बालबालिकाहरू विद्यालय भन्दा बाहिर रहेका छन् । त्यसै गरी आधारभूत तह (१-८) को खुद भर्ना दर ९४.३ प्रतिशत र कुल भर्ना दर ९४.६ प्रतिशत रहेको छ भने लैङ्गिक समता सूचक १:२५ रहेको छ। अझै पनि आधारभूत तहको उमेर समूहका ८ प्रतिशत बालबालिका विद्यालय बाहिर रहेको अवस्था विद्यमान छ ।अझै पनि आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था तथा भौगोलिक अवस्थितिमा आधारित केही असमानताहरू रहेका छन् ।आर्थिक तथा सामाजिक रूपले पछाडि परेका सीमान्तकृत समुदायका दलित जनजाति कठिन अवस्थामा रहेका तथा दुर्गम भौगोलिक क्षेत्रका बालबालिकाको पहुँचको अवस्था तुलनात्मक रूपले कमजोर छ । आधारभूत तहमा निःशुल्क र अनिवार्य व्यवस्थालाई पूर्णरुपमा कार्यान्वयन गरिनु जरुरी छ । विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री समावेशी र सुरक्षित बनाउन थप प्रयास गरिनु आवश्यक छ ।बालबालिकाको विकास तथा सिकाइलाई प्रभाव पार्ने पोषण स्वास्थ्य सरसफाइ तथा दिवा खाजा जस्ता सेवाहरूमा विस्तार तथा सुधार गर्नुपर्ने छ ।पेशागत रूपमा सक्षम योग्य योग्य शिक्षकको अपर्याप्तता र विद्यालयको नेतृत्व तथा व्यवस्थापनका पक्षमा भएका विभिन्न समस्याहरूले पनि आधारभूत शिक्षाको पहुँच र गुणस्तरमा असर परेको देखिन्छ । आधारभूत तहमा बालबालिकाको विद्यालय छाड्ने र कक्षा दोहोऱ्याउने उच्च दरका कारण तह पुरा गर्ने दरमा अपेक्षित सुधार नहुँदा यस तहको आन्तरिक सक्षमतामा सुधार गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

आधारभुत शिक्षासँग सम्बन्धित										
जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
सामुदायिक	9	54	50	104	3	1	4	0	0	0
जम्मा										

नासों गाउँपालिकाको आधारभूत शिक्षाको वर्तमान अवस्था राष्ट्रिय अवस्थासँग खासै भिन्न देखिएको छैन तथापि यसलाई यसरी पनि प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

नासों गाउँपालिका आधारभूत तह सम्मको शैक्षिक सूचकहरूको अवस्था

क्रस	सूचकहरू	हालको अवस्था २०८२/२०८३
१	कक्षा १ मा कुल प्रवेश दर (**GIR**)	७७.८०
२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (**NIR**)	४४.१
३	कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दर(**GER**)	११०.४
४	कक्षा १-५ मा खुद भर्ना दर(**NER**)	९०.४
५	कुल भर्ना दर (१-८)	९४.६
६	खुद भर्ना दर (१-८)	९४.३

क्रस	सूचकहरू	हालको अवस्था २०८२/२०८३
७	कक्षा १-५ को औसत सिकाइ उपलब्धि दर (GPA)	३.०
८	कक्षा १-८ को औसत सिकाइ उपलब्धि दर (GPA)	३.२
९	कक्षा १-५ को कक्षा दोहोऱ्याउने दर	१०.५
१०	कक्षा १-८ को कक्षा दोहोऱ्याउने दर	११.१
११	कक्षा १-५ को कक्षा छाड्ने दर	०
१२	कक्षा ६-८ को कक्षा छाड्ने दर	०
१३	उत्तिर्ण दर (कक्षा १-५)	८०.८
१४	उत्तिर्ण दर (कक्षा ६-८)	८३.७
१५	कक्षा १-८ मा खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (GPI)	१.२५
१६	कक्षा १-५ को तह पुरा गर्ने दर	
१७	कक्षा ८ मा टिकाउ दर (Survival Rate)	६०.०
१८	आधारभूत शिक्षा(कक्षा १-८)को तह पुरा गर्ने दर	६०.०
१९	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	८
२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालाबिनाको प्रतिशत	९.८
२१	आधारभूत तह तालिम प्राप्त शिक्षकको प्रतिशत	१००

स्रोतः नासों गाउँपालिका EMIS २०८२

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा अधिकांश शैक्षिक सूचकहरू राष्ट्रिय मानकसँग मिल्दोजुल्दो देखिएका छन् । कुल भर्ना दर घटाई अधिकतम १०० प्रतिशतमा ल्याउनुपर्ने तथा खुद भर्ना दर बढाई शतप्रतिशत पुऱ्याउनु हाम्रो दायित्व रहेको छ ।आधारभूत तहमा मिश्रित उमेर समूहका बालबालिकाहरू (Under age, Correct age and Over age) भर्ना भएकोले यसको प्रतिशत उच्च देखिएको छ भने सही उमेर समूह (५-१२) मात्र भर्ना गर्ने वातावरण निर्माणका लागि प्रणालीको विकास गरिनु आवश्यक छ ।

यस गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षाका चुनौतीहरू यस प्राकार रहेका छन्

- पाठ्यक्रमले तोके अनुसार सिकाइ उपलब्धि बढाउन,
- दिनानुदिन यस गाउँपालिकामा बालबालिकाहरूको पालिका भन्दा बाहिर रहेका विद्यालयमा भर्ना हुने दर बढ्दै गइरहेको छ, जसका करणले यस पालिकाको विद्यालयमा बालबालिकाहरूलाई टिकाई राख्न।
- विद्यालयमा बालमैत्री र अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न ।

- अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको आधारभूत शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्न ।

३.२.३ उद्देश्य

यस योजनाले आधारभूत शिक्षा कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. अनिवार्य तथा अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
२. सबै बालबालिकाको पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल नहुने गरी शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नु।
३. आधारभूत तहको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, समावेशी, भयरहित र सुरक्षित सिकाइ वातावरणको सृजना गर्नु ।
४. आधारभूत तहको शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।

३.२.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. आधारभूत तहसम्मको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क गर्न प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक प्रणालीको विकास गरिने छ ।
२. बालबालिकाको सिकाइ स्तर पहिचान गरी प्रभावकारी शिक्षण विधिको कार्यान्वयन गरिने छ ।
३. विद्यालय सुशासन कायम गर्न प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
४. शिक्षकहरूलाई शिक्षण गतिविधिलाई सहयोग गर्न विषय विज्ञ समूहको गठन गरी शैक्षिक सुपरिवेक्षण र पेसागत सहयोगमा टेवा पुर्‍याउन सघन रूपमा कक्षा अवलोकन पृष्ठपोषण तथा विद्यालयको समग्र पक्षको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने अभियान अघि बढाइनेछ ।
५. विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच अभिवृद्धि निरन्तरता र गुणस्तरका लागि छात्रवृत्ति प्रति विद्यार्थी लागतमा आधारित अनुदान बुक कर्नर लगायत शैक्षिक सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन निःशुल्क पाठ्यपुस्तक प्रदान गरिने नीतिलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
६. प्रारम्भिक कक्षामा (कक्षा १-३) सम्म कक्षा शिक्षण विधि अवलम्बन गरिने छ ।
७. आधारभूत तह अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको प्रारम्भिक पहिचान गरी कार्यगत सीमितताका आधारमा सिकाइ योजना तयार गरी कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरूलाई सहयोग गरिनेछ ।
८. विद्यार्थीको पोषण स्थितिमा सुधार तथा टिका उदर वृद्धि गर्न दिवा खाजा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ
९. अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई संस्थागत सुदृढीकरण गरी प्रभावकारी बनाइनेछ ।

१०. विषय विज्ञ समूहको गठन गरी शैक्षिक सुपरिवेक्षण र पेसागत सहयोगमा टेवा पुऱ्याउन सघन रूपमा कक्षा अवलोकन पृष्ठपोषण तथा विद्यालयको समग्र पक्षको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने अभियान अघि बढाइनेछ ।

११. विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच अभिवृद्धि निरन्तरता र गुणस्तरका लागि छात्रवृत्ति प्रति विद्यार्थी लागतमा आधारित अनुदान बुक कर्नर लगायत शैक्षिक सामग्री खरिद तथा व्यवस्थापन निःशुल्क पाठ्यपुस्तक प्रदान गरिने नीतिलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।

१२. बालबालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि प्रति शिक्षकहरूलाई थप जबाफदेही र उत्तरदायी बनाउने संयन्त्रको विकास गरिने छ ।

१३. उत्कृष्ट सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गर्ने विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकलाई प्रोत्साहन गर्न पुरस्कृत गरिने संयन्त्रको विकास गरिने छ ।

१४. विद्यालय सञ्चालन व्यवस्थापनमा जबाफदेही प्रणालीको विकास गरी सुशासन र पारदर्शिता कायम गर्न प्रधानाध्यापकलाई समय सापेक्ष तालिमको प्रदान गरिने छ ।

१५. गाउँ शिक्षा समितिबाट नियमित अनुगमन गर्ने संयन्त्रको विकास गरी सुशासन र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका आधारमा शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकलाई पुरस्कार र दण्ड गरिने नीति बनाई यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिने छ ।

१६. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउनको लागी आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी सिकाइलाई आकर्षक दिगो र प्रभावकारी गरिने छ ।

१७. विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमताको अवस्था (Prioritized Minimum Enabling Condition - PMEC) पुरा गर्नका लागि सङ्घीय प्रदेश र स्थानीय सरकारहरू बिच आवश्यक समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

१८. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गरी कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गर्न शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिनेछ ।

१९. विद्यालय व्यवस्थापन समिति शिक्षक अभिभावक सङ्घका पदाधिकारीको क्षमता विकासका लागि अभिभावक अभिभावक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

२०. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यको सुधार गर्न स्थानीय स्वास्थ्य संस्था र सङ्घसंस्थाको सहकार्यमा दिवा खाजा सहित बहुपक्षीय वृहत् पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

२१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप (National Curriculum Framework) २०७६ ले निर्दिष्ट गरेबमोजिम शिक्षालाई विविधता अनुकूल समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुसार सामाजिक सांस्कृतिक भाषिक रूपमा अनुकूल हुने गरी मागका आधारमा सिकाइ सामग्री विकास गरिनेछ ।

२२. स्थानीय तहबाट नै विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

२३. बालबालिकालाई दैनिक व्यवहारसँग सम्बन्धित र तादात्म्य गराउन व्यवहार कुशल सीपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गरी विधि र प्रक्रियामा सुधार गरिनेछ ।

२४. विद्यालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी जबाफदेहिता सुनिश्चित तथा शैक्षिक सुशासन प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

३.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुने छ ।
- आधारभूत शिक्षक गुणस्तर अभिवृद्धि भएको भएको हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

1. सबै बालबालिका आधारभूत तहको शिक्षामा पहुँच पुगी सहभागी भएको हुने ।
2. आधारभूत तहको खुद भर्ना दर शतप्रतिशत पुगेको हुने
3. सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमताको अवस्था (PMEC) पुरा भएको हुने
4. सबै विद्यालयमा आधारभूत शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता र आवश्यक सङ्ख्यामा योग्य सक्रिय र उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने
5. विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन भई बालबालिकाले स्वास्थ्यकर दिवा खाजाको प्रबन्धबाट गरी विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार हुने ।
6. आधारभूत तहका विद्यार्थीको न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि प्राप्त भएको हुने
7. विद्यालयको नक्साङ्कनका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन भई सबैलाई सामाजिक न्याय प्राप्त हुने गरी साधन स्रोतको यथोचित वितरण भएको हुने ।
8. अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण व्यापक भई सबै पक्षको जबाफदेहितामा वृद्धि भई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्तिमा सहयोग भएको हुने ।
9. सङ्कटकालीन अवस्थामा पनि विद्यालयहरू उत्थानशील (Resilient) भएको हुने
10. कक्षाकोठा शिक्षणमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग भई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप थप आकर्षक प्रविधिमैत्री र दिगो हुने ।
11. शैक्षिक निकायमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास भई आधारभूत तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट आधारभूत शिक्षामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	कक्षा १ मा कुल प्रवेश दर (**GIR**)	७७.८०	१००	१००	१००	१००	१००
२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (**NIR**)	४४.१	९३.९	९४	९५	९६	९८
३	कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दर(**GER**)	११०.४	१००	१००	१००	१०१	१००
४	कक्षा १-५ मा खुद भर्ना दर(**NER**)	९५.८	९०.४	९२	९३	९६	९९.५
५	कुल भर्ना दर (१-८)	९४.६	९४.९	९५.९	९७.९	९९.९	१००
६	खुद भर्ना दर (१-८)	९४.३	९२.२	९५.२	९७.२	९७.२	९८
७	कक्षा १-५ को औसत सिकाइ उपलब्धि दर (**GPA)**	३.०	३.१	३.३	३.४	३.५	३.८
८	कक्षा १-८ को औसत सिकाइ उपलब्धि दर (**GPA)**	३.२	३.३	३.४	३.५	३.७	३.८
९	कक्षा १-५ को कक्षा दोहोर्‍याउने दर	१०.५	९.५	६.५	५.५	४.५	३
१०	कक्षा १-८ को कक्षा दोहोर्‍याउने दर	११.१	१०.१	९.१	६.१	५.१	४
११	कक्षा १-५ को कक्षा छाड्ने दर	०	०	०	०	०	०
१२	कक्षा ६-८ को कक्षा छाड्ने दर	०	०	०	०	०	०
१३	उत्तिर्ण दर (कक्षा १-५)	८०.८	८५.८	८९.८	९३.८	९४.८	९५
१४	उत्तिर्ण दर (कक्षा ६-८)	८३.७	८७.७	८९.७	९२.७	९३.९	९५
१५	कक्षा १-८ मा खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता	१.२५	१.१	१.१०	१.१०	१.२०	१.०

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
	सूचकाङ्क (**GPI**)						
१६	कक्षा १-५ को तह पुरा गर्ने दर		६५	७०	७५	७८	८०
१७	कक्षा ८ मा टिकाउ दर (**Survival Rate**)	६०.०	६५	७०	७५	७८	८०
१८	आधारभूत शिक्षा(कक्षा १-८)को तह पुरा गर्ने दर	६०.०	६५	७०	७५	७८	८०
१९	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	९.६	७.६	५.६	३.६	१.६	०.५
२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालाबिनाको प्रतिशत	९.८	७.८	५.८	३.८	२.८	२.०
२१	आधारभूत तह तालिम प्राप्त शिक्षकको प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००

३.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
१	शिक्षक योग्यता र मापदण्ड बमोजिम दरबन्दी मिलान	पटक	०	१	०	०	०	२
२	विद्यार्थी भर्ना अभियान	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	विद्यालयको कार्यसम्पादन तथा सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र प्रोत्साहन	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरूलाई शैक्षिक सामग्री र पोसाक सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	शिक्षकलाई शैक्षिक डायरी उपलब्ध	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	विद्यालयलाई बुक कर्नर तथा सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
८	विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घका पदाधिकारीलाई क्षमता विकास तालिम	पटक	०	१	०	१	०	५
९	विद्यालयमा स्मार्ट बोर्डको प्रयोग	संख्या	०	५	३	२	५	२०
१०	विद्यार्थीको अगुवाइमा अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
११	शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम	पटक	१	१	१	१	१	१०
१२	शैक्षिक सामग्री प्रदर्शनी	पटक	१	१	१	१	१	१०
१३	शिक्षकहरूलाईसुधारात्मक विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा परीक्षा प्रणाली तालिम	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
१४	प्रधानाध्यापक र विव्यस अध्यक्षलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण सम्बन्धी तालिम	पटक	०	१	०	१	०	५
१५	गाउँपालिका स्तरीय आधारभूत तह परीक्षा (कक्षा ८) सञ्चालन तथा प्रमाणीकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
१६	सिकाइ उपलब्धिका आधारमा उत्कृष्ट शिक्षकहरूलाई पुरस्कार तथा सम्मान कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
१७	सामाजिक परीक्षण प्रगति प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापनका लागि अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
१८	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्नलाई अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
१९	विद्यालयलाई शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण तथा कार्यसम्पादन मा आधारित अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
२०	शैक्षिक क्यालेन्डर छपाइ र वितरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
२१	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा छपाई	पटक	०	१	१	१	१	१०
२२	प्रधानाध्यापक तथा लेखा शिक्षकहरूका लागि लेखा व्यवस्थापन तालिम	पटक	०	०	१	१	१	५
२३	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
२४	विद्यालय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
२५	शिक्षक तलब भत्ता	पटक	१	१	१	१	१	१०
२६	कक्षा ६ देखि माथिका सबै बालिकाहरुलाई निशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
२७	पालिका स्तरीय आधारभूत तह परीक्षा (कक्षा ८) सञ्चालन तथा प्रमाणीकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
२८	इन्टरनेट जडान तथा मर्मत संभार तथा वार्षिक शुल्क अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०

३.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

आधारभूत शिक्षाका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

बजेट अनुमानित रू. हजारमा गरिएको छ

			भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	2083	2084	2085	2086	2087	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
आधारभुत शिक्षा								0				

1	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	50	0	0	0	0	50	0	0	50	
2	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
3	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	कोठा	1000	1000	1000	1000	1000	5000	0	0	5000	
4	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	1	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
5	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	150	150	150	150	150	750	0	0	750	
6	आधारभुत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	विद्यालय	400	400	400	400	400	2000	0	0	2000	
7	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना	328	335	340	345	350	1698	1698	0	0	
8	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना	70	75	80	85	90	400	400	0	0	
9	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	विद्यालय	300	300	300	300	300	1500	0	0	1500	
10	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	निरन्तर	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
11	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यालय	100	100	100	100	100	500	500	0	500	
12	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	200	200	200	200	200	1000	500		1000	

13	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	100	100	100	100	100	500	500	0	500	
14	आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	जना	35000	35000	40000	40000	45000	195000	500	0	0	
15	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	जना	19	20	21	22	23	105	105	0	0	
16	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	विद्यालय	524	524	524	524	524	2620	2620	0	0	
17	दलित, छात्रा, सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि छात्रवृत्ति	जना	36	40	40	42	45	203	203	0	0	
18	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	विद्यालय	135	135	135	135	135	675	675	0	0	
	जम्मा		38812	38779	43790	43803	48817	214001	8201	0	12800	0

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

माध्यमिक शिक्षा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिम कक्षा ९ देखि १२ सम्ममा दिइने औपचारिक शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षाले मानवीय मूल्य कला संस्कृति विज्ञान र सूचना प्रविधि तथा आधारभूत मूल्य मान्यताका ज्ञान सीप दृष्टिकोण तथा व्यवहार आर्जन गरेका जनशक्तिको उत्पादनको लक्ष्य राख्दछ।यो तहको शिक्षा कामको संसारमा प्रवेश गराउने सीपसहितको नागरिक विकास र उच्चशिक्षाको आधार पनि हो।नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक शिक्षालाई स्थानीय तहको शिक्षा अधिकार क्षेत्र भित्र समेट्दै पूर्ण निःशुल्क हुने व्यवस्था गरेको छ।राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क सहज पहुँच सुनिश्चित गर्दै सृजनशीलता रचनात्मकता अध्ययनशीलता सकारात्मक चिन्तन र सदाचारी गुण सहित सिपयुक्त उत्पादनशीलजनशक्तिउत्पादनकोउद्देश्यराखेकोछ। माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रमले साधारण परम्परागत र प्राविधिक धारमा शिक्षा दिइने गरी दिशानिर्देश गरेको छ । साथै यी तीनधारबाटशिक्षाआर्जन तथा सीप विकास गर्दै भावी जीवनका थुप्रै विषयमा निर्णय लिन सक्ने बनाउन विविध परामर्श दिनुपर्ने आवश्यकता पनि रहेको कुरा औंल्याएको छ । कक्षा ११ र १२ मा एकल पथिय पाठ्यक्रम लागू छ भने कक्षा९-१२ तर्फ साधारण र प्राविधिक गरी दुईधार लागु छ ।नासों गाउँपालिकामा माध्यमिक शिक्षालाई साधारण र प्राविधिक दुई धारकै विद्यालयहरू सञ्चालित छन् । कक्षा १२ पछि उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्न वा कामको संसारमा जाने मार्ग प्रशस्त हुने व्यवस्था समेत गरिएको छ । अर्कोतिर श्रम बजारको माग अनुसार आधारभूत तथा मध्यम स्तरीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको समेत व्यवस्था गरिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

नासों गाउँपालिकामा २ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय सञ्चालनमा छन्, जस मध्ये १ वटा विद्यालयमा कक्षा १२ सम्म सञ्चालन भएको छ । सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय (९-१०) तर्फ विद्यार्थी सङ्ख्या ७१ रहेको छ जसमा छात्रा ४० र छात्र ३१ रहेका छन् । माध्यमिक तह (९-१२) को कुल भर्दा दर (GER) ८१.३ प्रतिशत र खुद भर्ना दर (NER) ५८.७ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट विद्यालय उमेरका १३-१४ वर्षको जनसङ्ख्या मात्र नभई कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाहरू पनि समावेश भएका छन् भन्ने स्पष्ट हुन्छ । अझै ४२.३ प्रतिशत माध्यमिक तह उमेर सम्मका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहेको स्पष्ट हुन्छ । यी विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयको मूल धारमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । त्यसै गरी माध्यमिक तहमा सामुदायिक तर्फ शिक्षक सङ्ख्या १० जना कार्यरत रहेको देखिन्छ । माध्यमिक तहको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ३.८९ रहेको छ भने कक्षा ११-१२ को विद्यार्थी सङ्ख्या २० रहेको छ, शिक्षक सङ्ख्या २ जना मात्र रहेको हुँदा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १०.० रहेको देखिन्छ । भौतिक अवस्था तर्फ २ वटा माध्यमिक विद्यालयमा २ वटा भवन तथा कक्षाकोठा कच्ची रहेको देखिन्छ । २ वटा विद्यालयमा खानेपानी व्यवस्था भएको देखिन्छ । २ वटै विद्यालयमा घेरा बारको व्यवस्था रहेको छ । त्यसै गरी २ वटा विद्यालयमा खेलमैदानको

व्यवस्था भएको, २ वटामा खेलमैदान नभएको देखिन्छ भने सबै विद्यालयमा शौचालय, विज्ञान प्रयोगशाला, सूचना प्रविधि प्रयोगशाला, पुस्तकालयको व्यवस्था छ तापनि पुग्दो मात्रामा छैन ।माध्यमिक तहको सिकाइ उपलब्धि जि.पि.ए. २.६७ रहेको छ ।

नासों गाउँपालिकाको माध्यमिक शिक्षाको अवस्था निम्नानुसार रहेको छः

नासों गाउँपालिकामा माध्यमिक शिक्षाको अवस्था

सि.नं.	सूचकहरू	हालको अवस्था	कैफियत
१.	माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	२	
२.	विद्यार्थी सङ्ख्या (९-१२)	७१	
३.	विद्यालय र विद्यार्थी अनुपात	३५.५	
४.	कुल भर्ना दर (९-१०)	.	
५.	खुद भर्ना दर(९-१०)	.	
६.	कुल भर्ना दर (९-१२)	८१.३	
७.	खुद भर्ना दर(९-१२)	५८.७	
८.	कक्षा १० पूरा गर्ने दर		
९.	कक्षा १० को टिकाउ दर		
१०.	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (९-१२)	१०.०	
११.	विद्यालयबाहिर रहेको माध्यमिक तह उमेर समूहको प्रतिशत	४२.३	
१२.	कक्षा दोहोऱ्याउने दर (९-१०)	०	
१३.	कक्षा छाड्ने दर (११-१२)	१.३	
१४.	तालिम प्राप्त माध्यमिक शिक्षक सङ्ख्या प्रतिशत	१००.०	
१५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	४२.३	
१६	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	४२.३	
१७	न्यूनतम सबलीकरण मापदण्ड (**Minimum Enabling Conditions**) पुरा गरेका विद्यालय सङ्ख्या	२	

*स्रोतः नासों गाउँपालिका **EMIS** २०८२*

माथिको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा माध्यमिक शिक्षाको समस्या र चुनौतीहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

1. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्न ।
2. माध्यमिक शिक्षाको पहुँचबाट बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउन ।

3. माध्यमिक तह विशेषतः कक्षा १० बाट ११ को सङ्क्रमण दर र खुद भर्ना दर बढाउन।
4. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा सबै शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी शिक्षकको दक्षतामा वृद्धि गरी सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन ।
5. सिकाइको गुणस्तर सुधार गरी विद्यार्थीको सिकाइ सक्षमतामा वृद्धि गर्न ।
6. सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमताको अवस्था (PMEC) पुरा गरी विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार तथा बालमैत्री एवं सिकाइयोग्य वातावरण निर्माण गर्न ।
7. विद्यालय शिक्षा प्राकृतिक प्रकोप सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउने ।
8. विद्यालयका सरोकारवाला पक्षलाई विद्यार्थीको सिकाइ प्रति उत्तरदायी बनाउन।
9. विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा विकास गर्ने र परीक्षा प्रणालीलाई विश्वसनीय र वैधता बनाउन ।
10. शिक्षकको वृत्ति विकासलाई पारदर्शी नतिजामा आधारित बनाउन ।
11. विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनुकूल समावेशी र समतामूलक बनाउन ।
12. माध्यमिक तहमा आवश्यक विषयगत दरबन्दीको व्यवस्था गरी सक्षम र योग्य विद्यालय जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्न।
13. सबै कक्षामा प्रविधियुक्त शिक्षण गर्ने वातावरण निर्माण गर्न।

३.३.३ उद्देश्य

यस योजनाले माध्यमिक शिक्षा कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

1. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरी सान्दर्भिक र गुणस्तरमा सुधार गर्नु
2. माध्यमिक शिक्षामा खुद भर्ना दर र टिकाउ दर बढाउनु
3. माध्यमिक शिक्षामा कक्षाछाड्नेदर र दोहोऱ्याउने दर घटाउनु
4. विद्यालयको भौतिक एवं शैक्षिक वातावरण समावेशी सिकाइ मैत्री अनुसन्धानात्मक र सुरक्षित बनाउने
5. विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार गरी विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल उत्थानशील र जबाफदेही बनाउनु
6. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गर्नु र अन्तरसम्बन्धसित विषयवस्तु तथा व्यवहार कुशल सीपलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु
7. माध्यमिक शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी कक्षा शिक्षणलाई आकर्षित सिकाइ योग्य र दिगो बनाउनु ।

३.३.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. आधारभूततह उत्तीर्ण सबै विद्यार्थीहरू सहजै माध्यमिक तहमा भर्ना हुन सक्ने गरी निःशुल्क र सहज पहुँचको वातावरण निर्माण गरिनेछ।
2. सीपयुक्त क्षमता युक्त गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नका लागि अभिभावकलाई अभिभावक शिक्षा प्रदान गरिनेछ।सङ्घीय प्रदेश सरकारको सहयोगमा विद्यालयको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू लागू गरिनेछ ।
3. विद्यालय बाहिर रहेका विद्यार्थीलाई विद्यालय भित्र्याउन सीमान्तकृत तथा आर्थिक एवं सामाजिक रूपमा पिछडिएका समुदायका बालबालिकालाई थप सुविधा दिइनेछ ।
4. आधुनिक सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग मार्फत शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा समयानुकूल सुधार गरिनेछ ।
5. माध्यमिक तहमा खुद भर्ना दर र टिकाउ दर बढाउन विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रमहरू लागू गरिनेछ ।
6. अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूलाई विशेष कक्षाको व्यवस्था मिलाइनेछ। अति विपन्न परिवारका बालबालिकाहरूको पहिचान गरी उनीहरूलाई खाजा स्टेशनरी एवं पाठ्यसामग्रीका अतिरिक्त अन्य परिवार सहायता कार्यक्रम समेत सञ्चालन गरिनेछ ।
7. माध्यमिक विद्यालयहरूको थप भौतिक पूर्वाधार विकास गरी बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सिकाइयोग्य वातावरणको निर्माण गरिनेछ ।
8. सबै विद्यालयमा न्यूनतम सक्षमताको अवस्था (PMEC) पुरा गरी विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाइनेछ ।
9. विद्यालयको वातावरण दण्डरहित भयरहित सुरक्षित र बालबालिकामैत्री बनाइनेछ ।
10. प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि तीनै तहका सरकार स्थानीय सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्घसंस्था लगायत सबैको सहकार्यमा अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
11. माध्यमिक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला पुस्तकालयका साथै विषयगत ल्याबहरूको व्यवस्था गरी अनुसन्धानात्मक पढाइको व्यवस्था मिलाइनेछ।
12. शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम तथा पेसागत विकासका विभिन्न आयामहरूको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ।
13. माध्यमिक तहमा शिक्षण सिकाइका लागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई बढवा दिई कक्षालाई थप आकर्षक बालमैत्री र दिगो सिकाइको लागि अनुकूल वातावरण निर्माण गरिनेछ ।
14. विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याई विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराएर सिकाइमा सुधार ल्याउने अवस्था सिर्जना गर्न कक्षाकोठामा

आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कन र परीक्षा पद्धतिमा समयानुकूल सुधार गरिनेछ ।

15. न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी शिक्षकलाई विद्यार्थीको सिकाइ प्रति जबाफदेही हुने परिपाटीको विकास गरिनेछ ।
16. विषयगत सिकाइ उपलब्धिका आधारमा उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कृत गर्ने परिपाटीको विकास गरिनेछ ।

३.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

योजनाको अन्तसम्ममा देहायका नतिजा प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ

1. सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना तथा टिकाउदरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
2. सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गरेका हुनेछन् ।
3. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
4. विद्यालयहरूमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन प्रविधिको समुचित प्रयोग र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुनेछ ।
5. माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने सबै बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुनेछन् ।
6. माध्यमिक शिक्षाको भर्ना सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक भौगोलिक सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार आएको हुनेछ ।
7. माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील (Resilient) भएका हुनेछन् ।
8. विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुनेछ ।
9. शैक्षिक संस्थामा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास भई माध्यमिकतहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाहका साथै शिक्षामा सुशासन कायम भएको हुनेछ ।
10. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई अन्तरसम्बन्धसित विषयवस्तु तथा व्यवहार कुशल सीपलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन भएको हुनेछ ।
11. समग्रमा माध्यमिक तहको शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तर अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट माध्यमिक शिक्षामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	कूल भर्ना दर कक्षा ९-१०(**GER**)	१०२.५	१०२.३	१०२.०	१०१.५	१००.५	१००.००
२	खुद भर्ना दर कक्षा ९-१०(**NER**)	७५.०	७५.०	८०.०	८९.०	९२.०	९५.००
३	कूल भर्ना दर कक्षा ९-१२(**GER**)	८१.३	८१.३	८८.०	९६.०	९७.०	१००.००
४	खुद भर्ना दर कक्षा ९-१२(**NER**)	५८.७	५८.७	६५.८	७५.६	७८.४	८०.००
५	कूल भर्ना दर कक्षा ११-१२(**GER**)	७६.३	७६.३	८६.३	९६.३	९७.३	१००.००
६	खुद भर्ना दर कक्षा ११-१२(**NER**)	३४.२	३९.२	४१.२	४४.२	४८.५	५०.००
७	कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर (**Survival Rate**)		७०	७५	८३	८७	९०.००
८	कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर (**Survival Rate**)		५०	५५	६३	६७	७०.००
९	कक्षा १-१२ मा खुद भर्ना दरका आधारमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (**GPI**)	१.४१	१.३१	१.२१	१.२१	१.२	१.२
१०	तालिम प्राप्त माध्यमिक शिक्षक सङ्ख्या प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००.०
११	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	२५.०	२२.०	१९.०	१५.०	१२.०	१०.००
१२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यालय	६५.८	५५.८	४५.८	३८.८	३५.८	३०.००

	बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत						
१३	न्यूनतम सबलीकरण मापदण्ड (**Minimum Enabling Conditions)** पुरा गरेका विद्यालय सङ्ख्या	२	२	२	२	२	२
१४	कक्षा ९-१० को औसत सिकाइ उपलब्धि दर (**GPA)**	२.८	२.९	३.०	३.३	३.४	३.६
१५	कक्षा ९-१२ को औसत सिकाइ उपलब्धि दर (**GPA)**	२.६७	२.८७	२.९७	३.२७	३.५७	३.७
१६	कक्षा ९-१० को कक्षा दोहोऱ्याउने दर	०	०	०	०	०	०
१७	कक्षा ११-१२ को कक्षा दोहोऱ्याउने दर	०	०	०	०	०	०
१८	कक्षा ९-१० को कक्षा छाड्ने दर	०	०	०	०	०	०
१९	कक्षा ११-१२ को कक्षा छाड्ने दर	१.३	१.२	१.१	०.९	०.७	०.५
२०	उत्तिर्ण दर (कक्षा ९-१०)	९७.६	९७.८	९७.९	९८.६	९९.६	१००
२१	उत्तिर्ण दर (कक्षा ११-१२)	९६.७	९७.८	९७.९	९८.६	९९.६	१००

३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)	भौतिक

			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	लक्ष्य (१० वर्ष)
१	शिक्षक योग्यता र मापदण्ड बमोजिम दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	०	०	१	०	०	२
२	विद्यार्थी भर्ना अभियान सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	विद्यालयको कार्यसम्पादन तथा सिकाइ उपलब्धिको परीक्षण र प्रोत्साहन	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप बमोजिम नयाँ पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन तथा क्षमता विकास तालिम	पटक	०	१	०	१	०	५
५	शिक्षक कर्मचारीको तलब भत्ता	पटक	१	१	१	१	१	५
६	शिक्षक कर्मचारीको लागि तलब भत्ता तथा थप पारिश्रमिकको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	अपाङ्गता भएका र विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकालाई शैक्षिक सामग्री र पोसाक वितरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
८	बालबालिकाहरूमाव्यवहार कुशल सीपको मूल्याङ्कन परीक्षा प्रणाली लगायतका विषयमा शिक्षकलाई पेसागत तालिम	पटक	१	१	१	१	१	१०
९	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
१०	पुस्तकालय व्यवस्थापन तथा पुस्तक सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
११	विद्यालयमा स्मार्ट बोर्ड प्रयोग	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१०
१२	विद्यार्थीका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन तथा प्रोत्साहन	पटक	१	१	१	१	१	१०
१३	शिक्षकहरूका लागि शैक्षिक सामग्री निर्माण तथा प्रदर्शनी महोत्सव सञ्चालन र प्रोत्साहन	पटक	१	१	१	१	१	१०
१४	शिक्षकहरूका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम	पटक	०	१	०	१	०	१०
१५	शिक्षक कर्मचारी तथा विव्यस एवं शि अ सङ्घका पदाधिकारीका लागि शैक्षिक अवलोकन भ्रमण	पटक	०	०	१	०	१	४

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
१७	सिकाइ उपलब्धिका आधारमा उत्कृष्ट शिक्षकहरूलाई पुरस्कार तथा सम्मान कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
१८	सामाजिक परीक्षण प्रगति प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापनका लागि अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
१९	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्नलाई अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
२०	विद्यालयलाई शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण तथा कार्यसम्पादन मा आधारित अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
२१	प्रधानाध्यापक तथा लेखा शिक्षकहरूका लागि लेखा व्यवस्थापन तालिम	पटक	०	०	१	०	१	३
२२	शिक्षक कर्मचारीको अभिलेख व्यवस्थापन तथा अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०
२३	विभिन्न दिवस तथा समारोह कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
२४	विषयगत शिक्षकको अन्तरक्रिया कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
२५	दरबन्दी मिलान तथा व्यवस्थापन, विद्यालय अभिलेख अद्यावधिक कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
२६	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
२७	विद्यालय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
२८	शिक्षकको पेसागत सहयोगका लागि विज्ञ समूहद्वारा कक्षा अवलोकन पृष्ठपोषण प्रदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
२९	मापदण्ड बमोजिम विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	१०
३०	विद्यालयलाई प्रकोप सङ्कट तथा आकस्मिक महामारी जस्ता परिस्थितिबाट उत्थानशील बनाउने योजना निर्माण तालिम	पटक	०	०	१	०	१	३
३१	विद्यालय नर्स कार्यक्रम (मावि तह)	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१

३.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

माध्यमिक शिक्षाका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

माध्यमिक शिक्षा			भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	2083	2084	2085	2086	2087	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
माध्यमिक शिक्षा												
1	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
2	बिद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
3	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	माध्यमिक	500	500	500	500	500	2500	1000	500	1000	0

4	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
5	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री व्यवस्थापन	विद्यालय	1200	1200	1200	1200	1200	6000	2000	1000	3000	
7	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति वितरण	विद्यार्थी	36	48	60	72	75	291	291	0	0	
8	विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	220	220	220	220	220	1100	1100	0	0	
9	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	विद्यालय	40	40	40	40	40	200	200	0	0	
10	प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यालय	16	17	18	19	20	90	90	0	0	
11	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था गर्ने	जना	50	50	50	50	50	250	0	0	250	
12	शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	8600	10400	10400	11000	11000	51400	0	0	0	
13	प्रकाशज्योती छात्रावास	विद्यार्थी	6000	6000	6000	6000	6000	30000	0	0	30000	

	जम्मा	जम्मा	16962	18775	18788	19401	19405	93331	5681	1500	34750	

३.४ प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम

३.४.१ परिचय

कुनै पनि पेसा वा व्यवसाय सम्बन्धी ज्ञान, सीप प्रदान गरी व्यक्तिलाई व्यावसायिक सिपयुक्त र उद्यमशील बनाउने शिक्षा प्राविधिक शिक्षा हो । आजको समाज विज्ञान र प्रविधिको युगमा प्रवेश गरेको छ । सैद्धान्तिक किताबी ज्ञानको सट्टामा जीवनोपयोगी तथा व्यावहारिक ज्ञानसहितको शिक्षाको परिकल्पना गर्दै नेपालको संविधान, शिक्षा ऐन र उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०७५ ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको माध्यमबाट न्यून मध्यम तथा उच्चस्तरका दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने तथा व्यक्तिलाई आत्मनिर्भर बनाउने उद्देश्य राखेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको प्रभावकारिता उपलब्ध जनशक्ति, पूर्वाधार, विद्यार्थी, रोजगारी, पाठ्यसामग्री, आर्थिक लगानी जस्ता कुरामा भर पर्दछ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस खण्डमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा तालिम कार्यक्रमको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरी समस्या एवम् चुनौतीहरूको पहिचान गरिएको छ । ती चुनौतीहरूको सामना गर्नका लागि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तथा तालिम कार्यक्रमको उद्देश्य, रणनीति, उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य तय गरिएको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा कुनै पनि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा अध्ययन गराउने शिक्षण संस्थाहरू रहेका छैनन् । गाउँपालिका भित्र प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप तालिम प्रदान गर्ने शिक्षण संस्था नभएका कारणले गर्दा यहाँका विद्यार्थीहरू प्राविधिक शिक्षा हासिल गर्न जिल्ला बाहिर वा छिमेकी स्थानीय तहमा जाने गरेका छन् । नासों गाउँपालिकाले युवाहरूलाई समय समयमा व्यावसायिक सीप विकास तालिम प्रदान गरिरहेको छ । नासों गाउँपालिकामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सीप विकास तालिम कार्यक्रमका समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

1. प्राविधिक शिक्षासम्बन्धी नीति तथा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न ।
2. प्राविधिक शिक्षामा विपन्न तथा कमजोर वर्गका बालबालिकाको सहज पहुँचपुऱ्याउन।
3. प्राविधिक शिक्षातर्फ अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक शिक्षाको महत्त्वबारे बुझाउन ।
4. प्राविधिक जनशक्तिका लागि पर्याप्तअवसरको उपलब्ध गराउन ।
5. प्राविधिक जनशक्तिले आफ्नो विषयसँग सम्बन्धित व्यवसाय गर्न सक्ने बनाउन ।
6. स्थानीय तहले भौतिक एवं मानवीय स्रोतको विकासका लागि पर्याप्त लगानी गर्न ।
7. गाउँपालिकामा प्राविधिक धारका विद्यालय नभएका कारणले प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीलाई स्थानीय स्तरमा नै सोको अवसर उपलब्ध गराउन ।

३.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

1. प्राविधिक, सीपयुक्त, व्यावसायिक तथा स्वावलम्बी जनशक्ति उत्पादन गर्नु।
2. छोटो तथा लामो अवधिका आयमूलक तालिमहरू सञ्चालन गरी रोजगारी सिर्जना गर्नु ।
3. श्रमप्रति सम्मान गर्ने श्रमशील र आत्मनिर्भर नागरिक उत्पादन गर्नु ।

३.४.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. गरिब तथा जेहेन्दार र पिछडिएको वर्गलाई प्राविधिक शिक्षा प्राप्त गर्नका लागि छात्रवृत्ति लगायत थप प्रोत्साहन तथा सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।
२. प्राविधिक शिक्षा प्राप्त युवाहरूले व्यवसाय गरी स्वरोजगार हुन चाहेमा उनीहरूलाई प्राथमिकताका साथ थप तालिम र लगानीका अवसरहरू उपलब्ध गराइनेछ ।
३. छोटो अवधिका विभिन्न किसिमका सिप मूलक तालिम प्रदान गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्ने कार्यक्रमहरू लागु गरिनेछ ।
४. परम्परागत एवं स्थानीय पेसा व्यवसायहरूको स्तरोन्नतिका लागि आधुनिक प्रविधिको विकासमा जोड दिइनेछ ।

३.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

प्राविधिकतथा व्यावसायिक सीप विकास तालिमको अभिवृद्धि गरी युवाहरूको लागि सहज पहुँचको वातावरण निर्माणका साथै स्वरोजगारको सिर्जना हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. विपन्न गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि सहज पहुँचको अवसर सिर्जना हुने
२. समाजको आवश्यकता र मागलाई सम्बोधन गर्न सक्ने वातावरण निर्माण हुने ।
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिममा सबै नागरिकको आकर्षण बढ्ने ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम प्रदान गरी युवाहरूले स्वरोजगारको प्राप्त गरेका हुने ।

३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
१	गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	१०	१०	१०	१०	१०	१००
२	प्राविधिक तालिम तथा व्यावसायिक सीपयुक्त युवालाई सहुलियतपूर्ण कर्जाको सुविधा	जना	५	५	५	५	५	५०
३	छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम प्रदान	जना	५	५	५	५	५	५०

३.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	गरिब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	७०००	०

२	प्राविधिक तालिम तथा व्यावसायिक सीपयुक्त युवालाई सहुलियतपूर्ण कर्जाको सुविधा	जना	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	७०००	०
३	छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम प्रदान	जना	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	१७५०	०	०	०	२१००

३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ

३.५.१ परिचय

सिकाइ जीवनपर्यन्त चल्ने प्रक्रिया हो। यसका लागि सिकाइका औपचारिकका अतिरिक्त अनौपचारिक तरिकाले पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। अनौपचारिक तरिकाबाट व्यक्तिले वैयक्तिक तथा सामाजिक विकास, जीविकोपार्जन तथा रोजगारीका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप तथा सक्षमताहरूको विकास गर्छ। सिकाइ समय, विधि वा माध्यममा मात्र सीमित हुन हुँदैन। जीवनपर्यन्त शिक्षा औपचारिक शिक्षा पद्धतिभन्दा भिन्न प्रकृतिको हुन्छ। विगतका दशकहरूमा औपचारिक शिक्षा पद्धति बाहिर/सँगै सिकाइलाई सहजीकरण गर्न धेरै प्रकारका कार्यक्रमहरू स्थापित भएका छन्।

अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमले निरक्षरका लागि साक्षरता तथा साक्षरताको माथिल्लो तहमा जान चाहने र आफ्नो पेसागत तथा व्यावसायिक सिपको विकास गर्न चाहनेका लागि साक्षरोत्तर शिक्षा दुवैलाई समेट्छ। यस उपक्षेत्रले अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइमा पहुँच पुर्‍याउने तथा सिकाइ संस्कृतिको प्रवर्धन गर्ने रणनीति, प्रतिफल तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्छ। यसले विद्यालय प्रणाली छोड्ने बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूका लागि निरन्तर तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि मार्ग प्रदान गर्छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

अनौपचारिक कार्यक्रमले निरक्षरहरू विशेष १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गर्दछ । यसका लागि गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा हुँदै आएका छन् । साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ । नासों गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०८१ अनुसार यसगाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष उमेरको जनसङ्ख्यामा कुल साक्षरता दर ९८ प्रतिशत पुगेको छ । यस पालिकामा रहेको करिब २ प्रतिशत निरक्षर जनसङ्ख्यालाई कसरी साक्षर बनाउने भन्ने समस्याको विषय बनेको छ । यसका लागि दीर्घकालीन योजना आवश्यक छ । यस गाउँपालिकामा ३ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू सञ्चालनमा छन् । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट जीवन पर्यन्त सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु, सबै प्रकारका अपाङ्ग ता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उल्लेख गरेको छ । यो कार्यक्रम तीनै तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकोले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाहरूले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । देश सङ्घीय संरचनामा रूपान्तरण भए पश्चात् अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको तर यसको मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुनसकेको देखिँदैन

आवधिक रूपमा साक्षरताको सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले गाउँपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक हुन सकिरहेको छैन ।

उल्लेखित विवरणका आधारमा नासों गाउँपालिकाको अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका सम्बन्धमा देहायबमोजिमका चुनौतीहरू देखिएका छन् ।

1. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको सहज र सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
2. परम्परागत शिक्षाको संरक्षण प्रवर्द्धन व्यवस्थापन नियमन र प्रमाणीकरणका लागि स्पष्ट नीति मापदण्ड निर्धारण गरी संस्थागत सुदृढीकरण गर्न
3. सिकारुको आवश्यकता अनुसारका सक्षमतामा आधारित कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन
4. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ सम्बद्ध विश्वसनीय तथा खण्डीकृत तथ्याङ्क तयार तथा अद्यावधिक
5. समग्र कार्यक्रमलाई समावेशी एवं समतामा आधारित आजीवन सिकाइ थलोको रूपमा विकास गर्न भौतिक वित्तीय मानवीय स्रोत र प्रविधिलाई सुदृढीकरण गर्न
6. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई समयसापेक्ष सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न सक्ने बनाउन
7. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षा खुला तथा वैकल्पिक शिक्षाका लागि मापदण्ड अनुकूल पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक तथा थप सिकाइ सामग्री विकास
8. आवश्यकतामा आधारित आजीवन सिकाइसँग सम्बन्धित मोडिलर सिकाइ सामग्री विकास र कार्यान्वयन
9. नागरिक व्यक्तित्व विकासका लागि सामुदायिक सूचना केन्द्र र पुस्तकालय स्थापना र प्रवर्द्धन गर्ने विषयलाई सामुदायिक सिकाइ केन्द्रसँग आबद्ध गर्न।
10. सङ्घीय प्रदेशगत जिल्ला र स्थानीय तहमा यससँग सम्बद्ध निकायहरू बिच कार्यक्रमगत समन्वय र सहकार्यको वातावरण निर्माणका लागि व्यवस्थित संयन्त्रको विकास गर्न
11. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको संस्थागत क्षमता विकासको लागि पर्याप्त बजेट व्यवस्था

३.५.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. सबै नागरिकका लागि समावेशी तथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्नु
२. औपचारिक अनौपचारिक र अतिरिक्त शिक्षाका बिच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी योग्यताको समकक्षता (Equivalency) गतिशीलता (Mobility) र पारगम्यता (Permeability) सुनिश्चित गर्दै राष्ट्रिय योग्यता प्रारूपमा आधारित शिक्षा प्रणालीको विकास गर्नु

३. आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि एकीकृत प्रणालीमा आधारित संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु

४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूलाई अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्नका लागि सक्षम र जिम्मेवार निकायको रूपमा विकास गराउनु

५. अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट साक्षर भएका नागरिकहरूका लागि आयआर्जनका वैकल्पिक माध्यमहरूका बारेमा सुसूचित र प्रशिक्षित बनाई विभिन्न व्यवसाय तथा उद्यम गरी आत्मनिर्भर एवं स्वरोजगार बनाई गरिबी निवारणमा टेवा पुर्‍याउनु ।

३.५.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. मौलिक तथा परम्परागत ज्ञान तथा सीपको पहिचान संरक्षण प्रवर्द्धन आधुनिकीकरण एवं हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
2. सिकारुको आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम सिकाइ मोड्युलहरु र भाषिक विविधता अनुरूपका सिकाइ सामग्री विकास गरिनेछ ।
3. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका लागि सङ्घ प्रदेश र स्थानीय सरकार बिच स्रोत साझेदारी विकास प्रारूप तयार गरिनेछ ।
4. सरकारी निकाय तथा अन्य सरोकारवालाहरू बिच समन्वय सहकार्य र साझेदारीमा वैकल्पिक शिक्षा सञ्चालनका निमित्त विद्यमान सामुदायिक संरचना (शिक्षा स्वास्थ्य कृषि वन तथा वातावरण समुदायमा आधारित संस्था) तथा जनशक्तिको उपयोग सम्बन्धी नीति तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

३.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

1. आजीवन सिकाइका लागि परिभाषित ढाँचा र स्तरीकरणका आधारमा सिकाइ अवसरहरूको सिर्जना हुने
2. सिकारुको आवश्यकताअनुसार आजीवन सिकाइका नमुना मोडयुलर सिकाइ सामग्रीहरू विकास र कार्यान्वयन हुने
3. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार हुने ।

4. हरेक वडामा सामुदिक पुस्तकालय स्थापना भएका हुनेछन् ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार	नभएको	०	१	०	०	०
२	साक्षरता तथा निरन्तर कक्षा सञ्चालन भए	नभएको	०	१	१	१	१
३	छोटो अवधिको तालिम, समूह गठन तथा आयआर्जन सहयोग	नभएको	०	१	१	१	१
४	समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना	नभएको	०	९	९	९	९

३.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार	पटक	०	१	०	०	०	१

२	साक्षरता तथा निरन्तर कक्षा सञ्चालन भए	पटक	०	१	१	१	१	१
३	छोटो अवधिको तालिम, समूह गठन तथा आयआर्जन सहयोग	पटक	०	१	१	१	१	१
४	समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना	संख्या	०	९	९	९	९	९
५	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय, वैकल्पिक विद्यालय, साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम समेत)	पटक	१	१	१	१	१	१०

३.५.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस तयार	पटक	०	१००	०	०	०	१००	०	०	१००	०
२	साक्षरता तथा निरन्तर कक्षा सञ्चालन	पटक	०	३००	३००	३००	३००	१२००	०	०	१२००	०

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
	भए											
३	छोटो अवधिको तालिम,समूह गठन तथा आयआर्जन सहयोग	पटक	०	७००	७००	७००	७००	२८००	०	०	२८००	०
४	समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना	संख्या	०	१८००	१८००	१८००	१८००	७२००	०	०	०	७२००
५	शैक्षिकपहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय, वैकल्पिक विद्यालय, साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम समेत)	पटक	६२७	६२७	६२७	६२७	६२७	३१३५	३१३५	०	0	

परिच्छेद ४- अन्तर सम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

पाठ्यक्रम विनाको औपचारिक शिक्षा के पढाउने? किन पढाउने? कसरी पढाउने? कहिले पढाउने ? र के प्राप्त गर्ने भन्न जस्ता अनुत्तरित प्रश्नले अन्यौलता नै रहने हुन्छ । त्यस कारण पाठ्यक्रम विना व्यवस्थित पठनपाठनको कल्पना गर्न सकिँदैन । पाठ्यक्रमले अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तु, शिक्षण प्रक्रिया, क्रम र क्षेत्र, मूल्याङ्कन प्रक्रियासमेत स्पष्ट पारिदिएको हुन्छ । अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका लागि सिकाइ विधि तथा प्रक्रियाको प्रयोग र विद्यार्थीमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिहरू प्राप्तिको सुनिश्चितता मार्गदर्शन गर्नु र सिकारुले हासिल गर्नुपर्ने सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धि । ती सक्षमता तथा सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका लागि आवश्यक विषयवस्तुलगायत सिकाइ सहजिकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक निर्देशनसहितको सिकाइ योजनाका रूपमा बालबालिकाको सिकाई लाई मार्गदर्शन गर्नु समग्रतामा पाठ्यक्रमको उद्देश्य भित्र पर्दछ । विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानहरूसँग सम्बद्ध सुझाव, ज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तन र समाजको आवश्यकता तथा अपेक्षाको विश्लेषणसमेतका आधारमा पाठ्यव्रmmमको विकास गर्ने र राष्ट्रिय पाठ्यव्रmm प्रारूपले निर्दिष्ट गरेका मान्यता तथा सिद्धान्तहरूलाई आत्मसात् गरेर १०/१० वर्षमा पाठ्यक्रमको समीक्षा र परिमार्जन गरेर पाठ्यक्रम विकास र परिमार्जन गर्ने गरिन्छ । विषय विज्ञले विद्यार्थी, शिक्षक, बालमनोविज्ञानर समाजको अपेक्षा तथा समयसापेक्ष आवश्यकताका आधारमा पाठ्यक्रम तर्जुमा गरी विषय समितिमा पेस गरेको खाकामा विषय समितिले अध्ययन गरेर सिफारिस गरेको पाठ्यक्रमलाई पाठ्यक्रम विकास समितिले पारित गरेपछि पाठ्यक्रमले अन्तिम रूप लिने नीतिगत व्यवस्था छ ।

पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा नासों गाउँपालिकाले नेपाल सरकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट स्वीकृत प्राप्त पाठ्यपुस्तक तथा सन्दर्भसामाग्रीहरूको प्रयोगमा एकरूपता ल्याउन सहजिकरण गरेको छ । नासो गाउँपालिका सबै सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीले भर्ना भएका दिन सङ्घीय सरकारमार्फत प्राप्त भएका नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक पाएका छन् भने सोही अनुरूप विद्यालयहरूमा पठनपाठन भइरहेका छन् ।

पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन पद्धतिलाई समयसापेक्ष बनाई अपेक्षित नतिजा हासिल गराउन विभिन्न प्रयत्नहरू गरिएको भएता पनि पाठ्यक्रममा आधारित सिकाइ गर्न नसकिएको, विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी सिकाइका लागि मूल्याङ्कनको सुनिश्चितता गर्न नसकिएको, स्थानीय पाठ्यक्रम विकास भएको तर प्रभावकारी कार्यान्वयनले अपेक्षित गति लिन सकिरहेको छैन । यिनै परिदृश्यलाई मध्यनजर गरी यस खण्डमा विद्यालय शिक्षामा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको कार्यान्वयन, स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास र कार्यान्वयन, विद्यार्थी मूल्याङ्कनसम्बन्धी वर्तमान अवस्थाको

समीक्षामा रहेर चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरूलाई सामना गर्ने गरी पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन उपक्षेत्र तर्फका उद्देश्य, रणनीति, मुख्य मुख्य कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरू तय गरिएको छ ।

वर्तमान अवस्था २.१.४

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरु भएको छ भने वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १-१२ मा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुने योजना अनुरूप सम्पूर्ण पाठ्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा रहेको छ ।

विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-३ मा एकीकृत पाठ्यक्रमको अवधारणा बमोजिम अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको व्यवहार कुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको, आधार भूत तहमा स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र सबै कक्षाका विषयवस्तुलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । नासों गाउँपालिकाको आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्न सकिएको छैन ।

प्रत्येक विषयमा विषयवस्तुको स्वरूपअनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशतसम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा सामुदायिक कार्यलगायतका व्यावहारिक अभ्यास गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । त्यसै गरी यसले सिकाइमा प्रयोग गरिने भाषाको माध्यमले सिकाइमा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहु भाषाको प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गने सकिने व्यवस्था गरेको छ भने सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई जीवनोपयोगी तथा व्यवहार कुशल सीपका रूपमा एकीकृत गर्नुका साथै सिकाइको माध्यमका रूपमा यसको प्रयोगलाई विस्तार गर्ने व्यवस्था गरेको छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने गरी प्रयोग गर्ने नीति लिएको छ । पाठ्यक्रममा सामाजिक तथा नागरिक शिक्षा दिने, विद्यालय तह पूरा गरेपछि पेसा, व्यवसाय तथा रोजगारीमा जान चाहनेलाई सहयोग गर्ने र उच्च शिक्षा प्रवेश गर्न चाहनेहरूका लागि तयारी गराउने गरी माध्यमिक तहमा अनिवार्य तथा विभिन्न ऐच्छिक विषयहरू समावेश गरिएको छ भने प्राविधिक धार अध्ययन गर्न सक्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ । विद्यालय तहको कक्षा ९ देखि नै प्राविधिक धारको पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको जटिलताको विश्लेषण सुधार तथा समायोजन गर्नु जरुरी भएको छ । प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको पाठ्यक्रम, शिक्षण सिकाइ तथा मूल्याङ्कनसम्बन्धी व्यवस्थामा सुधारको खाँचो देखिएको छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा सुधार गरी आधारभूत तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन, आन्तरिक र बाह्य मूल्याङ्कनको व्यवस्था, केही कक्षाका केही विषयमा स्थिरीकृत परीक्षाको प्रारम्भ गरी परीक्षण र मूल्याङ्कनमा पनि सुधारको प्रयास सुरु गरिएको छ तापनि मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको

अभिन्न अङ्गका रूपमा सिकाइमा निरन्तर पृष्ठपोषण प्राप्त गरी सिकाइ सुधार गर्ने कार्यमा प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्ने र परीक्षालगायत मूल्याङ्कनका साधन तथा विधिहरूलाई प्रभावकारी बनाउने कार्यमा सुधारको आवश्यकता रहेको छ । कक्षा ८, १० र ११-१२ को अन्तमा सञ्चालन हुने सार्वजनिक परीक्षालाई थप विकेन्द्रित गर्दै व्यवस्थित, वैध र विश्वसनीय बनाउनुपर्ने छ । विद्यालयमा आधारित मूल्याङ्कनका नतिजा विश्लेषणको प्राप्तिलाई प्रयोग गर्ने कार्य व्यवस्थित बनाउनु आवश्यक भएको छ । सरकारले कक्षा १-१० मा अध्ययन गर्ने सबै विद्यार्थीले निःशुल्क रूपमा पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने व्यवस्था गरेको छ । अधिकांश संस्थागत र केही सामुदायिक विद्यालयहरूले भने निजी क्षेत्रका प्रकाशकद्वारा प्रकाशित र पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले सन्दर्भ सामग्रीका रूपमा प्रयोग गर्ने प्रयोजनका लागि सूचीकृत पुस्तकमध्येबाट छनोट गरी पाठ्यपुस्तकका रूपमा प्रयोग गरिरहेका छन् । विद्यालय तहमा बहु पाठ्यपुस्तक लागु गरिने नीतिगत व्यवस्था भए पनि हालसम्म यसको कार्यान्वयन भएको छैन । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले विभिन्न समयमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक लगायत केही बाल सन्दर्भ सामग्रीहरू विकास गरी त्यसको विद्युतीय प्रति वेबसाइटमा राख्ने गरेको छ । पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था, विद्यालयमा आधारित पेसागत सहयोग पद्धति स्थापना र सञ्चालनको आवश्यकता छ ।

माथि उल्लेखित विश्लेषणका आधारमा यस नासों गाउँपालिकामा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री र मूल्याङ्कन कार्यक्रमका सन्दर्भमा निम्न लिखित समस्या र चुनौतीहरू रहेका छन् ।

1. पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था र विद्यालयमा आधारित पेसागत सहयोग पद्धतिको स्थापना र सञ्चालन गर्न।
2. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकासका लागि क्षमता विकास गर्न ।
3. सबै शिक्षकलाई नयाँ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीको अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्न ।
4. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीमा पर्याप्त विकल्पहरू प्रदान गरी अपाङ्गताको प्रकृति अनुसार लचकता प्रदान गर्न ।
5. स्थानीय पाठ्यक्रम, र पाठ्यपुस्तकको निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न ।
6. शिक्षक निर्देशिका लगायत विद्यार्थीका लागि मुद्रित तथा डिजिटल सन्दर्भ सामग्रीको विकास तथा उपलब्धता गर्न ।
7. मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाइसँग जोड्ने परीक्षा पद्धतिलाई स्मरण र बोध जस्ता सामान्य संज्ञानात्मक पक्षको मात्र लेखाजोखा नगरी उच्च तहको संज्ञान तथा सीप परीक्षण गर्ने गरी कार्यान्वयन र विद्यार्थीको कार्यसम्पादन स्तरलाई मूल्याङ्कनको नतिजाले स्पष्ट गर्न सक्ने बनाउने
8. योग्यता प्रमाणीकरणका लागि तहगत स्तर निर्धारण र समकक्षता प्रदानमा सहजता ल्याउन ।
9. सिकाइ सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग सहितको वैकल्पिक विधिको प्रयोग
10. पाठ्यक्रम विकास, परिमार्जन, कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कनमा स्थानीय तहको जबाफदेहिताको अभिवृद्धि गर्न।

४.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिमको संशोधित पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु
२. पाठ्यक्रमलाई समय सापेक्ष सान्दर्भिक गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई समृद्ध नेपाल निर्माणका लागि सक्षम सृजनशील तथा प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्न सहयोग गर्नु
३. बालबालिकालाई आधुनिक विज्ञान र प्रविधिमा आधारित समाजमा अनुकूलन बनाउन पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रविधियुक्त बनाउनु
४. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र विषय वस्तुलाई अन्तर सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु
५. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक परिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान सीप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु,
६. विद्यार्थीहरूलाई अतिरिक्त तथा सह क्रियाकलापमा संलग्न गराई सिकाइको दायरा विस्तार गर्नु ।

४.१.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

- प्रत्येक विद्यालयका शिक्षकहरू राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिम निर्माण र संशोधन भएका नयाँपाठ्यक्रम विद्यालय स्तरमा प्रवोधीकरण गरी सोही अनुसार शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ ।

१. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्य सामाग्रीको विकास तथा प्रयोगको लागि शिक्षक तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई समेत प्रवोधीकरण गरिनेछ साथै सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गरिने छ ।
२. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले निर्दिष्ट गरेअनुसार विद्यालय तहको पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्न शिक्षकको सक्षमता विकास गरी जिम्मेवार बनाइनेछ।
३. राष्ट्रिय तथा स्थानीय दुवै प्रकारका पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने संरचनात्मक तथा नीतिगत प्रबन्ध गरी कार्यान्वयन ल्याइनेछ।
४. विपद्महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा सिकाइलाई निरन्तरता विद्यालयको संरचनागत सुधार गर्ने र शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
५. पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक शिक्षक निर्देशिका तथा अन्य सन्दर्भ सामग्रीहरू व्यवस्थापन गरिनेछ ।
६. पाठ्यक्रममा आधारित सिकाइलाई सुनिश्चित गर्न शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकासलाई निरन्तरता दिइने छ ।

७. शिक्षण सिकाइलाई बाल केन्द्रित लैङ्गिक तथा अपाङ्गतामैत्री बनाई बालबालिकाको शैक्षिक पहुँच बढाउन सिकाइको अवसर वृद्धि गर्न पाठ्यक्रम र सिकाइ सामग्रीलाई सबै बालबालिकाको शैक्षिक अधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
८. विद्यालयहरूमा विज्ञान प्रयोगशाला सबै विद्यालयहरूमा पुस्तकालय सूचना प्रविधि प्रयोगशाला गणित प्रयोगशाला तथा आधारभूत विद्यालयहरूमा सिकाइ कुना र प्रयोगशालाको व्यवस्थापन गरी शिक्षक तथा विद्यार्थीको सिकाइ क्षेत्र विस्तार गरी क्षमता विकास गरिनेछ ।
९. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार तथा जबाफदेही बनाई यसलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग जोडिनेछ ।
१०. आधारभूत तहमा हुने स्थिरीकृत परीक्षालाई थप प्रभावकारी र व्यवस्थित गर्दै लगिनेछ ।
११. विद्यालय तहको परीक्षा र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई थप परिमार्जन र समयसापेक्ष बनाई क्रमशः सुधार गर्दै लगिनेछ ।
१२. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्ग रूपमा प्रयोग गर्ने ।

४.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विद्यालय तहको पाठ्यक्रम समय सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सृजनशील सकारात्मक सोचयुक्त निरन्तर सिकाइ प्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरिक तयार गर्न सहयोग हुने

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

- पाठ्यक्रम आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा सिकारुमा ज्ञान, सीप, र व्यवहार सकारात्मक परिवर्तन भएको हुनेछ ।
- निरन्तर, आवधिक तथा स्थिरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन भई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार भएको हुने छ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास भई कार्यान्वयन भएको हुने छ ।
- सबै विद्यार्थीको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुराएको हुने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कनमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा कार्यान्वयन	१	१	१	१	१	१
२	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि शिक्षक तालिम	१	१	१	१	१	१
३	कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन	१	१	१	१	१	१
४	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय सङ्ख्या	११	११	११	११	११	११
५	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	११	११	११	११	११	११
६	कक्षा १ देखि ५ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	११	११	११	११	११	११
७	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशीलता सम्बन्धी सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	११	११	११	११	११

४.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	
१	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि शिक्षकतालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	कक्षाकोठामाआधारितविद्यार्थीमूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	स्थानीयपाठ्यक्रमविकासतथाकार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	अतिरिक्त क्रियाकलाप र सहकार्यकलाप कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	स्थानीयस्तरमा उपलब्ध शैक्षिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	विपद् र संकटको समयमा विद्यालय तहमा प्रयोग गर्न सकिने सामग्रीको विकास	पटक	१	१	१	१	१	१०
८	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६को कार्यान्वयन रअनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	१०

४.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कनका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

			भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	2083	2084	2085	2086	2087	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन												
1	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	पटक	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
2	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तको उपलब्धता	विद्यार्थी	110	115	120	125	130	600	600	0	0	
3	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पटक	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
4	स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित सन्दर्भ सामाग्री वितरण	पटक	500	500	500	500	500	2500	0	0	2500	
5	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
6	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
7	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	पटक	50	50	50	50	50	250	0	250	0	
	जम्मा		1260	1265	1270	1275	1280	6350	1100	250	5000	

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षकयोग्य प्रतिबद्ध पेसाप्रति उत्प्रेरित व्यावसायिक रूपमा दक्ष र विद्यार्थीको सिकाइ प्रति जबाफदेही हुनु आवश्यक छ ।शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्तज्ञान शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप ,सञ्चालनमादक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूकोसिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ।सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ।नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच गुणस्तर समता सान्दर्भिकता सुशासन प्रवर्द्धनका लागि विगतमा सञ्चालित विभिन्न योजना तथा परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेसागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम सञ्चालन गरेको पाइन्छ । शैक्षिक प्रशासन विकास र सेवा प्रवाहको व्यवस्था, अवस्था र अनुभूतिको समग्र कार्य प्रक्रिया र पद्धतिको समष्टि नै व्यवस्थापन हो । सामान्यतया शिक्षक व्यवस्थापनभित्र पद स्वीकृत शिक्षक भर्नाछनोटसरुवाबढुवा वृत्ति विकास र शिक्षकको सेवा सर्त सम्बन्धी सम्पूर्ण व्यवस्थापकीय कार्य पर्दछन् । अझै स्पष्टरूपमा भन्नुपर्दा यससँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्था संरचनागत व्यवस्था स्रोतसाधन आर्थिक र पर्यावरणीय व्यवस्थाको समग्रता नै शिक्षक व्यवस्थापन हो । यो आफैमा बहु आयामिक विषय हो । यो शैक्षिक प्रक्रियाको एक निरन्तर प्रक्रिया पनि हो । शिक्षकको यथोचित क्षमता विकास नभएसम्म गुणस्तरीय शिक्षाको कल्पना गर्न सकिँदैन र शैक्षिक गुणस्तर कायम नभएसम्म सामाजिक एवं आर्थिक विकास हुन सक्दैन । शिक्षा क्षेत्रका जीवित मस्तिष्क भनेका शिक्षकहरू नै हुन् ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृत्तिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रूपमा विकास गर्ने शिक्षक तयारी कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइलाई गुणस्तरयुक्त बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइ प्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र औचित्यपूर्ण शिक्षक आपूर्ति र वितरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ । यसमा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ । वर्तमान अवस्थाको समीक्षा तथा पहिचान गरिएका चुनौतीहरूको सामना गरी शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा यस कार्यक्रमका उद्देश्य ती उद्देश्य पुरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ अनुसार शिक्षक हुनको लागि अध्यापन अनुमति पत्रअनिवार्य हुनु पर्ने, स्थायी शिक्षकहरूका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने परीक्षा उत्तीर्ण हुनु पर्ने, बढुवाको निश्चित मापदण्ड पूरा गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । पेसाको सुरक्षाको कारणले शिक्षण पेसालाईसमाजमा प्रतिष्ठित पेसाका रूपमा लिन थालिएको छ । नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यकोथालनीले शिक्षण पेसामा थप आकर्षण बढेको छ । वर्तमान अवस्थामा देशमा स्थायी, अस्थायी, राहत, अनुदान, स्वयंसेवक तथा निजी शिक्षकहरू छन् । अस्थायी, राहत, स्वयम सेवक तथा निजीशिक्षकहरूको व्यवस्थापनको लागि उपयुक्त मापदण्ड तथानिर्देशिका बनाइ कार्यान्वयन गर्न आवश्यकदेखिन्छ ।

नासों गाउँपालिकाका विद्यालयमा कुल शिक्षक दरबन्दी ७६ रहेको छ । त्यस मध्ये प्राथमिक तहको दरबन्दी ४०, राहत अनुदान १, अस्थायी/करार २ गरी जम्मा ४२ शिक्षक कार्यरत छन् ।त्यसै गरी निम्न माध्यमिक तहमा १४ दरबन्दी शिक्षक कार्यरत छन् । माध्यमिक तहमा ८ दरबन्दी र ३ अस्थायी/करार गरी जम्मा ११ जना शिक्षक कार्यरत छन् । माध्यमिक तह (११-१२) मा जम्मा शिक्षक कार्यरत छन् । यस गाउँपालिकामा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासमा निम्नानुसारका चुनौती र समस्याहरू रहेका छन्

१. विद्यालयको सङ्ख्याका आधारमा आधारभूत तहमा न्यून दरबन्दी,
२. धेरै जसो शिक्षकहरू पुल दरबन्दीमा रहेकाले शिक्षकहरूको व्यवस्थापन गर्न ।
३. शिक्षकको पेसागत दक्षता विकास गर्न ।
४. शिक्षकको पेसागत सहयोग प्रणाली सुदृढ एवम् स्थापित गर्न ।
५. शिक्षकको पेसागत विकासको अवसरको प्रबन्ध गर्न ।
६. विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आबद्ध गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न ।
७. विपत् र सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्न सक्षम बनाउन
८. पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्न
९. शिक्षकको पेसागत विकासको अवसर विस्तार र प्रभावकारितामा सुधार गर्ने गरी संस्थागत प्रबन्ध गर्न
१०. शिक्षकहरूमा आधुनिक सूचना तथा सञ्चार लगायत शिक्षण पद्धतिको प्रयोगका लागि उनीहरूको क्षमता विकास गर्न

४.२.३ उद्देश्य

यस योजनाले शिक्षक व्यवस्थापन र विकास कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. शिक्षकको छनौट नियुक्ति र पुनःवितरणलाई सुदृढ बनाउनु
२. शिक्षक विकास तथा निरन्तर पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्नु
३. पेसागत विकास र सिकाइ आदानप्रदान कार्यक्रमका माध्यमबाट सबै तहमा सक्षम प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु
४. सुपरिवेक्षण शिक्षक तालिमको माध्यमबाट शिक्षकलाई पेसाप्रति उत्प्रेरित र जबाफदेही बनाउनु
५. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय शिक्षक संस्थाहरूसँग सञ्जाल विकास गरी अध्ययन अन्वेषण तथा अनुसन्धानका लागि आपसी सहकार्य गर्नु ।

४.२.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. शिक्षक सक्षमता प्रारूपलाई आत्मसात् गरी शिक्षक तयारी र छनौट प्रक्रियालाई सहजीकरण गरिनेछ ।

२. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत क्षेत्रगत र विषयगत आधारमा शिक्षकदरबन्दी मिलान गर्न आवश्यक कार्यविधि तयार गरी पुन वितरण तथा शिक्षक व्यवस्थापन गरिनेछ ।

३. उच्च कार्य सम्पादन गर्ने शिक्षकहरूको लागि प्रोत्साहन र पुरस्कृत गरिनेछ ।

४. नव प्रवेश शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरणमार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।

५. शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी बनाइनेछ ।

६. शिक्षक नियुक्ति सरुवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागी गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नआउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

७. महिला शिक्षक सुत्केरी बिदामा बस्दा वा अन्य कुनै शिक्षक कर्मचारी लामो बिदामा बस्नुपर्दा उक्त अवधिका लागि पठनपाठन अवरुद्ध नहुने वातावरण मिलाइनेछ ।

८. शिक्षकको उपस्थिति नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरी नतिजाप्रति जबाफदेही हुने पद्धति विकासका लागि शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासका लागि विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरिनेछ ।

९. सबै तहमा विद्यालयको प्राज्ञिक एवं प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा मापदण्ड पुगेको (तोकिएको शैक्षिक योग्यता र सम्बन्धित तहमा स्थायी) प्रधानाध्यापक नियुक्त गरिनेछ ।

१०. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि सङ्घ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा शिक्षण सीपविकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने ।

११. शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने ।यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइसमूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ तथा पथप्रदर्शन पद्धतिको विकास गरीकार्यान्वयनमा ल्याइने ।

१२. शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने ।

१३. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरीनतिजाप्रति जबाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने

४.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विषयवस्तुमा दक्ष, शिक्षण पेसाप्रति इमानदार र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा अपेक्षाकृत सुधार हुने

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. सबै विद्यालयमा सूचना प्रविधिको व्यवस्थापन भई शिक्षण सिकाइ सहज र उपलब्धिमा वृद्धि भएको हुने
२. सबै शिक्षकहरूबाट आधारभूत सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गरेको हुने
३. विद्यालय व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने

४. शिक्षकहरूमा पेसा प्रति इमानदारिता र समर्पण भावको विकास भएको हुने
५. विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रभावकारी समय सान्दर्भिक र गुणस्तरीय हुने
६. सबै तहमा मापदण्ड पुगेको (तोकिएको शैक्षिक योग्यता र सम्बन्धित तहमा स्थायी) प्रधानाध्यापक नियुक्त भएको हुने ।
७. पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण भएको हुने ।
८. शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त गरेको हुने ।
९. शिक्षकको वृत्ति विकासका लागि मापनयोग्य, पारदर्शी वस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापितहुनेछ ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट शिक्षक व्यवस्थापन र विकास निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	१२	१२	१२	१२	१२	१२
२	आधारभूत तहमा कार्यरत शिक्षकतालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००
३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत तालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००
४	सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी नूनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)		६०.००	७०.००	८०.००	९०.००	१००.००
५	शिक्षकपेसागतसहयोगप्रणाली लागु भएका विद्यालय		११	११	११	११	११

४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्र सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						१० वर्षको लक्ष्य
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
१	कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२	अस्थायीकरार तथा निजि स्रोतमा नियुक्त हुने शिक्षक व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड र निर्देशिका निर्माण गर्ने	पटक	०	१	०	०	०	१	१
३	शिक्षक सेवा आयोग तयारीका लागि कक्षा सञ्चालन (लक्षीत वर्गका लागि)	सख्या	०	१०	१०	१०	१०	४०	१००
४	नवप्रवेशी स्थायी करार शिक्षक समेतलाई छोटो अवधिको सेवा प्रवेश तालिम	शिक्षक	०	५	५	५	५	२०	४०
५	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको अभिलेखीकरण	विद्यालय	११	११	११	११	११	११	११
६	शैक्षणिक योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि शिक्षकलाई तालिम	विद्यालय	११	११	११	११	११	११	११
७	शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि विज्ञहरुको सूची तयार तथा अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१	१
८	असल अभ्यास गरेका विद्यालयहरुको अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	निरन्तर	निरन्तर

क्र सं	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						१० वर्षको लक्ष्य
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
९	विद्यालय सुपरीवेक्षण र पृष्ठपोषण प्रदान	पटक	१	१	१	१	१	निरन्तर	निरन्तर
१०	शिक्षक मार्फत कार्यमुलक अनुसन्धान	पटक	१	१	१	१	१	निरन्तर	निरन्तर
११	आधारभूत तहका शिक्षकहरुका लागि छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम	सङ्ख्या	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०
१२	प्रध्यानाध्यापकलाई नेतृत्व विकास तालिम	प्र.अ.	०	११	०	०	११	११	११
१३	एकीकृत पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणाली सम्बन्धमा शिक्षकलाई तालिम	शिक्षक	०	४२	०	४२	०	४२	४२
१४	प्रध्यानाध्यापकहरुको लागि विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अध्यावधिक सम्बन्धी तालिम	प्रअ	०	०	११	०	०	११	११
१५	स्थानीय विज्ञ समुह मार्फत सुपरीवेक्षण	पटक	१	१	१	१	१	निरन्तर	निरन्तर
१६	प्रध्यानाध्यापक मार्फत सुपरीवेक्षण	पटक	१	१	१	१	१	निरन्तर	निरन्तर

४.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

बजेट अनुमान

			भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	2083	2084	2085	2086	2087	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
1	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	300	0	0	0	300	600	0	0	600	
2	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने ।	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
3	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
4	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालनका गरेर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	200	200	200	200	200	1000	1000	0	0	
5	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	500	500	500	500	500	2500	1250	0	1250	
6	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने	पटक	50	50	50	50	50	250	0	0	250	

7	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था	जना	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
8	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	वटा	100	0	0	100	0	200	0	0	200	
9	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
			1550	1150	1150	1250	1450	6550	3250	0	3300	

४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

नेपाल एक सामाजिक एवं सांस्कृतिक रूपमा विविधता भएको देश हो । नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा नै समता र समावेशीताका बारेमा भनिएको छ कि "बहु जातीय बहुभाषिक बहु धार्मिक बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधता बिचको एकता सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै वर्गीय जातीय क्षेत्रीय भाषिक धार्मिक लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछुतको अन्त गरी आर्थिक समानता समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने " कुराको सङ्कल्प गरिएको छ । यसरी राज्यका हरेक वर्गलाई राज्य सञ्चालन तथा विकासको मूल प्रवाहमा अघि बढाउने कुरा संविधानमा उल्लेख गरिएको छ ।यसैगरी विभिन्न बञ्चितीकरणमा परेका समुदायलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउने दायित्व पनि राज्यकै हो । भौगोलिक क्षेत्रगत आर्थिक स्तरगत तथा लैङ्गिक भिन्नताको प्रभाव पनि शैक्षिक पहुँच सहभागिता र नतिजामा परिरहेको देखिन्छ । त्यसै गरी विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूमा शिक्षाको पहुँच पुऱ्याई सहभागी बनाउन थप प्रयास गरिनु आवश्यक छ

नेपालको विविधतालाई सम्मान र प्रोत्साहन गर्नुका साथै सबैको समतामूलक पहुँच सहभागिता र अपनत्वले मात्र शैक्षिक समावेशीकरण र गुणस्तरलाई प्रतिबिम्बित गर्न सक्छ । यस कारण शिक्षामा विविधता (Diversity), समता (Equity) र समावेशिता (Inclusion) को प्रवर्द्धन गर्नु आवश्यक छ । यो सामाजिक न्याय स्थापित गर्न शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्ने कार्य भएकोले महत्त्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ । विविधतायुक्त समाजका बालबालिकाहरूलाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु र सबैको सहभागिता सुनिश्चित गर्नु निकै महत्त्वपूर्ण काम हो । यस प्रक्रियामा देखिएका बाधा अवरोधहरूको पहिचान गरी सोको निराकरणका साथ सहजीकरण गर्नु पनि शिक्षा सरोकारवालाहरू सबैको दायित्व हो ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको इतिहासमा विगतदेखि विभिन्न कारणले पछाडि परेका र विभिन्न कारणले अशक्त वर्गलाई राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउनका लागि विभिन्न प्रयत्नहरू भएको देखिन्छ । २००४ सालमा छात्राहरूका लागि छुट्टै विद्यालयको रूपमा पद्मकन्या विद्याश्रमको स्थापना वि सं २०२१ मा लेबोरेटोरी स्कुलमा दृष्टिविहीन बालबालिकाका लागि एकीकृत विद्यालय सञ्चालन खगेन्द्र नवजीवन केन्द्र २०२८ मा विशेष शिक्षा परिषद् गठन २०५० साल देखि विभिन्न शैक्षिक योजनामा अपाङ्गता भएका वा फरक क्षमताका बालबालिकाहरूका लागि विशेष व्यवस्था गर्ने लगायत थुप्रै संस्थागत संरचना कानुनहरू बनेको कुरा हाम्रो शैक्षिक इतिहासबाट झल्कन्छ ।

शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासम्धी प्रतिबद्धता तथा प्रोटोकलहरू जसमा नेपालले हस्ताक्षर गरी पक्ष राष्ट्र बनेको छ यसको कार्यान्वयन गर्नु राज्यको दायित्व हुन्छ । नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि समतामूलक अवसर सुनिश्चित गर्ने सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय प्रमाणिक नियमहरू १९९३ एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको दशक सन् १९९३ – २००२ सालामानका घोषणा

१९९४ तथा महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मुलन गर्ने महासम्धी १९७९ तथा संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी महासम्धी सन् २००६ आदिमा प्रतिबद्धता जनाएको छ ।यसको कार्यान्वयन गर्नु नेपाल सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय दायित्व बनेको हुन्छ । विशेषतः संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी महासम्धी सन् २००६ को धारा २४ ले अपाङ्गता भएका बालबालिकाले अन्य बालबालिकासँगै समान आधारमा समावेशी शिक्षा पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ ।यस मान्यतालाई नेपाल सरकारले पनि स्वीकार गरी उक्त अन्तर्राष्ट्रिय महासम्धीमा हस्ताक्षर गरी नेपालको सांसदले अनुमोदन समेत गरिसकेको छ ।

सबैका लागि शिक्षा सम्बन्धी डकार घोषणा पत्र २००० तथा सो बमोजिम बनेको राष्ट्रिय कार्य योजना (National Plan of Action) विपन्न नागरिक तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाले निःशुल्क शिक्षा पाउने हक आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा पाउन सक्ने व्यवस्था अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन २०७४ आदिले नेपालको शिक्षामा समता र समावेशीकरणको नीतिलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्नका लागि कानुनी आधार तयार गरेको छ । पछिल्लो समयमा लोक सेवा आयोग तथा शिक्षक सेवा आयोगबाट हुने विज्ञापनमा पनि समावेशी नीति बमोजिम क्षेत्रगत कोटा वितरण गरी तत् तत् क्लस्टरका उम्मेदवारले मात्र प्रतिस्पर्धा गर्न पाउने गरी पदपूर्ति प्रक्रिया अघि बढाएको छ । त्यसै गरी अपाङ्गता भएका बालबालिका छात्रा दलित तथा जनजाति समुदायका बालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा प्राथमिकता तथा आरक्षण कोटाको कारण यस्ता समुदायका बालबालिकाहरूको सहभागिता र पहुँच वृद्धि भएको छ । त्यसै गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरू मध्ये लक्ष्य नं ४ ले समावेशिता र समतालाई विशेष जोड दिएअनुसार नेपालले राष्ट्रिय कार्य योजना तयार गरेको छ ।

समतामूलक पहुँच र समावेशितालाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि हाल नेपाल सकारले विभिन्न कार्यक्रमहरू पनि अघि सारेको छ । दिवा खाजा कार्यक्रम निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण अपाङ्गता भएका तथा सीमान्तकृत बालबालिकाहरूका लागि आवासीय तथा गैर आवासीय छात्रवृत्ति कार्यक्रम आधारभूत तहमा मातृभाषा वा बहु भाषाको प्रयोग गरी सिकाउने नीति विद्यालय तहमा महिला शिक्षकको नियुक्तिमा प्राथमिकता प्राथमिक तहमा ३ दरबन्दी भएमा कम्तीमा एक जना महिला शिक्षक हुनुपर्ने ५ दरबन्दी भएमा न्यूनतम दुई जना महिला शिक्षक हुनुपर्ने र ७ जना वा सो भन्दा बढी दरबन्दी भएमा न्यूनतम ३ जना महिला शिक्षक अनिवार्य रूपमा कायम गर्नुपर्ने नीति स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धी व्यवस्था लक्षित वर्गका बालबालिकाको गुनासो सम्बोधन गर्नका लागि लैङ्गिक सम्पर्क विन्दु राख्ने व्यवस्था विद्यालय नर्स कार्यक्रम प्रत्येक सार्वजनिक निकाय वा संस्थामा सूचना अधिकारी राख्नुपर्ने नीति तथा शिक्षक तालिममा समेत समावेशिता र समता सम्बन्धी विषयवस्तु राख्ने प्रावधान आदिबाट राज्यले यस सम्बन्धमा धेरै नीतिगत कानुनी संरचनागत र कार्यक्रमगत रूपमा पनि धेरै कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको देखिन्छ ।

विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले अर्थपूर्ण पहुँचमा कार्यमूलक सहभागितामा र अर्थपूर्ण सिकाइ उपलब्धिमा गरी तीनओटा क्षेत्र पहिचान गरेको छ । सबै बालबालिकाहरू भयरहित र सौहार्दपूर्ण वातावरणमा विद्यालयमा भर्ना हुनु भनेको पहुँच सुनिश्चित गर्नु हो ।सामाजिक र शैक्षिक प्रक्रियामा सुरक्षित भावनाका साथ स्वीकार्य हुनु सहभागिता हो ।सिकाइ उपलब्धि भन्नाले बालबालिकाले आवश्यकता अनुसारको जीविकोपार्जन तथा जीवनोपयोगी सीप सिक्नु हो। यसका लागि नेपाल सरकारले लिङ्ग सामाजिक आर्थिक

अवस्था भौगोलिक अवस्थिति स्वास्थ्य तथा पोषणको स्थिति अपाङ्गता जातजाति भाषा संकटासन्न अवस्थाका बालबालिकालाई लक्षित वर्ग वा समूह मानेको छ ।

नासों गाउँपालिकाको आधारभूत तह कक्षा १-८ को खुद भर्ना दर ९०.२ प्रतिशत र माध्यमिक तह कक्षा ९-१२ को खुद भर्ना दर५५.१ प्रतिशत पुगेको छ । तसर्थ अझै पनि यस गाउँपालिका आधारभूत तह (१-५) मा ९.६%, आधारभूत तह (१-८) मा ९.८% र माध्यमिक तह ९-१२ मा ५४.९ % बालबालिकाहरू विद्यालय पहुँच भन्दा बाहिर रहेको देखिन्छ । पछिल्लो समयमा नासों गाउँपालिकाले लक्षित वर्गका बालबालिकाका लागि सञ्चालन गरेका विभिन्न कार्यक्रमहरूका कारण बालबालिकाहरूको सहभागिता पहुँच र सिकाइ उपलब्धि र साक्षरता दरमा पनि क्रमशः वृद्धि हुँदै गइरहेको छ । त्यसै गरी प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाको प्रतिशत ५०% मात्र रहेको छ भने अझै पनि कक्षा १मा भर्ना हुने आउने बालबालिकाहरू बाल विकास र शिक्षाको अनुभव प्राप्त गर्न सकेका छैन । प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा खुद भर्ना दर ४२.४ प्रतिशत रहेको छ तसर्थ ५७.६ प्रतिशत प्रारम्भिक बाल विकास उमेर समूहका बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको पहुँच भन्दा बाहिर रहेका छन् ।आधारभूत तहको लैङ्गिक समता सूचक ०.९९ दरको नजिक पुगेको छ । त्यसै गरी माध्यमिक तहको लैङ्गिक समता सूचक १.४१ पुगी सन्तुलित अवस्थामा रहेको छ । महिला शिक्षकको सहभागिता आधारभूत तहमा ३८.१८ प्रतिशत र माध्यमिक तहमा ११.११ प्रतिशत रहेको छ ।

नासों गाउँपालिकाको अवस्था पनि राष्ट्रिय मानक सँग नजिक नजिक रहेको देखिन्छ भने कतिपय पक्षमा अगाडि रहेको देखिन्छ । विद्यालय शिक्षालाई समतामूलक र समावेशी बनाउन राष्ट्रिय कार्यक्रमहरू नासों गाउँपालिकाले पनि सञ्चालन गरिरहेको छ । नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय मार्फत सशर्त कार्यक्रमको रूपमा नासों गाउँपालिकामा प्राप्त शैक्षिक कार्यक्रमहरू सबै कार्यान्वयन भइरहेको छ । निःशुल्क पाठ्यपुस्तक छात्रवृत्ति (छात्रा, अपाङ्ग र दलित) दिवा खाजा कार्यक्रम निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण आदि कार्यक्रमले लक्षित वर्गका बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउन मदत गरिरहेको छ । यसले गर्दा प्रत्यक्ष र परोक्ष ढङ्गले शिक्षामा समता र समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गरेको देखिन्छ ।

नासों गाउँपालिकामा शिक्षामा समता र समावेशी शिक्षा कार्यान्वयनका निम्नानुसार समस्या तथा चुनौतीहरू देखिन्छ ।

1. सबै प्रकारका अपाङ्गता भएकाहरूका लागि शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न ।
2. अपाङ्गता भएका कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका र सामाजिक रूपले पछि परेका बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा टिकाइ राख्न ।
3. लक्षित समूहको शिक्षामा सहभागिता तथा उपलब्धि सुनिश्चित गर्न
4. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गतामैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्न ।
5. पाठ्यक्रम पाठ्यसामग्री शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया लगायत समस्त शैक्षिक प्रणालीमा विविधता समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्न।
6. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद दुर्व्यवहार हेपाइ नहुने सुनिश्चितता सहित बालमैत्री अपाङ्गमैत्री तथा बालिकामैत्री बनाउन

४.३.३ उद्देश्य

यस योजनाले शिक्षामा समता र समावेशीकरण कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

1. महिला दलित जनजाति लोपोन्मुख समुदाय अपाङ्गता भएका कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका जोखिममा परेका आर्थिक रूपले विपन्न द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक तथा आर्थिक कारणले वञ्चितमा परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु।
2. लक्षित समूहका बालबालिकाको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
3. विविधता समता एवं समावेशी शिक्षाका मूल्य मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्नु
4. जनशक्तिको पेसागत दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्दै शैक्षिक सुशासन कायम गर्न विद्यमान संरचनाहरूलाई जबाफदेही बनाउनु ।
5. पाठ्यक्रम पाठ्यसामग्री शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप लगायत समस्त शैक्षिक प्रणालीमा विविधता समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउनु
6. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद तथा दुर्व्यवहार नहुने सुनिश्चितता गरी बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सहभागिता र सिकाइ सहज हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

४.३.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. स्थानीय तह र विद्यालयमार्फत सेवा क्षेत्रका लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क यकिन गरी सो अनुसारको शिक्षामा पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध गरिनेछ ।
2. अपाङ्गताको प्रारम्भिक लेखाजोखा **(Disability Screening)** गर्दै अपाङ्गताका किसिम तथा स्वरूप पहिचान गरी विशेष कार्यक्रमको माध्यमबाट उपयुक्त समावेशी शिक्षाको व्यवस्थाका गरिनेछ ।
3. सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षा उपलब्ध गराइनेछ ।
4. विद्यालयमा दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य पोषण सरसफाइ तथ्य स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीहरू लक्षित महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा शिक्षा प्रदान गरिनेछ ।
5. आधारभूत तहको पाठ्यक्रममा स्थानीय भाषा संस्कृति भूगोल इतिहास ज्ञान तथा सीप समावेश गरिनेछ ।त्यसैगरी सिकाइलाई जीवनोपयोगी सीपसँग आबद्ध गरिनेछ ।
6. आवश्यकताअनुसार पोसाक स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइनेछ ।

7. विद्यालयमा अभिभावकहरूको संलग्नता बढाई विद्यालय प्रति सबैको अपनत्व वृद्धि गरिनेछ ।

8. सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकता सम्बोधन गर्ने गरी विविधता कायम गरिनेछ भने विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद दुर्व्यवहार र हेपाइ नहुने सुनिश्चितता सहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरिनेछ ।

9. लक्षित समूहका बालबालिकालाई सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गरी उनीहरूको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने हकको सुनिश्चितताका लागि समयसापेक्ष पाठ्यक्रम अनुकूलन नमुना शैक्षिक सामग्रीको विकास तथा शिक्षण गर्ने सीपयुक्त जनशक्तिको आवश्यकताअनुसार व्यवस्था गरिनेछ ।

10. विद्यालयका हरेक क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूमा समावेशी सिद्धान्त तथा मान्यता बमोजिम आवश्यक प्रबन्ध गरिनेछ

11. औपचारिक विद्यालय शिक्षाबाट वञ्चितमा परेका लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हकको सुनिश्चितताका लागि गैरसरकारी सङ्घसंस्था निजी क्षेत्र र औपचारिक विद्यालयहरूलाई सहभागी गराइनेछ ।

12. विद्यालयमा गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र को स्थापना गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि बालबालिका, शिक्षक, अभिभावक, र सरोकारवाला निकायको क्षमता विकास गरिनेछ ।

४.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

1. महिला दलित जनजाति लोपोन्मुख समुदाय अपाङ्गता भएका कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका जोखिममा परेका आर्थिक रूपले विपन्न द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक तथा आर्थिक कारणले वञ्चितमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने ।
2. लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार हुने ।
3. विविधता समानता एवं समावेशी शिक्षाका मूल्य मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने जनशक्तिहरूको पेसागत दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्दै शैक्षिक सुशासन कायम गर्न विद्यमान संरचनाहरू जवाफदेही बन्ने ।
4. विद्यालयमा कुनै प्रकारको विभेद दुर्व्यवहार हेपाइरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।
5. पाठ्यक्रम पाठ्यसामग्री शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया लगायत समस्त शैक्षिक प्रणालीमा विविधता समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि हुने ।
6. विद्यालयहरूमा अपाङ्गमैत्री र लैङ्गिक मैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट शिक्षामा समता र समावेशीकरणमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	७.८	५.८	३.८	२.८	२.०	७.८
२	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक	१.२	१.२	१.२	१.२	१.२	१.००
३	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचक	१.४१	१.३०	१.२५	१.२५	१.२५	१.२
४	प्रारम्भिक पहिचान गर्ने विद्यालय संख्या	०	११	११	११	११	११
५	विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क शिक्षक तोकिएको विद्यालय	०	२	२	२	२	२
६	गुनासो सुनुवाई संयन्त्र कार्यान्वयन भएका विध्यालय	०	२	२	२	२	२

४.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	बालबालिकाको अपाङ्गताको लेखाजोखा गरी सो का आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाई नहुने सुनिश्चित गर्न संयन्त्र स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	लैङ्गिक सञ्जाललाई स्थानीय तहहरूमा विस्तार गरी बालविवाह,लैङ्गिक हिंसा, हानिकारक लैङ्गिक अभ्यास तथा सकारात्मक पुरुषत्वका विषयमा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालनमा परिचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	लक्षित वर्ग पहिचानका लागि सर्वेक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकालाई भर्ना	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
	गराउनका लागि जनचेतना अभियान सञ्चालन							
७	विद्यालयका भौतिक तथा शैक्षिक संरचनाहरु अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	१०
८	दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन तथा सम्मानजनक र बालमैत्री वातावरण निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०
९	समता र समावेशीकरणमा अभिभावकको दायित्व विषयक सचेतना गोष्ठी	पटक	१	१	१	१	१	१०
१०	सबै विद्यालयहरुमा लैङ्गिक संपर्क बिन्दुको स्थापना र जिम्मेवारी प्रदान	पटक	१	१	१	१	१	१०
११	विद्यालयमा गुनासो सुनुवाई संयन्त्रको स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१०

४.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

शिक्षामा समता र समावेशीकरणका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	बालबालिकाको अपाङ्गताको लेखाजोखा गरी सो का आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१५०	०	०	०
२	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाई नहुने सुनिश्चित गर्न संयन्त्र स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	0	०	२५०	०
३	लैङ्गिक सञ्जाललाई स्थानीय तहहरूमा विस्तार गरी बालविवाह,लैङ्गिक हिंसा, हानिकारक लैङ्गिक अभ्यास तथा सकारात्मक पुरुषत्वका विषयमा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालनमा परिचालन गर्ने	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	0	०	५००	0
४	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	0	0
५	लक्षित वर्ग पहिचानका लागि सर्वेक्षण	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	0	०	२५०	0

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकालाई भर्ना गराउनका लागि जनचेतना अभियान सञ्चालन	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१५०	०	0	0
७	विद्यालयका भौतिक तथा शैक्षिक संरचनाहरु अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने	पटक	१५	१५	१५	१५	१५	७५	0	७५	७५	0
८	दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन तथा सम्मानजनक र बालमैत्री वातावरण निर्माण	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०	0	०	६०	0
९	समता र समावेशीकरणमा अभिभावकको दायित्व विषयक सचेतना गोष्ठी	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	0	0	७५०	0
१०	सबै विद्यालयहरुमा लैङ्गिक संपर्क बिन्दुको स्थापना र जिम्मेवारी प्रदान	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०	०	0	0	६०
११	विद्यालयमा गुनासो सुनुवाई संयन्त्रको स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०	0	0	0	५०

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाइसँग उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाको प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुन्छ । स्वस्थ बच्चाको मस्तिष्क पनि स्वस्थ हुन्छ । स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाइ सहभागिता बढाई उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्छ । बालबालिकाको राम्रो स्वास्थ्यका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यास (Sanitation and hygiene practice) र प्रारम्भिक स्वास्थ्य जाँच तथा स्वास्थ्य सेवाहरूको प्राप्ति सहज रूपमा हुनुपर्छ । बालबालिकाले पोषणयुक्त खाना प्राप्त गर्नका लागि विद्यालयमा बिताउने तथा आउन जाने समय समेतलाई गणना गर्दा हुन आउने ७-८ घण्टाको समयको करिब मध्यतिर खाजा खाजाको प्रबन्ध गर्ने कुरा एउटा विद्यालयमा हुनु जरुरी छ । त्यसै गरी १२ वर्षको उमेर देखिएका बालिकाहरूका लागि सामान्य सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारी सम्बन्धी सरसफाइ तथा स्वच्छता (Menstrual hygiene)सम्बन्धी सहयोग तथाशिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक छ । विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र अनुपस्थित हुने र बिचैमा कक्षा छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाइ उपलब्धि बढाउन मदत गर्दछ ।

नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयद्वारा जारी सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा कार्यक्रम सहजीकरण पुस्तिका २०७६ ले बाल विकास केन्द्र देखि कक्षा ५ सम्म अध्ययनरत बालबालिकाहरूका लागि विद्यालयमा उपस्थित हुँदा तोकिएका दुर्गम क्षेत्रका जिल्लाका हकमा प्रति व्यक्ति रु २० का दरले र अन्य जिल्लामा प्रति व्यक्ति रु १५ का दरले विद्यालयमा अनुदान निकासा हुने र सो रकमबाट विद्यालयले तोकिएको मापदण्ड बमोजिमको पौष्टिक गुणयुक्त खाजा खुवाउने प्रबन्ध गरेको छ । त्यसै गरी नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट जारी सेनिटरी प्याड (वितरण तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि २०७६ बमोजिम सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा ६ देखि १२ सम्म अध्ययनरत सबै बालिकाहरूका लागि निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण प्रयोग तथा व्यवस्थापन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

स्वस्थ शरीरमा स्वस्थ मस्तिष्कले बास गरेको हुन्छ भने मूल धेयलाई मूर्त रूप दिँदै बालबालिकाका शारीरिकमानसिकसंवेगात्मक पक्षको वृद्धि र विकास सँगै शिक्षा प्राप्त गर्न छात्रछात्राहरू सम्पन्न भई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्दछन् भन्ने मान्यता रहेको छ । यसका लागि एउटा बालकले खानाबाट प्राप्त गर्ने कुल पौष्टिक तत्त्व मध्ये ३०५ क्यालोरी दिवा खाजाबाट प्राप्त गर्नु पर्दछ भन्ने अन्तर्राष्ट्रिय मान्यतालाई परिपूर्ति गर्न गराउन नेपाल सरकार प्रतिबद्ध रहेको छ । विद्यालय एवं बाल विकास केन्द्रहरूले स्थानीय तहमार्फत स्थानीय क्षेत्रमा पाइने अन्नबाली फलफूल तरकारी माछामासुदूध जस्ता पशुजन्य आहारबाट नै सोको व्यवस्थापन भइरहेको छ । यसका लागि राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुसारको प्रतिदिन १५० ग्राम देखि २०० ग्राम सम्मको खाजा व्यवस्थापन गरिएको छ ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा विभिन्न समयमा स्वास्थ्य तथा पोषण (School Health and Sanitation - SHN) पानी सरसफाइ तथा स्वच्छता (Wash) सम्बन्धी केही कार्यक्रम तथा निर्धारित कक्षा र क्षेत्रका विद्यार्थीका लागि दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन् । विद्यालयमा स्वास्थ्य पोषण तथा दिवा खाजा कार्यक्रमको

वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गर्दा सबैका लागि शिक्षाको डकार घोषणापत्र सन् २००० ले सिफारिस गरेको FRESH (Focusing Resources on Effective School Health) ढाँचालाई विचार गरिएको छ ।यस ढाँचाले मुख्य गरी चार वटा अङ्गहरू समावेश गरेको छ । पहिलोः विद्यालय स्वास्थ्य सम्बन्धी नीतिहरू तय गर्नु । दोस्रो : सुरक्षित पानी तथा सरसफाइ सहित सुरक्षित विद्यालय वातावरण सिर्जना गर्नु । तेस्रो : सीपमा आधारित स्वास्थ्य शिक्षाको प्रबन्ध गर्नु । र चौथो : विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा प्रदान गर्नु रहेका छन् । त्यसै गरी नेपालको पन्ध्रौं योजनाको मुख्य रणनीतिक दस्तावेजमा दिवा खाजा र स्वास्थ्यलाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ । त्यस्तै एक सर्वेक्षणले देखाएको छ कि दिवा खाजा कार्यक्रममा गरिएको १ डलरको लगानीले ५ डलर बराबरको प्रतिफल दिएको देखाएको छ । त्यसै गरी दिवा खाजा कार्यक्रम लागु नभएको स्थानको तुलनामा दिवा खाजा लागु भएको क्षेत्रका बालबालिकाहरूको टिकाउ दर ०.८८ प्रतिशतले बढी भएको देखाएको छ ।
नासों गाउँपालिकाका विद्यालयहरूमा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय निर्माण गरिएको र निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन् । सम्पूर्ण छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गरिरहेको । विद्यालयमा स्यानिटरी प्याड प्रयोग पश्चात् उचित किसिमले विसर्जन गर्ने व्यवस्था हुन सकेको देखिदैन।यस गाउँपालिका माध्यमिक विद्यालयमा विद्यालय नर्सको व्यवस्था गरेको छ । एउटा मात्र विद्यालयमा लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीका बाकस, बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की प्रदान गरिए पनि सबै विद्यालयलाई उपलब्ध भएको छैन । यस गाउँपालिकामा प्रकाश ज्योति माध्यमिक विद्यालयमा आवासीय छात्रावासको व्यवस्था गरेका कारणले बालबालिकाहरूलाई विद्यालयले तयार पारेको मेनुको आधारमा दिवा खाजा सहित खानाको व्यवस्था गरिएको छ ।
दिवा खाजा स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा निम्नलिखित चुनौतीहरू देखिएका छन्

1. दिवा खाजा स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका कार्यक्रमका लागि पर्याप्त तथा दिगो वित्तीय प्रबन्ध सुनिश्चित गर्न
2. सबै विद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरी नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउन
3. विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वास्थ्यकर विद्यालय खाजा सुनिश्चित गर्न
4. विद्यालय खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसँग जोड्न ।
5. कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गर्ने र समयबद्ध कार्यक्रम मूल्याङ्कन पद्धति विकास गर्न ।
6. विद्यालय खाजा तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रममा एकरूपता र गुणस्तरीय कायम गर्न स्पष्ट मापदण्डको विकास गर्न ।
7. विद्यालय प्राथमिक उपचारको तालिम सहित आवश्यक सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्न नसक्न ।

४.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

1. विद्यालय खाजासँग सम्बन्धित सेवाहरूमा सुधार गरी प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकालाई स्वास्थ्यकर तथा पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु ।
2. विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका बारेमा सुधार गर्नु ।
3. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूका स्वास्थ्य पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी व्यवहारलाई प्रोत्साहन गर्नु ।
4. अभिभावक स्थानीय सरकार र अन्य सरोकारवालाहरूको समन्वय र सहभागिता वृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु
5. बालबालिकामा असल बानी ब्यहोरा सिकाई उनीहरूलाई सभ्य नागरिक बन्न प्रेरित गर्नु
6. स्वास्थ्य र पोषण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी बालबालिकाको स्वास्थ्य र पोषण अवस्थामा सुधार गरी विद्यालयको पहुँच र निरन्तरता वृद्धि गरी सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु ।
7. दिवा खाजा कार्यक्रमका माध्यमबाट बालबालिकालाई पोषक तत्त्व उपलब्ध गराउने र स्वास्थ्य तथा पोषणका कारण विद्यालय छाड्ने प्रवृत्तिलाई न्यूनीकरण गर्नु ।

४.४.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. स्थानीय तहमा विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम स्थानीय व्यवस्थापन समिति निर्माण तथा संस्थागत निर्णय गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
2. भौगोलिक अवस्था स्थानीय उत्पादन र सामग्रीको उपलब्धताका आधारमा गुणस्तरीय दिवा खाजाको साप्ताहिक मेनु तयार गरिनेछ ।
3. विद्यालय वा बाल विकास केन्द्रमा दिवा खाजा कार्यक्रमको स्थलगत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न स्थानीय तहमा अनुगमन समिति गठन गरी नियमित अनुगमन गरिनेछ ।
4. दिवा खाजा कार्यक्रमका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यक परामर्श तथा पृष्ठपोषण प्रदान गरिनेछ ।
5. सशर्त अनुदानको रूपमा प्राप्त रकम सम्बन्धित विद्यालय वा बाल विकास केन्द्रको खातामा नियमानुसार निकासा दिई यसको सदुपयोग भए नभएको अनुगमन गरिनेछ ।
6. विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी साबुन तथा सरसफाइ सामग्री सहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय तथा युरिनल, हात धुने ठाउँ स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गरिनेछ ।

7. विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच जुकाको औषधि तथा सूक्ष्म पोषक तत्त्व प्रदायक ट्याबलेटहरु भिटामिन ए आइरन चक्की आदिको वितरण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

8. विद्यालयमा स्वास्थ्य तथा खाद्य सुरक्षा सफाइ तथा स्वच्छता किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्न स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसँग समन्वय र सहयोगमा संयुक्त कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

9. दिवा खाजा तथा स्वास्थ्य र सरसफाइको अवस्थाको आधारमा विद्यालयको गुणस्तर परीक्षण गर्ने परिपाटीको विकास गरी विद्यालय प्रशासनलाई थप जिम्मेवार बनाइनेछ ।

10. विद्यालयमा प्राथमिक उपचार, विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी शिक्षकलाई आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।

४.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार गरी सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. प्रारम्भिक बाल विकास देखि आधारभूत तह कक्षा ५ सम्म अध्ययनरत सबै बालबालिकाहरूले स्वास्थ्यकर पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा स्थानीय तहमार्फत विद्यालयबाट प्राप्त हुने ।

२. पालिकामा अध्ययनरत लक्षित समूहले दिवा खाजाबाट आवश्यक क्यालोरी, भिटामिन , प्रोटिन आदि प्राप्त गरी बालबालिकाको स्वास्थ्यमा क्रमिक सुधार रसमयमै खाने बानीको विकास हुने

३. विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा विद्यालयमा पर्याप्त पानी साबुन तथा सफाइ सामग्री सहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय तथा युरिनल, हात धुने ठाउँ स्वच्छ खानेपानी भई विद्यालयमासरसफाइयुक्त वातावरण सिर्जना हुने।

४. सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थी सङ्ख्या र निरन्तरता (टिकाउपन) वृद्धि हुनेर बिचैमा कक्षा छाड्ने दर घट्ने ।

५. विद्यालयमा विद्यार्थीलाई स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाइ तथा स्वच्छता,किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी आधारभूत शिक्षा प्राप्त हुने ।

६. लक्षित समूहका बालबालिकाको चौतर्फी एवं सन्तुलित विकासमा सकारात्मक प्रभाव पर्न गई बालबालिकाको सिकाइमा सकारात्मक परिवर्तन आउने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमकामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	प्राथमिक उपचार किट, जुकाको औषधी चक्की वितरण गर्ने विद्यालय	२	११	११	११	११	११
२	पिउने पानी तथा स्वच्छता सहितको शौचालय भएका विद्यालय संख्या	११	११	११	११	११	११
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने विद्यालय	११	११	११	११	११	११
४	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	०	११	११	११	११	११
५	नर्सिङ् सेवा तथा सुविधा पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१

४.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	दिवा खाजाका व्यवस्थापन समितिलाई तालिम	पटक	०	१	०	१	०	४
४	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरूलाई महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	१०

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
८	विद्यालयमा स्वास्थ्य खाद्य सुरक्षा सफाइ तथा स्वच्छता पोषण र किशोरीहरुका लागि महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	१०
९	सेनिटरी प्याडको सहि विसर्जन तथा व्यवस्थापनका लागि डिस्पोजल विनको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	१०
१०	दिवाखाजा सेनिटरी प्याडको व्यवस्थापन तथा प्रयोग तथा विद्यालय सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धमा अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०

४.४.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रमका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	0	०	१५०	०

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
	सामग्रीको प्रबन्ध											
२	दिवा खाजाका व्यवस्थापन समितिलाई तालिम	पटक	०	१००	०	१००	०	२००	२००	0	0	0
३	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	0	0	२५०	0
४	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	0	0		१५०
५	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	0	0	0	१५०

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	विद्यालयमा स्वास्थ्य खाद्य सुरक्षा सफाइ तथा स्वच्छता पोषण र किशोरीहरुका लागि महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षा	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	0	0	७५०	0
७	सेनिटरी प्याडको सहि विसर्जन तथा व्यवस्थापनका लागि डिस्पोजल विनको व्यवस्था	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	0	0	२५०	0
८	दिवाखाजा सेनिटरी प्याडको व्यवस्थापन तथा प्रयोग तथा विद्यालय सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धमा अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०	0	0	५०	0

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय

आपतकालिन अवस्था भनेको सामान्यतया कुनै प्राकृतिक वा मानवद्वारा सिर्जित वा निर्मित घटनाहरूको कारण आउने परिणाम हो । यसलाई आकस्मिक घटना पनि भनिन्छजसले जनधन साधन स्रोतको ठुलो क्षति पुऱ्याउनुका साथै सामाजिक जनजीवनमा पनि प्रतिकुल असर पार्दछ ।यसबाट सिर्जित हुने परिस्थितलाई मानव समुदायले आफ्नो क्षमता र साधन स्रोतको प्रयोग गरी धान्न नसक्ने भएकोले यसलाई आपत्काल तथा सङ्कटपूर्ण अवस्था भनिएको हो ।युद्ध द्वन्द्व महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालिन तथा सङ्कटकालीन अवस्थामा शिक्षा (Education in Emergency and Crisis)को रूपमा लिने गरिन्छ । यसको मूल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न सङ्कटकालीन अवस्थामा बालबालिका लगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा प्रकोपबाट सिर्जित सङ्कटको व्यवस्थापन सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्बाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी र सञ्चालन गर्नु हो ।यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी (Preparedness)आपत्कालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन (Response) र आपत्काल पश्चात् क्षतिको आपूरण (Recovery) गर्ने कार्य ढाँचा समेटिएको हुनुपर्छ ।

यस्तो सङ्कटपूर्ण अवस्थाको व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह मात्र जिम्मेवार भएर पुग्दैन । यसका लागि राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको सहयोग र एकता आवश्यक हुन्छ । यस्तो विषम परिस्थितमा स्थानीय तहले पनि सिकाइलाई निरन्तरता दिनु र शैक्षिक क्षति रोक्नु अपरिहार्य छ । कोभिड १९हैजाप्लेगसार्सबर्डफ्लु आदि जस्ता महामारीजन्य रोगहरू र प्राकृतिक विपत्तिमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा योजना आवश्यक पर्ने भएकोले यस योजनामा यो विषयवस्तुलाई प्रमुखताका साथ उठाइएको छ । शिक्षालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा स्वीकार गरेको र आपतकालिन अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरिएपछि यो विषय योजनाको एक अभिन्न अङ्ग बन्न पुगेको छ । नेपालमा मात्र हैन विश्वका अधिकांश देशहरूले बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धी (Child Right Convention – CRC) १९८९ तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानुन विश्वव्यापी तथा क्षेत्रीय घोषणा तथा प्रतिवद्धताका कारण पनि यसलाई राज्यका हरेक अङ्गले आ आफ्नो स्तरबाट सम्बन्धित नीति कानुन तथा योजनाहरूमा समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने अवस्था छ ।

आपत्कालीन तथा प्रकोपजन्य अवस्थाहरूको रूपमा विशेषतः तीन प्रकारका अवस्थाहरूलाई समावेश गर्न सकिन्छ (१) प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण (Disaster Risk Reduction - DRR)यस अन्तर्गत भूकम्प बाढी पहिरो हावाहुरी हिमपात हिम पहिरो आगलागी चट्याङ खडेरी दुर्घटना अति चिसो र तातो वातावरण पर्दछन् । (२) महामारी (Pandemic, Epidemic) यस अन्तर्गत झाडापखाला कालाज्वर हैजा भाइरल ज्वरो डेंगु टाइफाइड हेपाटाइटिस बर्डफ्लू एन्फ्लुएन्जा क्षयरोग कुष्ठरोग ठेउला स्वाइन फ्लु कोभिड आदि सरुवा रोगहरू पर्दछन् । (३) युद्ध द्वन्द्व विस्थापन बसाइसराइ(War, Conflict, Displacement, Migration) यस अन्तर्गत आन्तरिक तथा बाह्य युद्ध एवं द्वन्द्व तथा साम्प्रदायिक धार्मिक

राजनैतिक आदि द्वन्द्व शोषण दुराचार तथा अन्य कारणले नागरिकहरूको विस्थापन तथा बसाइसराइ आन्तरिक तथा बाह्य स्थानान्तरणका कारण बालबालिकाले शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुरक्षित गर्ने कुराहरू पर्दछन् । आपत्कालीन तथा सङ्कटापन्न अवस्थामा माथिका तीन वटा पक्षहरूलाई बाल अधिकार (Child Right), समावेशीकरण(Inclusiveness), समता र न्याय(Equity and justice),पहुँच(Access), गुणस्तर र सुशासन(Quality and good governance) र सेवाको दक्षता(Efficiency of Service)को कोणबाट हेरिनु पर्दछ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

आपत्कालीन अवस्थामा पनि शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिनका लागि राज्यले विभिन्न नीतिगत कानुनी तथा कार्य क्रमिक व्यवस्था लागु गरेको छ ।नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा तथा सुविधाविहीन तथा अपाङ्गहरूका लागि निःशुल्क उच्च शिक्षाको सुनिश्चितताका साथै बालबालिका माथि हुने विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा नियमावली २०७७ ले छात्रवृत्ति दिवा खाजा सुविधाविहीनका लागि विशेष सहयोग मातृभाषामा शिक्षासहित कुनै पनि अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार कुण्ठित नहुने कुरा उल्लेख गरेको छ।त्यसै गरी बालबालिकालाई शारीरिक सजाय (**Corporal punishment**) मानसिक तथा शारीरिक उत्पीडन तथा हेपाइ (**Bulling**) र यौन दुराचार (**Sexual harassment**) बाट मुक्त राखी सिकाइलाई निरन्तरता दिने गरी भयरहित शिक्षण सिकाइ निर्देशिका २०६७ जारी भएको छ । त्यसै गरी विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई सशस्त्र गतिविधि र अन्य हिंसाबाट मुक्त राख्ने विद्यालयलाई दलगत राजनीति तथा अन्य हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने र विद्यालयलाई भेदभाव दुर्व्यवहार बेवास्ता र शोषणबाट मुक्त राखी सिकाइ निरन्तरताको प्रवर्द्धन गर्ने विधि तथा प्रक्रिया समावेश गरेको छ ।

वृहत् विद्यालय सुरक्षा प्याकेज (**Comprehensive School Safety Minimum Package, 2018**) ले सुरक्षित विद्यालय न्युनतम् मापदण्डले विशेषतः शिक्षा क्षेत्रमा प्राकृतिक विपत्तिको प्रभावमा केन्द्रित रही तीन वटा पिलरहरू सुरक्षित सिकाइ पूर्वाधार (**Safe Learning Facilities**), विद्यालय विपद् जोखिम व्यवस्थापन(**School Disaster/Risk Management**) र विपद् न्यूनीकरणतथा उत्थानशीलता शिक्षा (**Disaster Reduction and Resilience Education**)को परिकल्पना गरेको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (**School Sector Development Plan - SSDP**), विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (**School Education Sector Plan)** र वृहत् विद्यालय सुरक्षा योजनाले परिकल्पना गरेको वृहत् विद्यालय सुरक्षा न्युनतम् प्याकेज कार्यान्वयनका लागि कार्यविधि पनि बनाएको छ ।

समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई सुरक्षित राखी दिगो र अनुकूल वातावरण सुनिश्चित गर्न दिगो विकासका लक्ष्य ४ को राष्ट्रिय कार्य ढाँचा (**SDG 4 National Framework, 2030**) ले सुरक्षित विद्यालय र प्रकोप व्यवस्थापनका सम्बन्धमा विभिन्न प्रावधानहरू तय गरेको छ । यसमा विशेषतः राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड र अनुसन्धानमा आधारित प्रवर्तनात्मक कार्यक्रमहरूको निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने आन्तरिक तथा बाह्य वातावरणका न्युनतम् मापदण्ड तयार गर्ने तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनको परिपालना गर्दै अधिकारमा आधारित लैङ्गिक संवेदनशीलता सुरक्षा चासो र बालमैत्री र

हिंसारहित कार्य ढाँचाको प्रवर्द्धन गर्ने जस्ता विषयहरू अघि सारेको छ । त्यसै गरी पन्ध्रौं योजनाले प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन र उत्थानशीलताका लागि क्षमता विकास गर्ने छुट्टै अन्तर सम्बन्धित विषयको अध्ययन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले पनि सुरक्षित सिकाइ वातावरणका लागि भौतिक तथा मानवीय व्यवस्थापन एव कार्यान्वयनका मापदण्ड तयार गर्ने सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी सैद्धान्तिक एवम् व्यवहारिक ज्ञान दिई विपद्को पूर्व तयारी प्रतिकार्य न्यूनीकरण र पुनर्लाभ सम्बन्धी कार्यक्रमलाई विद्यालय तथा शिक्षालयको वार्षिक कार्य तालिकामा राख्ने विद्यालयमा हुनसक्ने हेपाइ हिंसा असुरक्षा भय त्रास गाली, विभेद लगायतका गैर संरचनात्मक विपद् तथा जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी शिक्षक र समुदायका सदस्यहरूको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री छात्रामैत्री अपाङ्गतामैत्री तथा सुरक्षित हिंसारहित र भयरहित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गरिने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकामा विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता कार्यक्रम सञ्चालनका मुख्य चुनौती र समस्याहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

1. आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षा (**Education in Emergency - EIE**) लाई अन्तर सम्बन्धित विषयको रूपमा अलग्गै विधाका हिसाबले सम्बोधन गर्न
2. यस विषयलाई छुट्टै योजना बनाउने कि योजनाको हरेक अङ्गमा यस विषयलाई सम्बोधन गर्न ।
3. आपत्कालीन अवस्था अन्तर्गत पर्ने प्राकृतिक प्रकोप तथा अन्य सामाजिक सांस्कृतिक कारणबाट उत्पन्न हुने सबै खालका क्रियाकलापहरूलाई एकीकृत रूपमा सम्बोधन गर्न ।
4. अनुमान गर्नै नसकिने (Unpredictable) घटनाहरूलाई पनि यथोचित रूपमा योजनामा सम्बोधन गर्ने
5. अत्यधिक हिमपात हुने भएका करणले चिसो समयमा बालबालिकाहरूको सिकाइ निरन्तरता दिन
6. योजनामा आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षालाई तात्कालिक र दीर्घकालीन गरी दुवै रूपमा सम्बोधन गर्न ।
7. सङ्कटकालीन अवस्थाको शिक्षाका बारेमा योजना बनाउँदा सम्बन्धित सरोकारवाला पक्षलाई सहभागी गराई यथार्थपरक र वास्तविक बनाउन ।

४.५.३ उद्देश्य

यस योजनाले विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

1. सङ्कटको सम्भावित जोखिम कम गर्न औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण निर्माण गर्नु ।
2. सम्भावित सङ्कटको सामना गर्न एवम् उत्थानशील (Resilient) प्रणालीको विकास गर्न भौतिक मानवीय र आर्थिक स्रोतको तयारी(Preparedness) गर्नु
3. सङ्कटको प्रतिकार्य (Response) का लागि संयन्त्र र कार्य ढाँचा तयार गर्नु

4. अल्पकालीन र दीर्घकालीन पुरस्थापना (Response) गर्नु
5. आपत्कालीन अवस्थामा पनि बालबालिकाको पठनपाठन र सिकाइलाई निरन्तरता दिनु
6. आपत्कालीन अवस्थामा सरोकारवाला सबैको प्रभावकारी परिचालन गरी सिकाइमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने

४.५.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. विद्यालयमा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने विपद् वा सङ्कटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको मात्रा वा संकटसन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कन(Assessment)तथा विश्लेषण गरिनेछ ।
2. विद्यालयहरूमा विपद् प्रतिरोधी भौतिक संरचनाको निर्माण गरिनेछ ।
3. स्थानीय तहबाट विपद्का बेला आवश्यक पर्ने यन्त्र उपकरण औषधी खाद्यान्न पोसाक तथा अन्य राहत सामग्री (Relief materials)को प्रबन्ध गरिनेछ ।
4. शिक्षक विद्यार्थी र अभिभावकलाई विपद् व्यवस्थापनका लागि तयारी (Preparedness) रोकथाम(Prevention) प्रतिकार्य(Response) र पुरस्थापना(Recovery) का लागि क्षमता विकास गरिनेछ ।
5. विपद् व्यवस्थापनका लागि तयारी (Preparedness) रोकथाम(Prevention) प्रतिकार्य(Response) र पुरस्थापना(Recovery) का लागि गैरसरकारी क्षेत्र, विकास साझेदार तथा सामाजिक सङ्घसंस्थालाई समेत परिचालन गरिनेछ ।
6. विपद् व्यवस्थापन र सङ्कट कालमा शिक्षाको निरन्तरता सम्बन्धमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासहरूलाई स्थानीय करण (Localization) गरिनेछ ।
7. विद्यालय शान्ति क्षेत्र (School as a peace zone) अवधारणालाई सार्थकता दिन विद्यालयमा राजनीतिक गतिविधिहरूलाई निरुत्साहित गरिनेछ ।
8. प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम न्यूनीकरणका लागि हरित विद्यालय अभियान जलवायु परिवर्तन शिक्षा तथा दिगो विकासका निमित्त शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
9. विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको सिकाइलाई निरन्तरता दिने व्यवस्था गरिने छ ।
10. विद्यालयमा विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

४.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

आपतकालिन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सुरक्षा सहित निरन्तर शैक्षिक क्रियाकलाप सञ्चालन गरी शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

1. विद्यालय तथा समग्र शिक्षा प्रणालीमा प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापनका लागि पूर्व तयारी प्रतिकार्य तथा पुन उत्थानका लागि योजना तथा क्षमता विकास भएको हुने
2. आवश्यक भौतिक मानवीय र आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापनसहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली उत्थानशील (Resilient)हुने
3. विपद्का अवस्थामा पनिस्वास्थ्य उपचार सहित शिक्षाको व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह निरन्तर भई विद्यार्थीहरूको सिकाइ क्रियाकलापमा समेत निरन्तरता आउने ।
4. विद्यालय एवं स्थानीय तहले शैक्षिक सत्रभित्र गर्नुपर्ने शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप समयमा नै पुरा गर्ने ।
5. विपद्को समयमा पनि विद्यालयहरूले वैकल्पिक सिकाइका विभिन्न उपाय खोजी प्रयोग गर्न सक्षम हुने ।
6. सूचना प्रविधिको अत्यधिक प्रयोग भई शिक्षक विद्यार्थीको क्षमता विकास हुने ।

यसयोजनाकोकार्यान्वयनबाटविद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलताकार्यक्रमकामा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन ।

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१
२	हरितविद्यालय सङ्ख्या	०	०	११	११	११	११
३	जलवायुपरिवर्तन तथादिगोविकासनिम्तिशिक्षाजस्ताकार्यक्रमकार्यान्वयनगर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१
४	विपद वा संकटहरुको पूर्वानुमान तथा त्यसको मात्रा वा संकटासन्नता (Vulnerability) को संख्या	०	११	११	११	११	११
५	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन गर्ने विद्यालयको संख्या	११	११	११	११	११	११

४.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	विपत् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति पुनरावलोकन तथा निर्माण	पटक	०	१	०	१	०	२
२	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	०	१	०	१	०	३
३	विपत् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथाउत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	विद्यार्थीका लागि स्वास्थ्य तथा मनोवैज्ञानिक परामर्श सेवा उपलब्धता।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
६	विपद वा संकटहरुको पूर्वानुमान तथा त्यसको मात्रा वा संकटासन्नता (Vulnerability) अवस्थाको मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	विद्यालयहरुमा विपद प्रतिरोधी भौतिक संरचना (**DRR resilient Schools)** निर्माण	पटक	०	१	०	१	०	४
८	विपदका बेला आवश्यक पर्ने यन्त्र उपकरण औषधी खाद्यान्न पोशाक तथा अन्य राहत सामग्री (Relief	पटक	१	१	१	१	१	५

	materials)खरीद तथा प्रबन्ध							
९	विद्यालय शान्ति क्षेत्र (**School as a peace zone**) अवधारणा र समाजको दायित्व सम्बन्धी गोष्ठी	पटक	१	१	१	१	१	१
१०	हरित सफा शान्त र सुरक्षित (Green, Clean, Peace and safe schools)प्रबर्द्धन अभियान सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०
११	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्यसमूह (Self learning action group) निर्माण र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	१०

४.५.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलताका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	विपत् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति पुनरवलोकन तथा निर्माण	पटक	०	१००	०	१००	०	२००	०	०	२००	०
२	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	०	१५०	०	१५०	०	३००	०	०	३००	०

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
३	विपत् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथाउत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
४	शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	६००	०	०	०	६००
५	विपद वा संकटहरुको पूर्वानुमान तथा त्यसको मात्रा वा संकटासन्नता (Vulnerability) अवस्थाको मूल्याङ्कन	पटक	९०	९०	९०	९०	९०	४५०	४५०	०	०	०
६	विपदका बेला आवश्यक पर्ने यन्त्र उपकरण औषधी खाद्यान्न पोशाक तथा अन्य राहत सामग्री (Relief materials)खरीद तथा प्रबन्ध	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	२५०	०	०
७	विद्यालय शान्ति क्षेत्र (**School as a peace zone**) अवधारणा र समाजको दायित्व सम्बन्धी गोष्ठी	पटक	८०	८०	८०	८०	८०	४००	०	०	४००	०
८	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्यसमूह (Self learning action group) निर्माण र परिचालन	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	०	२५०
९	शिक्षकलाईसामजिक मनोविमर्श तालिम	पटक	०	२००	०	२००	०	४००	०	०	४००	०

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

विद्यालय सञ्चालनका लागि नभई नहुने एउटा महत्त्वपूर्ण पक्ष भौतिक पूर्वाधार हो ।बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय पढ्नका लागि कक्षाकोठा खेल्नका लागि खेलमैदान शौचका लागि शौचालय सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन् । एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बाल विकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत र माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०वर्ग मिटर बराबरको क्षेत्रफल मापदण्ड शिक्षा नियमावलीमा उल्लेख गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन कक्षाकोठा फर्निचर प्रयोगशाला शौचालय पानी पुस्तकालय बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवम् बालमैत्री हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरिएको छ । यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य रणनीति लक्ष्य नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

हाल नासों गाउँपालिकामा सामुदायिक ११ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । संस्थागत विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा सुधारको जिम्मेवारी विद्यालय सञ्चालकको नै हुन्छ । सामुदायिक विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने दायित्व नेपाल सरकार र समुदायको हुने गर्दछ । यस गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरू मध्ये अधिकांश विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार मध्यम स्तरको रहेका छन् । विद्यालयका भवनहरू मिश्रित प्रकारका रहेका छन् । केही विद्यालय भवन माटोको गाह्रो लगाई काठ तथा जस्तापाताले छाएका छन् भने कतिपय ट्रस भवन रहेका छन् । आधारभूत तहमा अधिकांश विद्यालयमा माटोको गाह्रो र जस्तापाताको छाना तथा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले तयार गरेको डिजाइन बमोजिम ट्रसको भवन रहेका छन् भने माध्यमिक तहमा अधिकांश विद्यालयहरूमा आर सि सी ढलान गरेका पक्की भवनहरू रहेका छन् ।माध्यमिक तहमा पनि सबै आधारभूत पूर्वाधारका लागि पर्याप्त कक्षाकोठाहरू छैनन् । प्रधानाध्यापक र शिक्षक स्टाफ रुम संयुक्त रूपमा रहेका छन् । अधिकांश विद्यालयहरूमा विज्ञान प्रयोगशाला सूचना प्रविधि प्रयोगशाला पुस्तकालय वाचन लय आदिका लागि अलग्गै कोठाको अभाव रहेको छ । यस गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा पर्याप्त मात्रामा कक्षाकोठाहरू रहेता पनि पर्याप्त मात्रामा फर्निचर, र बसाइँ व्यवस्थापनको अभाव रहेको देखिन्छ । अधिकांश विद्यालयहरूमा खेलमैदान, चमेना गृह र सभा हल रहेका छैनन् ।शौचालय भने अधिकांश विद्यालयहरूमा रहेका छन् । यस गाउँपालिका सबै विद्यालयहरूमा खानेपानीको सुविधा रहेको देखिन्छ तर विद्यालयमा रहेको खानेपानीको स्रोतलाई परीक्षण नभएको भएता पनि विद्यालयमा फिल्टर तथा उमालेर खाने पानीलाई शुद्धिकरण गर्ने गरेको छ । शौचालयमा सुनिटरी प्याड लगायतका फोहर डिस्पोज

गर्ने संरचना बनेको देखिँदैन । यस गाउँपालिकाका विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको अवस्था यस प्रकार रहेको छ ।

क सं	कार्यक्रम	आवश्यक सङ्ख्या	हाल उपलब्ध	थप आवश्यक	कैफियत
१	विद्यालय भवन			०	
२	कक्षाकोठा			०	
३	फर्निचर			०	
४	विज्ञान प्रयोगशाला	१	१	०	
५	सूचना प्रविधि प्रयोगशाला	१	१	०	
६	पुस्तकालय तथा वाचनालय	१	१	१	
७	खेलमैदान	११	११	१	
८	चमेना गृह	१	१	१	
९	सभा हल	१	१	१	
१०	वास सुविधा सहितको शौचालय	११	१	१०	
११	खानेपानी	११	११	०	
१२	कम्पाउन्ड वाल (घेरा वार)	११	११	०	
१३	इन्टरनेट	११	२	९	
१४	स्टिम ल्याव	१	१	१	

यस गाउँपालिकामा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारका समस्या तथा चुनौतीहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्

- संरचना निर्माण गर्दा त्यसमा प्रयोग हुने स्थानीय, गुणस्तरीय र मितव्ययी हुने अवस्थालाई सुनिश्चितता गर्न
- एउटै खालको संरचनाका लागि गरिने लगत इष्टिमेट र दररेटमा एकरुपता कायम गर्न ।
- आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्न ।
- हरेक पुर्वाधारहरु अपाङ्गतामैत्री र बालमैत्री बनाउनु ।
- विद्यालयको वातावरण सुरक्षित बालमैत्री र सिकाइयोग्य बनाउन ।
- बाल विकास र शिक्षामा खाने पानी र शौचालयको व्यवस्थापन गर्न
- शिक्षालयका भौतिक पूर्वाधार संरचना भुकम्प प्रतिरोधी बनाउन ।

४.६.३ उद्देश्य

यस योजनाले विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

1. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार गर्नु ।
2. सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्न पूर्वाधार विकास, मर्मत सम्भार तथा सबलीकरण गर्नु ।
3. भौतिक संरचना निर्माणमा पारदर्शी र जबाफदेही प्रणालीको विकास गर्नु ।
4. सबै संरचनाहरू भूकम्प प्रतिरोधी, सुरक्षित र भवन संहिता अनुकूल निर्माण गर्नु ।

४.६.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तह, विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा र भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा मापदण्ड विकास गरिने छ ।
2. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रबन्ध गरिने छ ।
3. विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकताअनुसारसबलीकरण तथा पुनर्निर्माण एवम् मर्मत सम्भार गरिनेछ ।
4. विद्यालयका पूर्वाधार निर्माण गर्दा सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई मध्यनजर गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
5. विद्यालयको आवश्यकताको आधारमा नमुना विद्यालय विकास मापदण्डका आधारमा दीर्घकालीन रूपमा टिकाउ हुने गरी सबै भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरिनेछ ।
6. सबै भौतिक संरचनाहरू भूकम्प प्रतिरोधी सुरक्षित तथा भवन संहिताको प्रतिकूल नहुने गरी निर्माण गरिनेछ ।
7. संरचना निर्माण गर्दा अन्तर निकाय समन्वय र साझेदारीलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ ।

४.६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र संरक्षित भौतिक अवस्था सहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त हुने

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

1. सबै विद्यालयमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण भएको हुने ।
2. विद्यालयका भौतिक संरचना बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री र सुरक्षित भएको हुने ।

3. पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक विधि मापदण्ड र स्तरीकरणका सूचकका आधार तयार हुने
4. विद्यालयमा बनेका भौतिक संरचनाको संरक्षण प्रवर्द्धन तथा मर्मत सम्भारका लागि उपयुक्त साझेदारी पद्धतिको विकास हुने ।

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	११	११	११	११	११	११
२	सबलीकरण भएका कक्षाकोठा सङ्ख्या						
३	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य भएका विद्यालय सङ्ख्या	१	११	११	११	११	११

४.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	भौतिक संरचनाको संरक्षण तथा मर्मत सम्भार	पटक	०	१	१	१	१	७
२	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापनसमेत	पटक	०	१	१	१	१	५
४	प्रारम्भिक बालविकासका लागि पानी तथा सरसफाइका साथै अलग्गै शौचालय	सख्या	०	३	२	१	१	१२
५	अपाङ्ता मैत्री संरचना निर्माण	सख्या	०	०	०	११	०	११
६	विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने	पटक	१	१	०	०	०	२
७	सभाहल निर्माण	संख्या	०	०	१	०	०	१
८	कक्षा कोठामा हिटरको व्यवस्था(न्यानो कक्षा कोठा)	पटक	०	१	०	१	१	२
९	बाल मैत्री खानेपानी	सख्या	०	३	१	१	४	११
१०	खेल मैदान निर्माण तथा मर्मत	सख्या	०	०	०	१	०	१
११	स्टिम ल्याब व्यवस्थापन	पटक	०	१	०	१	०	३

४.६.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	भौतिक संरचनाको संरक्षण तथा मर्मत सम्भार	पटक	०	५००	५००	५००	५००	२०००	0	०	२०००	०
२	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापनसमेत	पटक	०	५००	५००	५००	५००	२०००	0	०	२०००	0
३	प्रारम्भिक बालविकासका लागि पानी तथा सरसफाइका साथै अलग्गै शौचालय	सख्या	०	१२००	८००	४००	४००	२८००	0	२८००	0	0
४	अपाङ्ता मैत्री संरचना निर्माण	सख्या	०	०	०	३३००	०	३३००	0	३३००	0	0
५	विद्यालय भौतिक निर्माँणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने	पटक	५०	५०	०	०	०	१००	0	0	१००	0

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	सभाहल निर्माण	संख्या	०	०	१०००	०	०	१०००	0	१०००		0
७	कक्षा कोठामा हिटरको व्यवस्था(न्यानो कक्षा कोठा)	पटक	०	५००	०	५००	५००	१५००	0	0	१५००	0
८	बाल मैत्री खानेपानी	सख्या	०	१५००	५००	५००	२०००	४५००	४५००	0	0	0
९	खेल मैदान निर्माण तथा मर्मत	सख्या	०	०	०	१०००	०	१०००	0	१०००	0	0
१०	स्टिम ल्याब व्यवस्थापन	पटक	०	७००	०	७००	०	१४००	१४००	0	0	0

४.७ शिक्षामा सूचना तथा प्रविधि

४.७.१ परिचय

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकलाई आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुने छ भनी मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने,सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुऱ्याउनु पर्दछ । त्यसै गरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरु योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्य ढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी साक्षरता प्रदान गर्ने उल्लेख गरेको छ ।नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगसम्बन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुऱ्याउने,तालिम,शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरु योजना २०१३–२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटीसहित सूचना प्रविधिका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामग्री आदानप्रदान गर्ने प्लेटफर्म बनाउने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटल गर्ने, स्रोत केन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ तथा विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्द्धन नीतिले सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी संरचना तयार गर्ने कनेक्टिभिटी पुऱ्याउने तालिम शिक्षण सिकाइ तथा

व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन तथा जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरुयोजना २०१३-२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधिका संरचना विकास तथा प्रयोग गर्ने शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रका अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रयोग गर्ने सबै स्रोतकेन्द्रहरुमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने पाठ्यक्रममा सूचना प्रविधि विषय समावेश गर्ने अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने सबै स्रोतकेन्द्रहरुमा डिजिटल सामग्री आदानप्रदान गर्ने प्लेटफर्म बनाउने निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (IEMIS) लाई डिजटलाइट गर्ने स्रोत केन्द्रलाई सूचना प्रविधिको हब बनाउने लगायतका उद्देश्यहरू राखिएका थिए । विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामा पनि सूचना प्रविधि सम्बन्धी आवश्यक सामग्री विद्यालयलाई उपलब्ध गराउने विज्ञान गणित र अङ्ग्रेजी विषयमा विद्युतीय सामग्री निर्माण गर्ने पूर्वाधार विकास र शिक्षण सिकाइ सामग्री प्रदान गर्ने नमुना विद्यालयहरूमा सूचना प्रविधिको सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने एकीकृत लेखा सफ्टवेयर (CGAS)कार्यान्वयन गर्ने तथा IEMIS विकास गर्ने रहेका थिए ।

नासों गाउँपालिकाको सन्दर्भमा हाल २ वटा विद्यालयहरूमा इन्टरनेटको पहुँच पुऱ्याइएको छ । २ माध्यमिक विद्यालयमासूचना प्रविधि प्रयोगशाला स्थापना भएको छ भने अन्य विद्यालयमा कार्यालयको कामकाजको लागि कम्प्युटर को व्यवस्थापन गरिएको छ। शिक्षक कर्मचारीहरूले क्रमशः क्षमता विकास कार्यक्रम मार्फत यसको अभ्यास गरिरहेका छ । विद्यालयको तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्नको लागि वेब बेस शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिरहेको छ । सूचना प्रविधिको प्रयोग क्रमशः बढ्दै गइरहेको छ तथापि अपेक्षाकृत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

माथिको अवस्थाकालाई मध्यनजर गर्दा नासों गाउँपालिकामा शिक्षामा सुचना प्रविधि कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि तपसिल बमोजिमका चुनौती र समस्याहरू रहेका छन् ।

1. सबै विद्यालयहरूमा भरपर्दो इन्टरनेटको व्यवस्था गर्न
2. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगका लागि डिजिटल ल्याब तथा डिजिटल पुस्तकालय सहितको एकीकृत प्रणालीको विकास गर्न
3. सबै विद्यालयहरूमा प्रविधि सम्बन्धी उपकरणको व्यवस्था तथा जनशक्तिको क्षमता विकास गर्न
4. प्रत्येक कक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी कक्षा शिक्षणलाई थप प्रभावकारी अर्थपूर्ण र दिगो बनाउन
5. शिक्षाको सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा प्रविधिमैत्री सुशासन (**E-governance**) को प्रयोगलाई सहज बनाउन
6. आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट सहज रूपमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिन।

7. पालिका स्तरीय परीक्षा तथा अन्य विद्यालय स्तरीय परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रविधिमैत्री र सहज बनाउने ।

४.७.३ उद्देश्य

यस योजनाले शिक्षामा सूचना तथा प्रविधि कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच पुऱ्याउनु ।
२) शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्नु ।
३) शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न सेवामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी सेवालाई सहज र छिटोछरितो र भरपर्दो बनाउनु
४) शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधियुक्त पारदर्शी र समतामूलक बनाउनु।

४.२.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१) सबै विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिनेछ ।
२) विभिन्न कक्षा र विषय शिक्षणमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग गरिनेछ ।
३) कक्षामा मल्टिमिडिया प्रोजेक्टरको सहायताबाट शिक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
४) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको सम्बन्धमा सबै शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
५) शैक्षिक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना प्रणालीमा तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ ।
६) शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ ।
७) **EMIS** लाई थप व्यवस्थित र भरपर्दो बनाई यसको प्रयोग गर्न क्षमता विकास गरिनेछ ।

४.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आई सुशासन प्रवर्द्धन हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुग्ने
२. विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेका हुने

३. सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन भएको हुने
४. कक्षा शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधन तथा उपकरणको प्रयोगबाट विद्यार्थीको उत्प्रेरणामा वृद्धि भई सिकाइ प्रभावकारी र दिगो भएको हुने
५. अनुगमन मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा प्रविधिको प्रयोग भई लागत जनशक्ति र समयको बचन हुने ।

यो योजनाको कार्यान्वयनबाट तपसिल बमोजिमका नतिजा हासिल हुनेछन् ।

क्रस	सूचक	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको सङ्ख्या	२	२	११	११	११	११
२	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालयको सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१
३	मुख्य विषयमा डिजिटल पाठ्य सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	२	२	११	११	११	११
५	विद्युत्को पहुँच पुगेका विद्यालयको सङ्ख्या	११	११	११	११	११	११

४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	विद्यालयमा ICT संरचनाविस्तार गरी इलाइब्रेरी व्यवस्थापन	संख्या	०	०	१	०	०	१
२	प्रत्येकविद्यालयमा Internet Connectivity कोव्यवस्था	पटक	०	११	११	११	११	११
३	सूचना प्रविधि सम्बन्धी उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम	पटक	०	०	१	०	१	४
४	विद्यालमाअन्तरक्रियात्मकडिजिटलसामग्रीकोउपलब्धता	संख्या	०	०	१	१	०	२
५	एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (IEMIS) प्रणालीको सुदृढीकरण र अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	माध्यमिक तहमा सूचना प्रविधि प्रयोगशाला व्यवस्थापन	संख्या	०	०	१	०	०	१
७	विद्यालयका लागि कम्प्युटर, प्रिन्टर, स्क्यानर र फोटोकपि मेशिन खरीद तथा वितरण	पटक	०	०	०	१	०	२

४.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

शिक्षामा सूचना र प्रविधिका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	विद्यालयमा ICTसंरचनागरी इलाइब्रेरी व्यवस्थापन	संख्या	०	०	२००	०	०	२००	२००	०	०	०
२	प्रत्येकविद्यालयमाInternet Connectivityकोव्यवस्था	पटक	०	०	१३२	१३२	१३२	१३२	१३२	0	0	0
३	सूचना प्रविधि सम्बन्धी उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम	पटक	०	०	१५०	०	१५०	३००	0	0	३००	0
४	विद्यालमाअन्तरक्रियात्मकडिजिटलसामग्रीकोउपलब्धता	संख्या	०	०	२००	२००	०	४००	0	४००	0	0
५	एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (IEMIS) प्रणालीको सुदृढीकरण र अद्यावधिक	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०	६०	0	0	0

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२ /८३	२०८३/ ८४	२०८४/ ८५	२०८५/ ८६	२०८६/ ८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	माध्यमिक तहमा सूचना प्रविधि प्रयोगशाला व्यवस्थापन	संख्या	०	०	३००	०	०	३००	0	३००	0	0
७	विद्यालयका लागि कम्प्युटर, प्रिन्टर, स्क्यानर र फोटोकपि मेशिन खरीद तथा वितरण	पटक	०	०	०	२५०	०	२५०	0	0	२५०	0

परिच्छेद ५- सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्ध (**Governance**) लाई बुझाउँछ ।यस अन्तर्गत कार्य सञ्चालनका लागि निर्माण गरिएका संरचना र प्रक्रिया दुवै पर्दछन् । यस अन्तर्गत सरोकारवालाहरूको सहभागितामा निर्णय गर्नु भएका निर्णयमा सबैको अपनत्व हुनु सबैको सहयोग र सहभागितामा निर्णय कार्यान्वयन गर्नु कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी बन्नु कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता कार्यकुशलता कायम गर्नु विद्यार्थीको सिकाइ प्रति जबाफदेही बन्नु हरेक कार्यसम्पादनमा पारदर्शिता कायम गर्नु विधिको सर्वोच्चता र समतालाई प्रोत्साहन गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नुपर्छ । त्यसै गरी योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग समता समावेशिताको प्रवर्द्धन नतिजा प्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व र सेवाग्राही तथा लक्षित वर्ग प्रतिको दायित्वका साथ सेवा प्रवाहमा गुणस्तरीयता कायम गर्नु जस्ता पक्षहरूमा विशेष ध्यान दिइनुपर्दछ ।

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता

५.१.१ परिचय

विद्यालय शिक्षा प्रति दायित्वबोध गर्दै नेपालमा बदलिँदो राजनैतिक विकास क्रम तथा नयाँ संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप सङ्घ प्रदेश र स्थानीय तहमा शिक्षाका विभिन्न संस्थागत संरचनाहरूको विकास गरिएको छ । सङ्घीय तहमा नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । त्यसै गरी प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा/ शैक्षिक प्रशासन महाशाखा रहेका छन् ।संघीय शिक्षा मन्त्रालयले राष्ट्रको शिक्षा सम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण सङ्घीय योजनाको विकास अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु मन्त्रालयको दायित्व रहेको छ ।मन्त्रालय अन्तर्गत केन्द्रीय तहमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र पाठ्यक्रम विकास केन्द्र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसै गरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील रहेका छन् ।

नेपालको संविधान जारी भरसकेपछि पनि सङ्घीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसक्दा कतिपय सङ्घीय नियमावली प्रादेशिक र स्थानीय तहका शिक्षा सम्बन्धी ऐन तथा नियमावलीहरू निर्माण गर्न कठिनाइ परिरहेको छ । सङ्घीय निकायको रूपमा रहेका २९ वटा शैक्षिक तालिम केन्द्रहरूलाई ७ वटामा रूपान्तरण गरी प्रादेशिक शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा विकास गरिएको छ । विगतका क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयहरू हाल प्रदेश अन्तर्गत रहने गरी शिक्षा विकास निर्देशनालयको रूपमा रूपान्तरण भएका छन् । हाल सङ्घीय प्रादेशिक र स्थानीय तहका शिक्षा हेर्ने निकायहरूमा शिक्षा सेवाको कर्मचारीको व्यवस्थापन गरिएको छ । नगरपालिकाहरूमा शिक्षा सेवाको उपसचिव र गाउँपालिकाहरूमा शिक्षा अधिकृतको दरबन्दी सिर्जना गरी कामकाजका लागि खटाइएको अवस्था छ । संविधानमा माध्यमिक शिक्षा सम्मको सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई सुम्पिएपछि सोही बमोजिम जारी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा उल्लेखित शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न २३ वटा काम कानुनतः स्थानीय सरकारले नै गर्ने गरी व्यवस्था गरियो । त्यसै गरी सङ्घीय कार्यालयको रूपमा हरेक जिल्लामा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई को रूपमा एक एक

वटा कार्यालय स्थापना गरियो । यसले विशेषतः सङ्घीय तह र स्थानीय तहका बिचमा समन्वय सूचना प्रवाह लगायत सेतुको काम गरिरहेको छ ।यसले विशेषतः एस इ इ परीक्षा सञ्चालन एवं संयोजन, जिल्लान्तर सरुवा विद्यालय शिक्षक किताबखाना र सङ्घीय तहका विभिन्न निकायले प्रत्यायोजन गरेका कामहरू गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ ।प्रदेश सरकारले पनि सामाजिक विकास मन्त्रालयको शाखा कार्यालयको रूपमा प्रत्येक जिल्लामा सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गर्दा एकै प्रकृतिका विभिन्न कामको डुप्लिकेट तथा प्रशासनिक र आर्थिक व्ययभार थपिएको देखिएको छ ।यसर्थ यसमा सङ्घीय र प्रदेश सरकार बिच समन्वयको खाँचो रहेको छ ।

सङ्घीय तहमा रहेको परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय र उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद् गाभिएर राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड गठन भएको छ । कक्षा १० को परीक्षा प्रादेशिक रूपमा लिने भनिए पनि सोको संरचना तथा जनशक्ति लगायत कुनै व्यवस्था गरिएको छैन ।कक्षा ११ र १२ का लागि प्रत्येक प्रदेशमा शाखा कार्यालयहरू स्थापना भई क्रियाशील रहेका छन् । कक्षा १० को एस इइ परीक्षा तथा कक्षा ११ र १२ को परीक्षाका लागि रजिस्ट्रेसन फर्म भर्दा वा परीक्षा सञ्चालन गर्दा स्थानीय तहसँग कुनै समन्वय तथा सहकार्य गर्ने गरेको पाइएको छैन । प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको परीक्षाका लागि सङ्घीय तथा प्रादेशिक रूपमा के कस्तो संरचना आवश्यक हुनुपर्छ भन्ने विषयको अझसम्म पनि टुङ्गो लागेको छैन जहाँसम्म कि यस्ता विद्यालयहरू पनि सि टी इ भि टी र र तत्कालीन शिक्षा विभागबाट सम्बन्ध लिई सञ्चालन भइरहेका छन् । यी दुवै निकायहरू शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गतकै हुन् तथापि यी बिचमा यथोचित समन्वय नहुँदा, पाठ्यक्रममा एकरूपता नआउँदा, विद्यालयलाई दिइने सेवा सुविधामा एकरूपता नहुँदा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका आधारहरूमा समानता नदेखिँदा समग्र शिक्षालयको सञ्चालन र स्तर निर्धारणमा व्यवहारिक समस्या देखिएका छन् । यसै गरी विगतमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत कार्यरत शिक्षा सेवाका प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई शिक्षकको पेसागत सहयोगका लागि खटाउनु पर्नेमा हाल प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा प्रशासनिक कर्मचारीका रूपमा काममा खटाउँदा शिक्षकको पेसागत सहयोगको काम प्रभावकारी हुन सकिरहेको छैन । यसले गर्दा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधारका लागि गरिने कक्षा अवलोकन पृष्ठपोषण शिक्षक तालिम लगायत क्षमता विकासका विषयहरू ओझेलमा परेको महसुस गरिएको छ । स्थानीय तहमा रहेका शिक्षा सेवाका जनशक्तिहरूबाट आवश्यकता र अनुकूलताका आधारमा विद्यालय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण हुँदै आएको छ । विद्यालयको कामकारबाहीको समग्र पक्षको निरीक्षण सुपरिवेक्षण गरी सबै हरहिसाब जाँचबुझ समेत गरी यसको पारदर्शिता जबाफदेहिता मितव्ययिताका साथ सुशासन कायम गर्न गराउनका लागि साल बसाली रूपमा सामाजिक परीक्षण (**Social Audit**)गराउनु पर्ने र यसैका आधारमा विद्यालयको वित्तीय लेखा परीक्षण गराउने व्यवस्था रहेको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

सङ्घीय संरचना अनुसार वर्तमान अवस्थामा सङ्घमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेकोछ । राष्ट्रको शिक्षा सम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण, शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण, सङ्घीययोजनाको विकास, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु मन्त्रालयको मुख्य दायित्व रहेको छ । मन्त्रालयअन्तर्गत केन्द्रीय तहमा

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तरपरीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसै गरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोगक्रियाशील छन् ।
साबिकका क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय प्रदेशको सामाजिक विकास मन्त्रालय अन्तर्गतकाशिक्षा विकास निर्देशनालयमा परिवर्तन भएका छन् । साबिकका जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू शिक्षाविकास तथा समन्वय एकाइमा रूपान्तरण भएका छन् । प्रदेशमा सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षामहाशाखा रहेको छ भने स्थानीय तहमा शिक्षा शाखा स्थापना भएको छ । देशमा शासकीय स्वरूपसङ्घीय रहेता पनि कतिपय कानुनको अभाव र सङ्घ र प्रदेशको स्पष्ट कार्य विभाजन हुन सकिरहेको छैन ।यसका लागि स्पष्ट कानुनी स्वरूप र दिगो कार्यान्वयनको आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।
स्थानीय सरकारका कामलाई सहज बनाउन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ कार्यान्वयनमाआएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका तेइस वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षाविकास तथा समन्वय इकाई राखिएको छ । सरकारका विभिन्न तहबिच सहज करणर समन्वयका पक्षमा सुधार गर्नु पर्ने आवश्यकता महसुस भएको छ । नतिजा प्रतिको जबाफदेहितामासुधार गर्नुपर्ने छ । समग्रमा राज्यका तीनै तहका सरकारले एउटै लक्ष्य र गतिमा तर आफ्नो भिन्न भिन्नविशेषता र क्षमतालाई सम्बोधन गर्ने किसिमको संस्थागत क्षमता विकास र सो अनुसार कार्यान्वयन गर्नेसफलताका लागि थप कार्य गर्नु पर्ने देखिन्छ । यसै परिवेशमा स्थानीय तहबाट शैक्षिक सेवा प्रवाह गर्नर शैक्षिक सुशासन कायम राख्न संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका लागि सङ्घ र प्रदेशसँगको सम्बन्धतथा समन्वय र क्रियाकलापहरूका बारेमा स्पष्ट रूपरेखा तयार पारी अगाडी बढ्नु पर्दछ ।

नासों गाउँपालिकामा संस्थागत क्षमता विकासका समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

- स्थानीय तहमा शिक्षाको संस्थागत संरचना स्पष्ट हुन नसक्नु,
- आवश्यकता अनुसार शैक्षिक जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न,
- आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्था गर्न ,
- शिक्षामा आवश्यकपर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्न,
- शिक्षा सम्बन्धी अधिकार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार भएको हुँदा कार्यसम्पादनमा गर्न

५.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

1. गाउँपालिकामा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु
2. जनशक्तिका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
3. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु ।

५.१.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. गाउँपालिकामा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गरिने छ ।
2. संस्थागत संरचनाअनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
3. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरिनेछ ।
4. गाउँपालिकामा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीको स्थापना गरिनेछ ।
5. प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्षलाई थप जिम्मेवारी बनाई क्षमता विकास गरिनेछ ।
6. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यसम्पादन गर्न आवश्यक स्रोत साधनाहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने छ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

1. शिक्षामा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुने छ ।
2. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई उत्तरदायित्व तथा जबाफदेहितामा वृद्धि भएको हुने छ ।
3. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।
4. यस योजनाको कार्यान्वयनबाट संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकासमा निम्नलिखित मुख्य नतिजा हासिल हुने छन्

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	११	११	११	११	११	११
१	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय	११	११	११	११	११	११

क्रस	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२/२०८३	२०८२/८३	२०८२/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
	सङ्ख्या						
३	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक विद्यालय सङ्ख्या	११	११	११	११	११	११
४	समयमै शैक्षिक तथ्याङ्क भर्ने विद्यालय संख्या	११	११	११	११	११	११
५	नियमितरूपमा लेखापरीक्षण गर्ने विद्यालय संख्या	११	११	११	११	११	११
६	नियमितरूपमा सामाजिक परीक्षण गर्ने विद्यालय संख्या	११	११	११	११	११	११

५.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण										
क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
					2083	2084	2085	2086	2087	जम्मा
1	आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान	आधारभुत शिक्षा	जना	55	55	55	55	55	55	
2	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका प्रशिक्षकसमेत)	माध्यमिक शिक्षा	जना	10	10	10	10	10	10	
3	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	जना	11	11	11	11	11	11	
4	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १-१२) (१ जना सहयोगी र १ जना लेखा कर्मचारी)	माध्यमिक शिक्षा	जना	3	3	3	3	3	3	
5	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)	आधारभुत शिक्षा	जना	7	7	7	7	7	7	

6	प्रारम्भिक बालविकासमा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	जना	39	41	43	45	47	50	
7	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनःआवश्यक सामग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको पोर्टफोलियो समेतका लागि	आधारभुत शिक्षा	जना	12	13	14	15	16	17	
8	शिक्षण सिकाइ सामग्री, डिजिटल सिकाइ सामग्री तथा Book Corner व्वस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा १-५)	आधारभुत शिक्षा	जना	49	52	55	58	61	64	
9	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)	आधारभुत शिक्षा	जना	55	57	60	62	64	65	
10	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	माध्यमिक शिक्षा	जना	33	34	35	36	37	38	
11	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा 11-१2)		जना	38	40	42	44	46	48	
12	(कक्षा १-५) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तकका लागि अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	आधारभुत शिक्षा	जना	49	52	55	58	61	64	
13	(कक्षा ६-८) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	आधारभुत शिक्षा	जना	55	57	60	62	64	65	

14	(कक्षा ९-१०) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	जना	33	34	35	36	37	38	
15	(कक्षा 11-१2) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	जना	38	40	42	44	46	48	
16	छात्रा छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) कर्णाली प्याकेज समेत गैर आवसीय	समता र समावेशीकरण	जना	17	18	19	20	21	22	
17	दलित छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) गैर आवसीय	समता र समावेशीकरण	जना	13	14	15	16	17	18	
18	आधारभूत तहमा अध्ययनरत लक्षित समूह (२२ जनजाति तथा सिमान्तकृत समूह, मुक्त कमैया, वादी, हलिया, चरूवाका सन्ततिसमेत) का विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
19	मुक्त कम्लहरीका लागि छात्रवृत्ति (गैर अवासीय)	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
20	अपाङ्ग छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) गैर आवासीय	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
21	मुक्त कम्लहरी छात्रवृति (आवासीय)	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
22	अपाङ्ग विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) (आवासीय)	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
23	फिडर छात्रावासमा अध्ययनरत छात्रालाई छात्रवृति आवासीय	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
24	सार्वजनिक निजी साझेदारीमा सञ्चालित नमुना विद्यालयमा स्वीकृत कोटामा अध्नररत छात्रछात्रालाई छात्रवृति आवासीय (६ओटा)	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
25	हिमाली आवासीय छात्रवृति	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	

26	HIV प्रभावित बालाबालिका तथा बादी समुदायका विद्यार्थीका लागि आवासीय प्रबन्ध	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
27	सडक बालाबालिका तथा बालश्रमिकका लागि आवासीय शैक्षिक प्रवन्धका लागि छात्रवृति	समता र समावेशीकरण	जना	0	0	0	0	0	0	
28	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिकालागि छनोट भएका (कक्षा ६-१२ मा अध्ययनरत) विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	समता र समावेशीकरण	जना	3	5	10	15	20	25	
29	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-५	आधारभुत शिक्षा	संख्या	7	7	7	7	7	7	
30	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-८	आधारभुत शिक्षा	संख्या	2	2	2	2	2	2	
31	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	1	1	1	1	1	1	
32	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	1	1	1	1	1	1	
33	आधारभूत विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	आधारभुत शिक्षा	संख्या	9	9	9	9	9	9	
34	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	2	2	2	2	2	2	

35	विद्यालयमा इन्टरनेट जडान तथा सञ्चालन खर्च	आधारभुत शिक्षा	संख्या	11	11	11	11	11	11	
36	आवासीय छात्रवृति प्राप्त बालबालिकालाई आवास सञ्चालन अनुदान	समता र समावेशीकरण	संख्या	0	0	0	0	0	0	
37	हाल सञ्चालनमा रहेका बहुकक्षा MGML सञ्चालन अनुदान	आधारभुत शिक्षा	संख्या	0	0	0	0	0	0	
38	हाल सञ्चालनमा रहेका बहुभाषिक शिक्षा विद्यालय अनुदान	समता र समावेशीकरण	संख्या	0	0	0	0	0	0	
39	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-५)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	
40	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-८)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	
41	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-१०, १-१२)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	
42	अति विकट हिमाली जिल्लाका लागि घुम्ती विद्यालय अनुदान	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	
43	खुला विद्यालय सञ्चालन अनुदान तह १ र २ (कक्षा ६-८)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	
44	अनौपचारिक विद्यालय सञ्चालन अनुदान (कक्षा १-५)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	
45	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय सञ्चालन अनुदान (कक्षा १-८)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	
46	खुला विद्यालय सञ्चालन अनुदान माध्यमिक	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	0	0	0	0	0	0	
47	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय (कक्षा ९-१०)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0	0	0	0	0	0	

48	अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न, विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहलाई विदयालय भर्ना र सिकाइ निरन्तरता ,Equity Index वृद्धिका लागि र लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/ आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	0	0	0	0	0	0	
49	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन अनुदान	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	संख्या	0						
50	तोकिएका जिल्लाका लागि दिवा खाजा कार्यक्रम (बालविकासदेखि कक्षा ५ सम्म)	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	जना	88	90	92	95	98	100	
51	कर्णाली अञ्चलका ५ जिल्लामा विद्यार्थी दिवा खाजा कार्यक्रम (वाल विकास देखि कक्षा ५ सम्म)	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	जना	0	0	0	0	0	0	
52	चिनिया सहयोगमा निर्माणाधीन हिमाली आवासीय विद्यायलमा नेपाल सरकारको तर्फबाट निर्माण गर्नुपर्ने पूर्वाधार तयारी	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	0	0	0	0	0	0	
53	स्थानीय तहको साझेदारीमा विद्यालय भवन निर्माण अनुदान	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	0	1	1	1	1	1	
54	अपाङ्गताको प्रकृति (अटिजमसमेत) अनुरूप आवश्यकताका आधारमा प्रत्येक प्रदेशमा पूर्वाधारयुक्त विशेष शिक्षा आवासीय विद्यालय सञ्चालन	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या							
55	विद्यालयमा भर्चुअल शिक्षण, इलर्निङ, पुस्तकालय र विज्ञान प्रयोगशालाका लागि सामग्री तथा उपकरण	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	संख्या	1	1	1	1	1	1	

	व्यवस्थापन र सञ्चालन									
56	कक्षा १-३ मा पढाइ तथा गणित क्षेत्रका थप सिकाइ सामग्री छपाइ तथा वितरण	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	संख्या	11	11	11	0	0	0	
57	स्थानीय शिक्षा योजना अद्यावधिक एवम् कार्यान्वयनको लागि स्थानीय तहलाई अनुदान	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	0	0	0	0	
58	शिक्षक दरबन्दी तथा शिक्षक अनुदान प्राप्त नगरेका सामुदायिक विद्यालयहरूलाई गैर अनुदान	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	संख्या	0	0	0	0	0	0	
59	प्राविधिक धारतर्फ कक्षा ११ सञ्चालन गर्ने विद्यालयलाई ल्याव व्यवस्थापन अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	0	0	0	0	0	0	
60	नमुना विद्यालयको शैक्षिक तथा व्यवस्थापकीय योजना कार्यान्वनका लागि अनुदान (कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि समेत)	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	0	0	0	0	0	0	
61	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	संख्या	126	130	135	140	145	150	
62	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	0	0	0	0	0	0	
63	आधारभूत तह कक्षा (६-८) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	0	0	0	0	0	0	

64	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट विकास गरिएको कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन समेतका आधारमा परीक्षा सञ्चालन तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
65	शैक्षिक सुशासन प्रवर्धन कार्यक्रम, वार्षिक, त्रैमासिक प्रतिवेदन तयारी,IEMIS व्यवस्थापन, शैक्षिक अभिलेख व्यवस्थापन	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
66	विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेशागत सहयोगका लागि मेन्टरिङ पद्धतिको कार्यान्वयन	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
67	विद्यालय शिक्षकका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी क्षमता विकास	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	पटक	1	1	1	1	1	1	
68	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कस्टमाइज्ड तालिम (अनलाइन समेत)	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
69	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल परिचालनको लागि स्थानिय तहलाई अनुदान	समता र समावेशीकरण	संख्या	1	1	1	1	1	1	
70	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल गठन तथा सञ्चालन अनुदान	समता र समावेशीकरण	संख्या	1	1	1	1	1	1	
71	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि,२०७९ कार्यान्वयन	संस्थागत क्षमता विकास	संख्या	1	1	1	1	1	1	
72	बालबालिकाको अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचानका (Disability Screening) गर्न स्थानीय तह एवम् विद्यालयका लागि कार्यक्रम	समता र समावेशीकरण	पटक	1	1	1	1	1	1	
73	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	

74	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	0	0	0	1	
75	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
76	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
77	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	संख्या	1	2	2	2	2	2	
78	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
79	बालविकस केन्द्रका सहजकर्ताका लागि क्षमताविकास कार्यक्रम सञ्चालन	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
80	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	0	0	1	0	1	
81	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	संख्या	0	0	0	0	0	0	
82	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	जना	11	11	11	11	11	11	
83	पूर्वाधार, सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	संख्या	11	2	3	2	3	1	
84	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	जना	11	11	11	11	11	11	

85	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	जना	39	40	41	42	43	44	
86	अभिभावक शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
87	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
88	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
89	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
90	सहयोगी (आया) को व्यवस्था	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	संख्या	5	1	1	1	1	1	
91	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरी केन्द्रहरूको आवश्यकताको पहिचान	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	1	1	0	0	0	1	
92	राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुसार प्रत्येक केन्द्रमा पोषण, खेल मैदान, सयन कक्ष, श्रव्य-दृश्य सामग्री र बालमैत्री वातावरण निर्माण।	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	संख्या	5	1	1	1	1	1	
93	लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	0	0	1	0	
94	सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधारका लागि सूचक विकास र असल अभ्यास विस्तार गर्ने	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	

95	प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि सूचक विकास गर्ने	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
96	शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
97	स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन र सक्रिय बनाउने	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
98	अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
99	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	0	0	1	0	
100	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	0	0	1	0	
101	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
102	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
103	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
104	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
105	आधारभुत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	आधारभुत शिक्षा	संख्या	1	1	1	1	1	1	
106	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
107	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	आधारभुत शिक्षा	जना	104	106	108	110	112	114	
108	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
109	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
110	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
111	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
112	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1		

113	आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	आधारभुत शिक्षा	जना	54	54	54	54	54	54	
114	राहत शिक्षकहरुको तलव व्यवस्थापन	आधारभुत शिक्षा	जना	1	1	1	1	1	1	
115	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	आधारभुत शिक्षा	जना	9	9	9	9	9	9	
116	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	आधारभुत शिक्षा	जना	104	106	108	110	112	114	
117	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	आधारभुत शिक्षा	संख्या	9	9	9	9	9	9	
118	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	आधारभुत शिक्षा	संख्या	9	9	9	9	9	9	
119	विपन्न र लक्षित समूहका लागि निःशुल्क शिक्षा र विशेष छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	माध्यमिक शिक्षा	जना	10	15	20	20	20	20	
120	स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्य–दृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	3	3	3	3	3	3	
121	किशोर–किशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	3	3	3	3	3	3	
122	विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण र समावेशी पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	3	3	3	3	3	3	
123	शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन, पेसागत विकास र अभिप्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
124	सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
125	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	3	3	3	3	3	3	

126	विद्यार्थीलाई पोषण, स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने	माध्यमिक शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
127	शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	माध्यमिक शिक्षा	संख्या	3	3	3	3	3	3	
128	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, शैक्षिक केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र मूल्याङ्कन)	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	100	20	20	20	20	20	
129	नविनतम शिक्षण विधि तथा पद्धति सम्बद्ध कार्यशाला/तालिम गोष्ठी	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
130	विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	माध्यमिक शिक्षा	पटक	1	1	0	0	1	0	
131	सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	माध्यमिक शिक्षा	पटक	1	0	1	0	0	0	
132	वादविवाद, हाजिरी जवाफ र वक्तृत्वकला प्रतियोगिता	माध्यमिक शिक्षा	पटक	0	0	0	1	0	0	
133	निबन्ध र कविता लेखन प्रतियोगिता	माध्यमिक शिक्षा	पटक	0	0	0	0		1	
134	ऐन नियम निर्देशिकामा निर्दिष्ट गरिएका विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य नतोकिएका समन्वय बैठक व्यवस्थापन	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
135	सामुदायिक विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा शिक्षाको गुणस्तर विकासका गर्नको लागि उत्प्रेरणा तथा सकारात्मक सोचको विकासका लागि गोष्ठी/तालिम तथा सेमिनार	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	0	0	1	0	1	
136	विषयगत शिक्षक कार्यशाला तथा गोष्ठी	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
137	विभिन्न दिवस व्यवस्थापन (शिक्षा सम्बन्धी)	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	2	2	2	2	2	
138	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रोबोधीकरण (सबै तहका	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	

	सबै विषय)									
139	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरुको आदान प्रदानका लागि साझा अभ्यास फोरम गठन र साझा अभ्यास मेला सञ्चालन	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	0	1	0	0	0	1	
140	आधारभूत परीक्षा सञ्चालन	आधारभुत शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
141	प्रधानाध्यापक तथा विषय शिक्षकहरूको नियमित बैठक सञ्चालन खर्च	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	12	12	12	12	12	12	
142	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास र छपाइ	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
143	शिक्षा शाखाबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	12	12	12	12	12	
144	विद्यालय किशोरी पोषण, मनोपरामर्श तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	1	0	1	0	0	1	
145	परीक्षा अनुगमन र निरीक्षण (त्रैमासिक, एसइइ, एसएलसी र अन्य) तथा शैक्षिक कार्यक्रम	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
146	उत्कृष्ठ नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (कक्षा ८, १० र १२)	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
147	सबै सामुदायिक विद्यालयमा बिजुली तथा इन्टरनेट सुविधाका लागि अनुदान	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	संख्या	11	11	11	11	11	11	
148	सबै सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी डिजिटल/स्मार्ट हाजिरी व्यवस्थापन	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	संख्या	11	11	11	11	11	11	
149	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण मूल्याङ्कन कार्यक्रम	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	

150	नमुनाको रूपमा डिजिटल सिकाइ कक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालन	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	संख्या	11	2	3	3	2	1	
151	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
152	स्थानीय पाठ्यक्रम (6-8) निर्माण	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	0	0	0	0	0	
153	जिल्ला स्तरीय राष्ट्रपति रनिङ्ग प्रतियोगतामा सहभागिता	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
154	राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता संचालन	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
155	सामुदायिक विद्यालयका किशोरीहरुलाई निःशुल्क उपलव्ध गराउन सेनेटरी प्याड खरिद तथा वितरण	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक	1	1	1	1	1	1	
156	घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	1	0	1	0	0	0	
157	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्थापन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
158	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	12	12	12	12	12	
159	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
160	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
161	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	

162	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
163	स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारीत सन्दर्भ सामाग्री विकास	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	0	0	0	0	
164	पाठ्यक्रम कार्यान्वियनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
165	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	0	0	0	0	
166	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
167	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	0	0	1	0	
168	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	0	0	0	1	
169	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
170	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा र स्रोत व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	1	1	0	0	0	0	
171	शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम/कार्यशालाको व्यवस्था गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	1	1	0	1	0	0	
172	एकीकृत पाठ्यक्रममा पठन तत्व तथा ढाँचासम्बन्धी पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
173	विद्यालयमा जेन्डर फोकल पर्सन तोक्ने।	समता र समावेशीकरण	संख्या	11	11	11	11	11	11	

174	प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राख्ने।	समता र समावेशीकरण	संख्या	11	11	11	11	11	11	
175	गुनासो व्यवस्थापन तथा समाधान प्रणाली सञ्चालन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	1	1	0	0	0	0	
176	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	1	1	0	0	0	1	
177	वञ्चित तथा सीमान्तकृत समूहका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने।	समता र समावेशीकरण	पटक	1	1	1	1	1	1	
178	किशोरीहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	1	1	0	0	0	1	
179	विद्यालयमा विभेद तथा हिंसा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	1	1	0	0	1	0	
180	विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकसँग अन्तरक्रिया गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	1	1	1	1	1	1	
181	साबुन, पानी, सरसफाइ सामग्री र सेनेटरी प्याड उपलब्ध गराउने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक	1	1	1	1	1	1	
182	प्राथमिक उपचार कक्ष सञ्चालन, स्वास्थ्य जाँच र पोषण तत्व वितरण गर्ने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	संख्या	11	3	3	2	2	1	
183	विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य र स्वच्छतासम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम दिने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक	1	1	0	0	0	1	
184	विद्यार्थी र शिक्षकमा विपद् सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	
185	विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माण गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	संख्या	11	2	3	3	2	1	
186	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	पटक	1	1	1	1	1	1	

	गर्ने।									
187	विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार मापदण्ड निर्धारण गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	
188	विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री, हिंसा रहित, सुरक्षित र हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	11	3	2	2	2	2	
189	प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट कनेक्टिविटीको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	संख्या	11	3	2	2	2	2	
190	शिक्षकहरूको ICT क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	पटक	1	1	1	1	1	1	
191	IEMIS (शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली) को सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	पटक	1	1	1	1	1	1	
192	विद्यालयमा ई-हाजिरी प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	संख्या	11	2	3	2	2	2	
193	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन गर्ने (लागत साझेदारीको आधारमा)।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	संख्या	19	2	2	3	2	2	
194	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि शिक्षक र विद्यार्थीलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	पटक	1	1	1	1	1	1	
195	शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने।	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	

196	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरी शिक्षकहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने।	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	0	0	0	0	1	
197	विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।	संस्थागत क्षमता विकास	पटक	1	0	1	0	0	1	
198	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	पटक	1	1	1	1	1	1	
199	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	पटक	1	1	0	0	1	0	
200	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	पटक	1	1	1	1	1	1	
201	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	पटक	1	1	1	1	1	1	
202	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तरक्रिया	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	पटक	1	1	0	0	1	0	
203	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	पटक	1	1	1	1	1	1	
204	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	1	1	0	0	0	1	
205	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	3	3	3	3	3	3	
206	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
207	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	
208	विद्यालयको लेखा परीक्षण	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	1	1	1	1	1	1	

५.१.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	गाउँ शिक्षा ऐन, नियमावली	पटक	०	२००	२००	०	०	४००	०	०	४००	०
२	शिक्षक सहायता प्रणालीको स्थापना र सहजीकरण	पटक	०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	०	०	६००	०
३	IEMIS को अद्यावधिकीकरण र अभिलेख व्यवस्थापनका लागि अभिमुखीकरण	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०	०	०	०
४	अनुगमन, सुपरीवेक्षण र पृष्ठपोषण	पटक	४०	४०	४०	४०	४०	२००	२००	०	०	०
५	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	पटक	०	०	१५०	१५०	०	३००	०	०	३००	०
६	संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास	पटक	६०	६०	६०	६०	६०	३००	३००	०	०	०

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
७	बार्षिक शैक्षिक प्रतिवेदन तयारी	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१५०	०	०	०
८	कार्यसम्पादन करार गरी नतिजा प्रति जिम्मेवार बनाउने	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	१००	०
९	विद्यालय कार्यसम्पादन एवम् स्वमूल्याकंन गर्ने,गराउने	पटल	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	०	०	१५०	०

५.२ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धअन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनलगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन् । नेपालमा सङ्घीय संरचनाअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको पाँच वर्ष टिकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

शिक्षा योजना निर्माणपश्चात् सो योजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण बजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बिचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारीगरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिने छ ।

नासों गाउँपालिकाले आ.व. ०८२/०८३ देखि ०८६/०८७ सम्मको लागि पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ । योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन मूल्याङ्कन गर्न स्थानीय तहको महत्त्वपूर्ण जिम्मेवारी रहेको छ । त्यसका लागि स्थानीय स्तरमा गाउँ शिक्षा समिति, वडा स्तरमा वडा शिक्षा समिति, विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, प्रधानाध्यापक शिक्षक विद्यार्थी र अभिभावकको महइभ्वपूर्ण जिम्मेवारी रहेको हुन्छ । यस योजनामा कुन कुन कार्यहरू के कसरी गर्ने,कहिले गर्ने, कहाँ कहाँ गर्ने, कसले गर्ने साथै बजेटको व्यवस्था के हुने भन्ने विषयहरू समेटेर सटिक रूपमा गुणस्तरीय योजना निर्माण गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकाको मौजुदा वित्तीय अवस्था अनुसार शिक्षामा अधिकतम लगानी गरी योजनालाई सफल बनाउनु पर्दछ । नासों गाउँपालिकाको समग्र गाउँ शिक्षा योजनाको निर्माण गर्नु एउटा आधारभूत कुरा भए पनि यसको कार्यान्वयन पक्ष अत्यन्त महत्वपूर्ण रहन्छ । त्यसका लागि विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति लगायत विद्यालय परिवार, वडा शिक्षा समिति सबैको उत्तिकै जिम्मेवारी रहन्छ । सम्बन्धित सरोकारवालाको उचित परिचालन, जनशक्तिको व्यवस्था, नीति नियम तथा जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व आदिको व्यवस्थापन गरेमा मात्र योजना सफल हुन सक्छ । योजनाको कार्यान्वयनका लागि अनुगमन निरीक्षण गरी आवश्यक सरसल्लाहको महइभ्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । योजना कार्यान्वयनका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको उत्तिकै जिम्मेवारी रहन्छ । योजना कार्यान्वयन गर्दा दिगोपन, प्रभावकारिता र कार्य कुशलतामा पनि ध्यान दिनु पर्दछ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

हाम्रो देशको वर्तमान व्यवस्था अनुसार शैक्षिक योजनाहरू सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट लागु हुने भएकोले यसको कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पनि तीनै तहमा व्यवस्थापन गरिएको छ । स्थानीय स्तरमा

सञ्चालित शैक्षिक योजनाहरूको कार्य स्थानीय शिक्षा शाखाबाट हुँदै आएको छ । स्रोत केन्द्रहरू खारेज भइसकेपछि उक्त स्रोत केन्द्रमा हुने कार्य स्थानीय शिक्षा शाखामार्फत हुने गरेका छन् ।स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई २३ वटा शैक्षिक क्षेत्रका काम कर्तव्य र अधिकार तोकेको छ । केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्मका सबै योजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरिएको छ । यसको पनि मूल रूपमा स्थानीय तहलाईकै हुन आउँछ । स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूको माग र उनीहरूको संलग्नतामा योजनाहरू कार्यान्वयन हुन्छन् । मुख्यतयाः विद्यालय व्यवस्थापन समितिले विद्यालयका योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दछ । योजना कार्यान्वयनमा विभिन्न खालका चुनौती तथा समस्याहरू कायमै रहेका छन् । कुशल व्यवस्थापनका लागि सङ्गठन संरचना तथा जनशक्तिको आवश्यकता हुन्छ ।

नार्सों गाउँपालिकामा योजना निर्माण, कार्यान्वयन र अनुगमनको लागि गाउँकार्यपालिकाले आवश्यक ऐन नियम, नीति निर्देशन निर्माण, विभिन्न समितिहरू निर्माण, तथा जनशक्तिको व्यवस्था, सङ्घ प्रदेशबाट प्राप्त अनुदान तथा आफ्नो स्रोतबाट समेत बजेट व्यवस्था, योजना तथा कार्यक्रम निर्माण तथा स्वीकृत र प्राधिकरण गर्दै आएको छ ।विद्यालयमा योजना नीति तथा कार्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधान अध्यापक, शिक्षक विद्यालय परिवार रहेको छ । विद्यालयमा विद्यालय सुधार योजना निर्माण कार्यान्वयन तथा स्रोत व्यवस्थापन विद्यालयले व्यवस्थापन समितिले गर्दछ । साथै गाउँपालिकाबाट निर्माण भएका शिक्षा क्षेत्रका योजना कार्यान्वयन गर्ने स्थान पनि विद्यालय नै हो । तसर्थ विद्यालयले गाउँपालिका, शिक्षा समिति, स्थानीय शिक्षा शाखा, तथा वडा शिक्षा समितिसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्थानीय तहबाट प्राप्त योजना तथा बजेट र आफ्नो स्रोत साधन समेत समावेश गरी वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । विद्यालयमा कार्यान्वयन हुने योजनामा विशेष गरी भौतिक निर्माण योजना, शिक्षण सिकाइ सुधार योजना, छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन योजना, शिक्षकको क्षमता विकास योजना जस्ता योजनाहरू सञ्चालन हुने गरेका छन् ।

५.२.३ उद्देश्य

1. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

1. सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान रआफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गरिनेछ।
2. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकताअनुसार कानुन कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गरिनेछ ।

3. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहज करण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गरिनेछ ।
4. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गरिनेछ ।
5. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घ गठन गर्ने र विद्यालयलाईविद्यालय सुधार योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ ।
6. विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न लगाइनेछ ।
7. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्त कृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागिप्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाइनेछ ।
8. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा बिताउनेसमय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गरिनेछ ।
9. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथाबैठकहरू आयोजना गरिनेछ ।
10. सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

५.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालाबालीकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

५.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधि विकास	पटक	१	१	१	१	१	१०
३	कानुन निर्देशिकाको प्राधिकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम्अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	एकीकृत शैक्षिक प्रणालीमा सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	संयुक्त अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	१०

५.२.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

योजना कार्यान्वयन र प्रबन्धको लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्र सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम	पटक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१५०	०	०	०

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
	निर्माण											
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधि विकास	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०
३	कानुन निर्देशिकाको प्राधिकरण	पटक	८०	८०	८०	८०	८०	४००	०	०	४००	०
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	७५०	०	०	०
५	एकीकृत शैक्षिक प्रणालीमा सुदृढीकरण	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०	६०	०	०	०

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

कुनै पनि कार्यक्रम लक्षित उद्देश्य अनुसार अघि बढेको छ छैन साधन र स्रोतको समुचित प्रयोग भइरहेको छ छैन तथा निर्धारित प्रक्रिया तथा विधिको अवलम्बन गरिएको छ छैन भनेर तालुक तथा सम्बद्ध निकायहरूद्वारा कार्यान्वयन स्थलमा पुगेर गरिने चेकजाँच लेखाजोखा गर्ने कामलाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भनिन्छ । यसबाट शैक्षिक प्रक्रिया निर्धारित समयमा कार्यपालिका बमोजिम नै सम्पादन गर्न र अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न सघाउ पुग्दछ । मूल्याङ्कन विशेषतः प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रित हुन्छ । अनुगमनले कार्य सञ्चालनकै क्रममा गरिने चेकजाँच तथा लेखाजोखालाई जोड दिएको हुन्छ भने मूल्याङ्कनले कार्यसम्पादन भरसकेपछि सोको लेखाजोखा गर्ने तर्फ केन्द्रित रहेको हुन्छ ।यसले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी नतिजामुखी जबाफदेही र उत्तरदायी बनाउन सहयोग गर्दछ ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

सङ्घीय तहमा सम्बन्धित मन्त्रालय स्तरबाट समष्टिगत रूपमा र सम्बन्धित विभाग स्तरीय कार्यालयहरूबाट आ आफ्नो विषय बमोजिमका कार्यालय क्षेत्र र कार्यक्रमको बेलाबेलामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हुँदै आएको पाइन्छ । मन्त्रालयमा यसका कामका लागि अलग्गै अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा रहेको छ । शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रबाट, प्रदेशको शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट पनि बेलाबेलामा कार्यक्रमगत रूपमा अनुगमन हुने गरेको छ । विद्यालय तहको कार्यसम्पादन परीक्षणको काम शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट हुने गर्दछ । त्यसै गरी स्थानीय तहबाट पनि शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाको संयोजनमा विद्यालयहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण हुने तथा समग्र गाउँपालिका स्तरीय अनुगमन समितिबाट पनि स्थल सुपरिवेक्षण हुने गर्दछ । शिक्षकको पेसागत सहयोगका लागि स्थानीय तहमा गठित विज्ञ समूहमार्फत पनि विद्यालय सुपरिवेक्षण कक्षा अवलोकन पृष्ठपोषण जस्ता कार्यहरू हुँदै आइरहेका छन् । पछिल्लो अवस्थामा शिक्षा प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई प्रशासनिक जिम्मेवारी दिइएको हुनाले अपेक्षाकृत रूपमा शिक्षकको पेसागत विकासका लागि र अन्य शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप तथा मूल्याङ्कनका क्षेत्रमा यथोचित सहयोग हुन सकिरहेको छैन ।

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य गरिरहेको छ खास गरी गाउँ शिक्षा समितिले अनुगमन गर्ने गरेको । शिक्षा समिति गठन र परिचालन प्रक्रिया भई रहेको छ विद्यालय व्यवस्थापन समिति र प्रधानाध्यापकको नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्याङ्कनका संरचना वा निकायहरू खडा भए तापनि सक्रिय बनाउन बाँकी छैन । कहिलेकाहीं गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समीक्षा हुन सकिरहेको छैन । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ । सफलता,सिकाई र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसारको पनि खाँचो रहेको छ ।

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका चुनौतीहरू

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सम्बन्धित विषयका विज्ञ जनशक्ति परिचालन गरी निर्धारित लक्ष्य प्राप्तिका लागि सहयोग पुऱ्याउने ।
- पर्याप्त साधन स्रोतका साथ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई सघन रूपमा अघि बढाउने ।
- अनुगमन प्रतिवेदनलाई गहन अध्ययन गरी सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने
- सङ्घीयता कार्यान्वयन पश्चात् भएको अनुगमनको धीमा गतिलाई गतिशील र चुस्त बनाउने ।
- अनुगमन गर्दा सहभागितामूलक पद्धतिको अवलम्बन गर्नु तथा यसमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई भरपर्दो विश्वसनीय र संस्थागत बनाउने ।

५.३.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. प्रभावकारी र कुशल अनुगमन प्रणालीको विकास गर्नु
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु
३. हरेक शैक्षिक योजना कार्यान्वयनका क्रममा आएका समस्याहरूलाई समयमा नै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु
४. योजनाको लगानी देखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्नु ।

५.३.४ रणनीति

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिने छ ।
२. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिने छ
३. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरिने छ ।
४. राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आबद्ध गरिनेछ
५. योजनाका आगत, प्रक्रिया, परिणाम, उपलब्धि र प्रभाव समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिनेछ ।
६. प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिनेछ ।
८. कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्टाई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिने छ ।
९. सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१०. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गरिने छ । पुरस्कार र

दण्ड प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

५.३.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमा नै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने ।

नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

१. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित हुने ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकास भएको हुने
३. शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आइपरेका समस्याको समाधान भई अपेक्षित उपलब्धि प्राप्तिमा सहयोग पुग्ने ।
४. हरेक कार्यक्रमको आवधिक रूपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीको विकास हुने
५. अनुगमनका लागि निश्चित साधनको विकास भएको हुने ।
६. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणको माध्यमबाट नतिजा सुधारमा सहयोग पुगेको हुने

५.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्ति गर्नको लागि निम्नलिखित प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य अनुसार योजना कार्यान्वयन हुनेछ ।

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	
१	वार्षिक अनुगमन कार्य योजना निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०
२	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधनको निर्माण	पटक	०	१	०	०	१	३
३	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक निर्माण तथा अद्यावधिक	पटक	०	१	०	०	१	३
४	प्रत्येक कार्यक्रमको अनुगमन गरी प्रतिवेदन प्रस्तुति	पटक	१	१	१	१	१	१०
५	कार्यक्रमको चौमासिक, वार्षिक प्रगति समीक्षा	पटक	१	१	१	१	१	१०
६	एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	१०
७	वार्षिक शैक्षिक स्थिति प्रतिवेदन तयारी र प्रकाशन	पटक	१	१	१	१	१	१०
८	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०
९	विद्यालयको कार्य सम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०
१०	विद्यालयको सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी,	पटक	१	१	१	१	१	१०

	पारदर्शी र नियमित							
११	विद्यालयको वित्तीय लेखा परीक्षणले औंल्याइका विषयलाई सुधार	पटक	१	१	१	१	१	१०

५.३.७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि योजना अवधिभरमा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनमा विशेष गरी सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूलाई जिम्मेवार र जबाफदेही बनाइएको छ ।सो बमोजिमको दायित्व निर्वाह गर्ने गरी देहाय बमोजिम लगानी तथा स्रोतको अनुमान एवं प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधनको निर्माण	पटक	०	२०	०	०	२०	४०	०	०	४०	०
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक निर्माण तथा अद्यावधिक	पटक	०	२०	०	०	२०	४०	०	०	४०	०
३	प्रत्येक कार्यक्रमको अनुगमन गरी प्रतिवेदन प्रस्तुति	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	१००	०

क सं	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष						स्रोतका लागि जिम्मेवार निकाय			
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	५ वर्षको जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
४	कार्यक्रमको चौमासिक, वार्षिक प्रगति समीक्षा	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०	०	७५०	०
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	२५०	०
६	विद्यालयको कार्य सम्पादन परीक्षण	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	१००	०

परिच्छेद ६- लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

शिक्षा देश विकासको आधार हो । तसर्थ आर्थिक र सामाजिक विकासलाई गति दिई समृद्ध राष्ट्र निर्माण तथा समुन्नत समाज विकासका लागि सरकार र समुदायले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नुपर्छ । भविष्यका लागि गुणस्तरीय मानव संसाधनको विकास गर्न शिक्षामा लगानी गरिन्छ । बालबालिकाको क्षेत्रमा गरिएको लगानीले व्यक्ति समाज र राज्यको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । शिक्षामा राज्यका तर्फबाट गरिने लगानीले मुख्यतः तीन पक्षलाई जोड दिनुपर्छ । लगानी विना प्रतिफलको आशा गर्न सकिँदैन । शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी मात्र पर्याप्त हुँदैन यसका लागि व्यक्ति निजी क्षेत्र तथा समुदायबाट पनि लगानी हुनु जरुरी छ । स्थानीय तहमा शिक्षामा हुने लगानी अधिकांश सङ्घीय सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त भएका बजेट नै हुन् । यसमा विशेषतः समानीकरण अनुदान समपूरक अनुदान सशर्त अनुदान र विशेष अनुदान पर्दछन् । केही स्थानीय तहहरूले आन्तरिक ऋणको माध्यमबाट पनि लगानी गरेका पाइन्छन् । सशर्त अनुदानको रूपमा आएको बजेट तोकिएको शीर्षकमा मात्र खर्च गर्नुपर्ने कुरा विभागीय मन्त्रालयबाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा उल्लेख भएको हुन्छ । समानीकरण अनुदानको रकम स्थानीय तहको गाउँभाले स्वीकृत गरेबमोजिम क्षेत्रगत बाँडफाँड गरिएको हुन्छ । त्यसै गरी विशेष अनुदान राष्ट्रिय योजना आयोग मार्फत विशेष कार्यक्रमका लागि विनियोजन गरिएको हुन्छ भने समपूरक अनुदानमा लागत साझेदारीका आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षालाई संवैधानिक रूपमा नै नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित विषय भएको आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुने र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ पनि शिक्षा राज्यको प्राथमिकताको क्षेत्र र धेरै लगानी हुने क्षेत्र मध्ये पर्दछ । नेपालका विभिन्न नीतिगत दस्तावेज तथा बौद्धिक जगतहरुबाट वा अनुसन्धान प्रतिवेदन आदिमा शिक्षामा हालको लगानी न्यून देखिन्छ र यसमा वृद्धि गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई सबैले जोड दिएका छन् । ती सबै दस्तावेजहरूमा राष्ट्रिय बजेटको न्यूनतम २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गर्नुपर्छ भन्ने सुझाव समेत दिएको पाइन्छ । हाल शिक्षा क्षेत्रमा राष्ट्रिय रूपमा हाल कूल वार्षिक बजेटको १०.६४ प्रतिशत (१ खर्ब ८० अर्ब) विनियोजन भएको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०८१/०८२को कुल बजेटको १९.८० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गरेको देखिएता पनि शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गरेको बढी जस्तो बजेट शिक्षक कर्मचारीको तलब भत्तामा खर्च हुने गरेको छ ।

शिक्षामा सरकार (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको) को लगानी

क्र.स	सङ्घमार्फत आ व २०८२/०८३ मा निकासाको शीर्षक	रकम रू	कैफियत
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षककालागितलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षापरिषद् अन्तरगतका शिक्षक/कर्मचारीहरू समेत)	२९,४००,००.००	ससर्तअनुदान
२	कोभिड-१९ बाट पुगेको शैक्षिक क्षतिको परिपूरण तथा अन्य विपद्कोसमयमा सिकाइ निरन्तरताका लागि कार्यक्रम	१३१,०००.००	ससर्तअनुदान
३	तोकिएकाविद्यार्थीको दिवाखाजाका लागिविद्यालयलाई अनुदान	३४३,०००.००	ससर्तअनुदान
४	प्रकाश ज्योति आवासीय मा.वि. छात्र छात्र वास निर्माण, थोचे,५,नासौं, मनाङ (क्रमागत)	१५,०००,०००.००	विशेषअनुदान
५	प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइसामग्री व्यवस्थाका लागि विद्यालयलाई अनुदान	५८,०००.००	ससर्तअनुदान
६	प्रारम्भिक बाल विकाससहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक तथा विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान	३,४३०,०००.००	ससर्तअनुदान
७	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकलागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद्अन्तरगतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका प्रशिक्षक समेत)	८,४००,०००.००	ससर्तअनुदान
८	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	६३२,०००.००	ससर्तअनुदान
९	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरणएवम् कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहनअनुदान	४,३५६,०००.००	ससर्तअनुदान
१०	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षाकार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय, वैकल्पिक विद्यालय, साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम समेत)	६२७,०००.००	ससर्तअनुदान
११	शैक्षिक सुशासनका लागि संस्थागत क्षमता विकास, विद्यार्थी परीक्षणमूल्याङ्कन, शिक्षक मेन्टरिङ तथा विद्यालय सुपरिवेक्षण	५८२,०००.००	ससर्तअनुदान
१२	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याडव्यवस्थापन	८१,०००.००	ससर्तअनुदान
१३	सार्वजनिक विद्यालयकाविद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक अनुदान	१३९,०००.००	ससर्तअनुदान
१४	सार्वजनिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति (आवासीय तथा गैर आवासीय)	५२,०००.००	ससर्तअनुदान
	कुल जम्मा	६३,२३१,०००.००	

स्थानीय सरकारको लगानी

नासों गाउँपालिकामा आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा नेपाल सरकारको समानिकरण अनुदान र गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट शिक्षा क्षेत्रमा निम्नानुसारको लगानी रहेको देखिन्छ ।

वर्ष २०८०/८१मा स्थानीय निकायबाट शिक्षा क्षेत्रमा भएको लगानी	रकमरू.
प्रकाशज्योति आवासीय माध्यमिक विद्यालयका बालबालिकालाई पोषण तथा खाद्य सुरक्षा तथाव्यवस्थापन	५००००००
प्रकाशज्योति मा वि पुरानो छात्र छात्रावास टेवा पर्खाल निर्माण	८०००००
प्रकाशज्योति मा वि नयाँ छात्र छात्रावास टेवा पर्खाल निर्माण	१००००००
प्रकाशज्योति मा वि छात्र छात्रावास निर्माण	२००००००
प्रकाशज्योति मा वि छात्रा छात्रावास निर्माण	२००००००
जम्मा	१०८०००००

शिक्षामा घरपरिवार र निजी लगानी

शिक्षामा घर परिवारको लगानी :

विद्यालय शिक्षामा अभिभावक सहयोग सन्दर्भमा विद्यार्थी भर्ना गर्दा विद्यालयलाई आर्थिक सहयोग गर्नेबाहेक अन्य प्रत्यक्ष लगानी देखिएको छैन। निःशुल्क शिक्षा प्रत्याभूत गर्न बालबालिकालागि उपलब्ध गराइने व्यक्तिगत सिकाइ सामग्रीमा पाठ्यपुस्तकबाहेकको अन्य सामग्री जस्तै,झोला, कापी, कलम, पोसाक जस्ता सामग्री सम्बन्धित विद्यार्थीको परिवारले नै जुटाएको अवस्था छ ।

निजी लगानी :

पालिका अन्तर्गत सञ्चालित विद्यालयहरू तथा अन्य क्रियाकलापहरूमा निजी क्षेत्रको लगानी न्यून भएको अवस्था छ । तथापि कतिपय सामुदायिक विद्यालयहरूको स्थापना तथा थप भवन निर्माण तथा क्षेत्र विस्तारका लागि विभिन्न सामाजिक अगुवाहरूबाट जग्गा प्राप्त भएका छन् । शिक्षाका विभिन्न उपक्षेत्रमा विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट भएको लगानीको अवस्था गाउँपालिकाको निम्न उपक्षेत्रहरूमा विभिन्न सरोकारवालाहरूको लगानी भएको अवस्था छ ।

उपक्षेत्र	लगानीको अवस्था
प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	८४३००००
आधारभूत तह (कक्षा १- ८०	२३०४४०००
माध्यमिक तह ९कक्षा ९- १२०	२८२८१०००
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तथा तालिम	०

पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	३३६०००
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१३२०३०००
निरन्तर शिक्षा,खुला सिकाइ,अनौपचारिक शिक्षा	६२७०००
आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा	१३९०००
शिक्षामा सूचना प्रविधि	५८०००

नासों गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा लगानी र स्रोत व्यवस्थापनका देहाय अनुसारका चुनौती तथा समस्याहरू रहेका छ ।

१. शिक्षासम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय परिवेश, स्थापित मूल्य र मान्यता, संवैधानिक प्रत्याभूति, राज्यले अख्तियार गरेका नीतिलाई उचित रूपमा सम्बोधन गर्न विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा लगानी वृद्धि र दिगो स्रोत व्यवस्थापन गर्न ।
२. सङ्घीय संरचना अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह बिचको शिक्षाको लगानी मापदण्ड र वित्तीय स्रोत हस्तान्तरणको उपयुक्त माध्यम निर्धारण गरी तीनै तहका सरकारलाई शिक्षामा लगानीको लागि जिम्मेवार बनाउन ।
३. संवैधानिक मार्गदर्शन तथा नीति अनुरूप निजी क्षेत्रबाट शिक्षामा गरिने लगानीको व्यवस्थापन र स्वरूप निर्धारण गरी सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामूलक व्यवसायको रूपमा विकास गर्न ।
४. आधुनिक प्रविधि विशेष गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्न।
५. शिक्षा क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रहरूः प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षामा सरकारी लगानीको संरचना (प्राथमिकता र प्रतिशत) निर्धारण गर्न।
६. विद्यार्थीको सिकाइ तथा कुशलतामा केन्द्रित भई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने गरी लगानी गर्न स्रोत व्यवस्थापन गर्न।
७. गैरसरकारी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता र अभिभावकको लगानीलाई अभिलेखीकरण र प्रोत्साहन गर्न ।
८. वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जबाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्न
९. आन्तरिक, सामुदायिक र अभिभावकको सहयोगमा आवासीय विद्यालयको अवधारण लाई संस्थागत गराउन लगानी स्रोत व्यवस्थापन गर्न ।

६.३ उद्देश्य

१. योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।

२. विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी पहिचान गरिएका कार्यक्रम र सुरुवात भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु ।
३. उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरिएका कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु ।
४. खर्चको प्रक्रिया, र दायित्व स्पष्ट गर्नु ।
५. लगानीको उपयोगको अवस्था जानकारी लिने विधि र प्रक्रिया उपयुक्त (प्रतिवेदन पद्धति) प्रस्तुत गर्नु र जबाफदेहिता स्पष्ट गर्नु ।

६.४ रणनीतिहरू

१. विद्यालय शिक्षाको लागि कानुनमा तोकिए अनुसारको आर्थिक दायित्व तीनै तहका सरकारहरू बिचको लागत साझेदारीमा हुनेछ । यसका लागि कम्तीमा सङ्घीय सरकारको शिक्षा क्षेत्रको लगानीको अनुपातमा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले आ– आफ्नो स्रोतबाट थप लगानी हुने अपेक्षा गरिने ।
२. शिक्षामा सरकारी अनुदान खर्चको जिम्मेवारी स्थानीय तहको भएकोले आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच र सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहलाई जबाफदेही हुने पद्धति विकास गर्ने ।
३. सरकारबाट प्रदान गरिने स्रोतको उपयोग गर्ने प्रमुख इकाई विद्यालय भएकाले लक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने जबाफदेहिता विद्यालयको हुनेछ ।
४. शिक्षामा सार्वजनिक लगानी वृद्धि गरी कूल गार्हस्थ्य उत्पादनको ७ प्रतिशत र तिनै तहका सरकारबाट कूल बजेटको वार्षिक रूपमा २० प्रतिशत पुऱ्याइने छ ।
५. नेपालको वैदेशिक सहायता नीतिअनुरूप शिक्षाको बजेटमा हुने न्यूनता पूरा गर्नका लागि निश्चित लक्ष्य हासिल गर्न बाह्य स्रोतको परिचालन गरिनेछ ।
६. उपगमको अवधारणा अनुसार कार्यक्रम खर्च तथा नतिजामा आधारित खर्च गरिनेछ ।
७. सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामूलक व्यवसायका रूपमा विकास गरिनेछ ।
८. मापदण्डका आधारमा शिक्षामा व्यक्तिगत, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको अनुदान सङ्कलन र लगानीलाई प्रोत्साहन, प्रवर्धन गरिने छ ।
९. अवस्था र आवश्यकताका आधारमा समानीकरण, समपूरक, शसर्त र विशेष अनुदानको अवलम्बन र उपयोग गरिनेछ ।
१०. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिनेछ ।
११. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गरी ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई थप सबल बनाइनेछ ।

६.५ स्रोत अनुमान र विश्लेषण

यस अन्तर्गत सङ्घीय सरकारबाट साल बसाली रूपमा प्राप्त हुने सशर्त कार्यक्रम र बजेटको प्रस्तावित विवरण, प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने कार्यक्रम र बजेटको प्रस्तावित विवरण र स्थानीय सरकारको

आन्तरिक स्रोतको परिचालन गरी योजना अवधिभरमा साल बसाली रूपमा सञ्चालन गरिने प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेटको समष्टिगत कार्यक्रमहरूलाई समेटिएको छ । यसमा सङ्घीय सरकारले साल बसाली रूपमा हाल सञ्चालन गरिरहेका कार्यक्रमहरू चालु तथा पुँजीगत शीर्षकका बजेट अनुमान तथा यसमा हुनसक्ने थपघटको अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरिएको छ । त्यसै गरी स्थानीय सरकारबाट सञ्चालन भइरहेका थप आर्थिक व्ययभार पर्ने चालु तथा पुँजीगत कार्यक्रमहरू र योजना अवधिमा सञ्चालन गरिने विभिन्न कार्यक्रमहरू मध्ये ती कार्यक्रमको प्रगति, लागत अनुमान, सोको नम्स, सम्भाव्यता, सामर्थ्य र नियमितताका हिसाबले समेत स्रोतको अनुमान तथा विश्लेषण गरिएको छ । कुनै कार्यक्रमको दररेटका सम्बन्धमा सङ्घीय सरकारको लगत अनुमान साल बसाली रूपमा कायम भइरहेको दररेट र स्थानीय दररेटका आधारमा नम्स तोकी सोही बमोजिम बजेटको अनुमान गरिएको छ ।

यस अघि व्याख्या गरिएका उपक्षेत्रगत रूपमा अलग अलग भएका पाँच वर्षको बजेटलाई एकमुष्ट रूपमा राख्दा यस प्रकारको लगानी हुने देखिन्छ ।

बजेट अनुमान

प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा			भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	2083	2084	2085	2086	2087	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
1	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	200	0	0	100	0	300			300	
2	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	वटा	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
3	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने (गापा स्रोत)	निरन्तर	140	140	150	150	150	730	730	0	0	
4	वालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्ने	वटा	200	200	200	200	200	1000	0		1000	
5	सहजकर्ताहरुको पेशागत विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
6	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चानल	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	

	गर्ने											
7	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	निरन्तर	50	0	0	50	0	100	0	0	100	
8	सहजकर्ताहरुको पारिश्रमीक व्यवस्थापन		**2579**	**2579**	**3000**	**3000**	**3000**	14158	**14158**	**0**	**0**	**0**
9	स्थानीय तहबाट सहजकर्ताहरुको नपुग पारिश्रमीक व्यवस्थापन		**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	0	**0**	**0**	**0**	
10	वालविकास केन्द्रका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण		**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	110	**110**	**0**	**0**	
	जम्मा		3589	3340	3772	3923	3774	18398	14998	0	3400	0
आधारभुत शिक्षा								0				
1	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	50	0	0	0	0	50	0	0	50	
2	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
3	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	कोठा	1000	1000	1000	1000	1000	5000	0	0	5000	
4	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	1	100	100	100	100	100	500	0	0	500	

5	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	150	150	150	150	150	750	0	0	750	
6	आधारभुत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	विद्यालय	400	400	400	400	400	2000	0	0	2000	
7	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना	328	335	340	345	350	1698	1698	0	0	
8	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना	70	75	80	85	90	400	400	0	0	
9	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	विद्यालय	300	300	300	300	300	1500	0	0	1500	
10	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	निरन्तर	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
11	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यालय	100	100	100	100	100	500	500	0	500	
12	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	200	200	200	200	200	1000	500		1000	
13	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	100	100	100	100	100	500	500	0	500	
14	आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	जना	35000	35000	40000	40000	45000	195000	500	0	0	
15	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	जना	19	20	21	22	23	105	105	0	0	

16	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	विद्यालय	524	524	524	524	524	2620	2620	0	0	
17	दलित, छात्रा, सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि छात्रवृत्ति	जना	36	40	40	42	45	203	203	0	0	
18	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	विद्यालय	135	135	135	135	135	675	675	0	0	
	जम्मा		38812	38779	43790	43803	48817	214001	8201	0	12800	0
माध्यमिक शिक्षा												
1	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
2	बिद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
3	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	माध्यमिक	500	500	500	500	500	2500	1000	500	1000	0

4	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
5	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री व्यवस्थापन	विद्यालय	1200	1200	1200	1200	1200	6000	2000	1000	3000	
7	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति वितरण	विद्यार्थी	36	48	60	72	75	291	291	0	0	
8	विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	220	220	220	220	220	1100	1100	0	0	
9	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	विद्यालय	40	40	40	40	40	200	200	0	0	
10	प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यालय	16	17	18	19	20	90	90	0	0	
11	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था गर्ने	जना	50	50	50	50	50	250	0	0	250	
12	शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	8600	10400	10400	11000	11000	51400	0	0	0	
13	प्रकाशज्योती छात्रावास	विद्यार्थी	6000	6000	6000	6000	6000	30000	0	0	30000	
	जम्मा	जम्मा	16962	18775	18788	19401	19405	93331	5681	1500	34750	
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ						70		70				
1	घरधुरी सर्बेक्षणको आधारमा निरक्षर	पटक	250	0	0	250	0	500	500	0	0	

	व्यक्तिको तथ्यांक संकलन											
2	महिला तथा प्रौढहरुलाइ साक्षरता , निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	250	250	250	250	250	1250	1250	0	0	
3	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाहरूको नाम नामेशी विवरण सहितको प्रोफाइल विकास	संख्या	100	0	0	0	0	100	100	0	0	
	जम्मा	जम्मा	600	250	250	500	250	1850	1850	0	0	
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन												
1	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	पटक	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
2	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तको उपलब्धता	विद्यार्थी	110	115	120	125	130	600	600	0	0	
3	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पटक	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
4	स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित सन्दर्भ सामाग्री वितरण	पटक	500	500	500	500	500	2500	0	0	2500	
5	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	

6	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
7	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	पटक	50	50	50	50	50	250	0	250	0	
	जम्मा		1260	1265	1270	1275	1280	6350	1100	250	5000	
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
1	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	300	0	0	0	300	600	0	0	600	
2	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने ।	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
3	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
4	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालनका गरेर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	200	200	200	200	200	1000	1000	0	0	
5	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	500	500	500	500	500	2500	1250	0	1250	

6	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने	पटक	50	50	50	50	50	250	0	0	250	
7	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था	जना	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
8	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	वटा	100	0	0	100	0	200	0	0	200	
9	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
			1550	1150	1150	1250	1450	6550	3250	0	3300	
समता र समावेशीता												
१	शिक्षाको मूल प्रबाह बाहिर रहेका र नरहेका सवै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	सङ्ख्या	250	0	0	0	0	250	250	0	0	
२	अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण		1000	1000	1000	1000	1000	5000	3000	1000	1000	

		विद्यालय										
३	लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	सङ्ख्या	36	48	60	72	90	306	306	0	0	
4	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जालको गठन र परिचालन	पटक	50	50	50	50	50	250	0	0	250	
5	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सहायक सामग्री (Assistive Devices) उपलब्ध गराउने	पटक	50	50	50	50	50	250	0	0	250	
6	लैङ्गिक हिंसा तथा दुर्व्यवहार विरुद्ध सचेतना तथा उजुरी संयन्त्र स्थापना गर्ने	पटक	100	0	0	100	100	300	0	0	300	
7	शिक्षक तथा कर्मचारीलाई GESI सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्ने	पटक	100	0	0	100	0	200	0	0	200	
8	नियमित GESI अडिट तथा सामाजिक परीक्षण (Social Audit) सञ्चालन गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
9	विद्यालय बाहिर रहेका तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको पहिचान र पुनःभर्ना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	200	200	200	200	200	1000	1000	0	0	

10	स्थानीय तहमा GESI सम्पर्क व्यक्ति वा डेस्क स्थापना गरी समन्वय प्रणाली विकास गर्ने	पटक	50	0	0	0	0	50	0	0	50	
	जम्मा		1936	1448	1460	1672	1590	8106	5056	1000	2050	0
1	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	1500	1500	1500	1500	1500	7500	5000	1000	1500	
2	प्रत्येकविद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	वटा	300	300	300	300	300	1500	1500	0	0	
3	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
4	IEMIS व्यवस्थापन तालिम	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
	जम्मा		2000	2000	2000	2000	2000	10000	7500	1000	1500	
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास											
1	विद्यालय भवन निर्माण तथा मर्मतमा भूकम्प प्रतिरोधी (Earthquake Resilient) मापदण्ड अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने	वटा	1000	1000	1000	1000	1000	5000	3000	1000	1000	
2	हरित विद्यालय अवधारणा अनुसार वृक्षारोपण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	

3	सुरक्षित खानेपानी प्रणाली (Water Purification/Filter System) स्थापना गर्ने	वटा	300	300	300	300	300	1500	0	1000	500	
10	विद्यालय विपद् व्यवस्थापन योजना (School Disaster Management Plan) निर्माण र नियमित अभ्यास (Mock Drill) गर्ने।	पटक	100	0	0	0	100	200	0	0	200	
4	ठोस फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनःप्रयोग (Waste Management & Recycling) प्रणाली लागू गर्ने।	पटक	**200**	**0**	**0**	**0**	**0**	**200**	**0**	**0**	**200**	
5	जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण शिक्षा सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप (Eco-Club गठन) सञ्चालन गर्ने।	पटक	50	50	50	50	50	250	0	0	250	
			1750	1450	1450	1450	1550	7650	3000	2000	2650	
आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा												
1	विपद योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	पटक	100	0	0	0	100	200	0	0	200	
2	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्था	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	

	गर्ने										
	जम्मा		200	100	100	100	200	700	0	0	700	0
1	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	200	200	200	200	200	1000	1000	0	0	
2	शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
	जम्मा		300	300	300	300	300	1500	1000	0	500	0
1	सूचकमा आधारित प्रगति मापन तथा तथ्य व्यवस्थापन (EMIS) सुदृढीकरण	पटक	100	100	100	100	100	500	500	0	0	
2	पारदर्शिता, सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन	पटक	200	200	200	200	200	1000	1000	0	0	
3	आवधिक समीक्षा, सिकाइ आदान–प्रदान तथा आवश्यक परिमार्जन व्यवस्था	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
	जम्मा		400	400	400	400	400	2000	1500	0	500	0
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन											

1	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
2	विद्यालयस्तरीय नियमित अनुगमन तथा कक्षा अवलोकन	पटक	100	100	100	100	100	500	0	0	500	
3	सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र नतिजा विश्लेषण	पटक	200	200	200	200	200	1000	0	0	1000	
	जम्मा		500	500	500	500	500	2500	0	0	2500	0
									106272	11500	139300	

परिच्छेद ७- योजना नतिजा खाका

७.१ परिचय

हरेक योजना तथा कार्यक्रमको निश्चित गन्तव्य हुन्छ र सोको मापन प्राप्त नतिजाको आधारमा मापन गरिन्छ । यस नासों गाउँ शिक्षा योजनाले लिएको दुर्दृष्टि दीर्घकालीन सोच योजनाका समग्र उद्देश्यहरू र रणनीतिहरूका आधारमा यसको प्रभाव तथा गन्तव्य पहिचान गरिएको छ । गन्तव्यमा पुग्नका लागि विभिन्न क्षेत्रगत र विषयगत सूचकहरू निर्धारण गरी योजनाको पहिलो पाँच वर्षका लागि प्रत्येक वर्षको नतिजा आङ्कलन गरिएको छ । नतिजा खाकामा उपलब्धि यसका सूचकहरू तथा तिनको सङ्ख्यात्मक मान सूचना प्राप्त हुने स्रोत तथा जिम्मेवारी समेत उल्लेख गरिएको छ ।

नतिजा खाका आवधिक योजनाको उपलब्धि मापन गर्ने सङ्ख्यात्मक साधन हो यसबाट योजनाका समग्र तथा उपक्षेत्रगत उपलब्धि मापन गर्न सकिन्छ ।यसले वार्षिक योजना निर्माणका लागि आधार सिर्जना गर्नुका साथै अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ ।यसबाट योजनाका अपेक्षित उपलब्धिका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भई नतिजा प्राप्तिलाई थप सहयोग पुग्छ भने सरोकारवालाहरूको जबाफदेहिता वृद्धि समेत गर्दछ ।

यो यस योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजा खाका अन्तर्गत नासों गाउँपालिका तथा समग्र देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यसको प्रभाव तथा गन्तव्य उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी यसको दीर्घकालीन र मध्यकालीन तथा तत्कालीन उपलब्धिहरू समेत उल्लेख गरिएको छ । यसका मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू (Key Performance Indicators - KPIs) र कार्यक्रम नतिजा सूचक (Program Result Framework- PRF) समावेश गरिएको छ ।

७.२ योजनाको तत्कालीन उपलब्धि

क्र सं	उपलब्धि	नतिजा सूचक	सत्यापन स्रोत तथा तरिका
१	सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने	मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू (KPIs)	- एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली - स्थिति प्रतिवेदन - वार्षिक अनुगमन प्रतिवेदनहरू - विभिन्न तहका वार्षिक
२	अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि हुने		
३	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने		
४	सबै नागरिकका लागि साक्षरता निरन्तर		

	शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुने	कार्यक्रम नतिजा सूचक (PRF)	प्रगति समीक्षाहरू
५	सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमताको अवस्था (PMEC) पूर्ण भई अनुकूल शैक्षिक वातावरण कायम हुने		-सार्वजनिक परीक्षाका नतिजा विश्लेषण
६	सबै बालबालिका केन्द्रहरू स्रोतपूर्ण बालमैत्री र आकर्षक भई सेवा क्षेत्रका सबै बालबालिकाहरू केन्द्रमा भर्ना भएको हुने		
७	शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने		
८	विद्यालय तहको पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सृजनशील सकारात्मक सोच भएको निरन्तर सिकाइ प्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरिक तयार गर्न सहयोग हुने		
९	सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने		
१०	सबै शिक्षकहरूमा विषयगत एवं पेसागत सक्षमताको अवस्था सुनिश्चित भई विद्यार्थीको सिकाइ प्रतिको जबाफदेहिता सहित गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने		
११	विद्यालय तहको शिक्षामा तमसमूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने		
१२	बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार मनोसामाजिक कुशलता मा अभिवृद्धि भई सिकाइमा सुधार हुन सहयोग पुग्ने		
१३	आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण परिस्थितिमा		

	पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने		
१४	सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक अवस्था सहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने		
१५	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्ने ।		

७.४ योजनाको मध्यकालिक उपलब्धि

क्र सं	उपलब्धि	नतिजा सूचक	सत्यापन स्रोत तथा तरिका
१	विद्यालय स्तरीय गुणस्तरीय शिक्षा अधिकारका रूपमा स्थापित भई सबैका लागि सहज पहुँच सहभागिता र निरन्तरताको सुनिश्चितता सहित समता र समावेशिता प्रवर्द्धन हुने	मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू (KPIs)	- एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली - वार्षिक स्थिति प्रतिवेदन वार्षिक अनुगमन प्रतिवेदनहरू - विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण - विद्यालय कार्यसम्पादन प्रतिवेदनहरू - विभिन्न विषयगत अध्ययन अनुसन्धान सर्वेक्षणहरू - मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन

७.५ योजनाको दीर्घकालिन उपलब्धि

उपलब्धि	नतिजा सूचक	प्रमाणीकरणका आधार
मानव संसाधनको विकासबाट मुलुकको उपलब्ध स्रोत, साधन	मुख्य कार्य सम्पादन सूचकहरू	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली वार्षिक स्थिति प्रतिवेदन

र अवसरको समुचित परिचालन भई गुणस्तरीय जीवनसहितको समुन्नत राष्ट्र निर्माणमा शिक्षाको माध्यमबाट सहयोग पुग्ने ।	कार्यक्रम नतिजा सूचकहरू	विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा परीक्षा नतिजा विश्लेषण विद्यालय कार्यसम्पादन प्रतिवेदन अनुगमन प्रतिवेदन प्रगति समीक्षा सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन अनुसन्धान प्रतिवेदन

७.६ प्रमुख कार्यसम्पादन सूचक तथा कार्यक्रम नतिजा खाका

गाउँ शिक्षा योजनाको अन्तिम पाँच वर्ष तथा दीर्घकालीन रूपमा आगामी दश वर्षसम्म प्राप्त गर्न सकिने कार्यसम्पादन सूचकहरूलाई देहाय बमोजिम प्रक्षेपण गरिएको छ ।यी सूचक तथा लक्ष्यहरू निर्धारण गर्दा नासोंको वर्तमानको अवस्था, आवश्यकता, सम्भावना र स्रोत व्यवस्थापन लगायतका पक्षहरू दृष्टिगत गरी SMART बनाई प्रक्षेपण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।कार्यसम्पादन सूचक निर्धारण गर्दा राष्ट्रिय मानक र नासों गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्था/आधार वर्ष लाई मध्यनजर गरिएको छ ।

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा					
१.१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षामा कूल भर्नादर* (%)	105.6	104	103	100
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	77.8	80	90	100
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा१ - ८)					
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेशदर (%)	44.1	60	80	100
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेशदर (%)	77.8	80	90	100
२.३	आधारभूततह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्नादर* (%)	95.8	98	99	100

२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्नादर* (%)	110.4	107	104	100
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुद प्रवेशदर* (%)	50	70	80	100
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५को कूल प्रवेशदर* (%)	200	150	125	100
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउदर* (%)	75	80	90	100
२.८	आधारभूततह (प्राथमिक कक्षा५) पूरा गर्ने दर* (%)	36.7	70	90	100
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा१-५)मा भर्ना भएका ५-९वर्षउमेरभन्दामाथिकाबालबालिका* (%)	10.2	8	5	0
२.१	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा१-५) कूल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	0.96	97	98	100
२.११	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा खुद भर्नादर* (%)	94.3	96	98	100
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा कूल भर्नादर (%)	94.6	96	98	100
२.१३	आधारभूततहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	80	90	95	100
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	76.9	80	90	100
२.१५	आधारभूत तह (कक्षा१-८) कूल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचक*	1.25	1.1	1.0	1.0
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	8	0	0	0

२.२	आधारभूत तह (कक्षा१-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	41.8	43	45	50
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा९-१२)					
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा खुद भर्नादर* (%)	58.7	70	90	100
३.२	माध्यमिकतह (कक्षा९-१२) मा कूल भर्नादर* (%)	81.3	90	95	100
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा९-१२)	1.29	1.2	1.1	1.0
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	100	100	100	100
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कक्षा १० मा पुग्नेदर (%)	71.4	80	90	100
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्नेदर (%)	54.5	70	90	100
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	10	20	30	50
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरतादर (१५वर्षभन्दामाथि) (%)				
४.२	साक्षरतादर (६वर्षभन्दामाथि) (%)	70.5	90	95	100

४.३	साक्षरतादर (१५-२४उमेरसमूह) (%)				
४.४	साक्षरतादरमा लैङ्गिक समता (१५वर्ष भन्दा माथि)				
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूततह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	1.2	5	7	10
५.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	3.92	5	7	10
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	2.1	5	7	10
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	4.12	5	7	10
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	5.1	7	8	10

अनुसूचीहरू

अनुसूची १- नासों गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयको विवरण

क्रस	विद्यालयको नाम	विद्यालयको ठेगाना	सञ्चालित कक्षा	शिक्षक सङ्ख्या	कुल विद्यार्थी सङ्ख्या
१	ज्ञानोदय आधारभूत विद्यालय	नासों-	कक्षा १-५		१
२	पशुपति आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-८		४
३	जनविकास आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-७		३
४	प्रकाश ज्योति माध्यमिक विद्यालय		कक्षा १-१२		१६०
५	हिमज्योती आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-८		६
६	मर्स्याङ्दी आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-५		२
७	धारापानी आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-५		१
८	सरस्वती आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-५		२
९	मनसुरी आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-५		३
१०	अमर आधारभूत विद्यालय		कक्षा १-५		१
११	भानु माध्यमिक विद्यालय		कक्षा १-१०		४

अनुसूची-२ नासों गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा समितिको विवरण

क्रस	नाम	पद	फोन नम्बर
१			

अनुसूची -३ नासों गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूको विवरण २०७९

क्रस	विद्यालयको नाम	प्रधानाध्यापकको नाम	फोन नम्बर
१	ज्ञानोदय आधारभूत विद्यालय	विष्णु घले	९८४६७८६२९१
२	पशुपति आधारभूत विद्यालय	जीत बहादुर गुरुङ	९८४६७३४२६४
३	जनविकास आधारभूत विद्यालय	मन घले	९८४६७३०४९७

४	प्रकाश ज्योति माध्यमिक विद्यालय	पदम राज पन्थी	९८४६३५२९६१
५	हिमज्योती आधारभूत विद्यालय	डिलराम गुरुङ	९८६६०८७५४८
६	मर्स्याङ्दी आधारभूत विद्यालय	टोल प्रसाद ढुङ्गाना	९८६१४९०२३७
७	धारापानी आधारभूत विद्यालय	लिला प्रसाद बसौला	९८६४३८९३६०
८	सरस्वती आधारभूत विद्यालय	टोल प्रसाद ढुङ्गाना	९८६१४९०२३७
९	मनसुरी आधारभूत विद्यालय	ठाकुर प्रसाद पगेनी	९८५७०३९७३८
१०	अमर आधारभूत विद्यालय	प्रेम बहादुर घले	९८४९८३३१३०
११	भानु माध्यमिक विद्यालय	श्यामकृष्ण पन्त	९८४५३५५६०२

अनुसूची-४ शिक्षा योजना निर्माण समितिका सदस्यहरू

१)

अनुसूची-५ शिक्षा योजना लेखन कार्यदलका सदस्यहरू

१) उज्जवल लोहनी प्राविधिक सहायक, शिक्षा, खेलकुद तथा युवा शाखा नासों गाउँपालिका
२) गोविन्द बहादुर रानाभाट वरिष्ठ अधिकृत नासों गाउँपालिका
३) पदमराज पन्थी प्रधानाध्यापक प्रकाशज्योती माध्यमिक विद्यालय नासों गाउँपालिका-४ थोचे

सन्दर्भ सामग्रीहरू

नासों गाउँपालिका . (२०८०). *प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा सञ्चालन कार्यविधि २०८०.* धारापनी, मनाङ : नासों गाउँपालिका .

नासों गाउँपालिका . (२०८१). *नासों गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०८१.* धारापानी मनाङः नासों गाउँपालिका .

नासों गाउँपालिका. (२०८१). *शिक्षा सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (EMIS) प्रतिवेदन २०८१.*

नासों गाउँपालिका. (नासों गाउँपालिका). *नासों गाउँपालिका मनाङको विनियोजन ऐन २०८१.* धारापानी, मनाङ : नासों गाउँपालिका.

नेपाल सरकार. (२०७२). *नेपालको संविधान* .काठमाडौं : नेपाल सरकार.

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र. (२०७६). *राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६.* भक्तपुरः विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र.

राष्ट्रिय योजना आयोग . (२०७७). *प्रारम्भिक बाल विकास राष्ट्रिय रणनीति २०७७-२०८८.*काठमाडौंः राष्ट्रिय योजना आयोग .

राष्ट्रिय योजना आयोग. (२०८१). *सोह्रौं योजना २०८१/८२-२०८५/८६.* काठ्माण्डौः राष्ट्रिय योजना आयोग.

शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई. (२०८०). *शैक्षिक सूचना २०८०/८१.* मनाङ : शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, मनाङ .

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय . (२०७३). *समावेशी शिक्षा नीति २०७३.*काठमाडौं : शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय .

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०७८). *विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना २०७८-२०८७.* काठ्माण्डौः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय.

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०८०). *शिक्षा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली फ्ल्यास प्रतिवेदन २०८०.* भक्तपुरः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र.

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र. (२०७७). *प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको पाठ्यक्रम २०७७.* भक्तपुरः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र.

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव विकास स्रोत केन्द्र. (२०८१). *कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०८१/२०८२.* भक्तपुरः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव विकास स्रोत केन्द्र.

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०७५). *अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५.* काठ्माण्डौः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय.

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय. (२०७६). *राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६.* काठ्माण्डौः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय.

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय. (२०७४). *स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४.* काठ्माण्डौ : कानुन किताब खाना .

स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्ग निर्देशन २०७९(परिमार्जन तथा अद्यावधि संस्करण २०८१). (२०८१). भक्तपुरः शिक्षा तथा मानव विकास स्रोत केन्द्र.